

ΠΑΝΔΘΗΝΔΙΑ

ΕΤΟΣ Δ'

31 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 1904

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΠΑΝΑΓΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΝΑΟΙ ΚΑΙ ΕΙΚΟΝΙΣΜΑΤΑ

Απὸ τοὺς αὐτόπτας καὶ ὑπηρέτας τοῦ Σαρκωθέντος Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς Υπεραγίας αὐτοῦ Μητρὸς παραλαβόντες οἱ διάδοχοι καὶ μαθηταὶ αὐτῶν ἐτίμων καὶ ἐδόξαζον τὴν Θεοτόκον καὶ Ἀειπάρθενον Μαρίαν, ὡς προστάσιαν καὶ σκέπην τῶν Χριστιανῶν, καὶ ἰδιαιτέραν εὐλάβειαν ἐκάστοτε ἀπέδιδον πρὸς τὴν Θεομήτορα, τὴν μεσίτριαν καὶ καταφυγὴν τῶν ἁμαρτωλῶν. Ἡ δὲ ἰδιάζουσα αὕτη τιμὴ, ἡ δικαίως ἀπονεμηθεῖσα ὑπὲρ ἅπαντας τοὺς ἁγίους πρὸς τὴν ἀκήρατον τοῦ Θεοῦ Μητέρα, τὴν προεκλεχθεῖσαν ἐκ πασῶν τῶν γενεῶν, τὴν ὑψηλότεραν τῶν Χερουβὶμ καὶ ἐνδοξοτέραν τῶν Σεραφίμ, τὴν τόσον τιμηθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Υἱοῦ αὐτῆς καὶ Θεοῦ, διὰ τῶν αἰώνων διέβη εἰς πάσας τὰς Ἐκκλησίας τῶν ὀρθοδόξων, ζωντανὴ καὶ ἀκμαία πάντοτε, καὶ ἀενάως λαμπρυνομένη διὰ τῶν ἀπείρων παρ' αὐτῆς τελουμένων θαυμάτων, τῶν ὁποίων πλήρης εἶνε ἅπας ὁ ὀρθόδοξος κόσμος, ἔφθασε μέχρι ἡμῶν ζωντανὴ πάντοτε καὶ πανέκλαμπρος καὶ θὰ ἐξακολουθήσῃ καταυγάζουσα τὰ πέρατα τῆς εὐσεβείας μέχρι τῆς συντελείας τῶν αἰώνων, ὅτε κατὰ τὴν τελευταίαν Κρίσιν, αὕτη ἡ μήτηρ τοῦ Ἑλέους καὶ τῆς Εὐσπλαχνίας θὰ τείνῃ ἱεσίστους χεῖρας πρὸς τὸν Υἱόν της καὶ Κριτὴν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῶν ὁμολογησάντων αὐτὴν ἀληθῆ Θεοτόκον καὶ Ἀειπάρθενον καὶ εὐσεβῶς βιωσάντων.

* *

Τὴν εὐλάβειάν των ταύτην τὴν ἀνυπέρβλητον θέλοντες νὰ ἐκδηλώσωσι ἐμπράγματον οἱ πρῶτοι χριστιανοί, ἀμέσως, μετὰ τὴν θείαν αὐτῆς Μετάστασιν, ἤρχισαν νὰ ζωγραφίζωσιν αὐτὴν ἐπὶ εἰκόνων, ὡς Πάναγνον Μητέρα, βαστάζουσαν ἐν ἀγκάλαις τὸν Κύριον καὶ νὰ οἰκοδομῶσι ναοὺς εἰς τιμὴν αὐτῆς καὶ δόξαν. Ἡ παράδοσις ὅμως τὴν εἰκονογράφησιν τῆς Θεοτόκου ἀναβιβάζει εἰς πολὺ ἀκόμῃ ἀρχαιοτέρους χρόνους, εἰς χρόνους, κατὰ τοὺς ὁποίους ἔζη ἀκόμῃ ἡ Παναγία.

Γνωστὴ καὶ ἱστορικὴ κατέστη πλέον ἡ παράδοσις, ἡ ἐπιφημίζουσα ὡς πρῶτον εἰκονογράφον τῆς Θεοτόκου τὸν Ἀπόστολον Λουκᾶν, ὅστις καὶ μόνος ἐκ τῶν Εὐαγγελιστῶν περιέγραψε τὸν κοσμοσωτήριον Εὐαγγελισμόν αὐτῆς. Ὁ θεῖος Λουκᾶς, λέγεται ὅτι γράψας τὰς πρῶτας εἰκόνας τῆς Θεοτόκου, παρουσίασε ταύτας πρὸς αὐτήν, πρὸς εὐλογίαν, ἡ δὲ Παναγία θελχθεῖσα ἐκ τῆς ὡραιότητος καὶ ἀκριβείας αὐτῶν ἠὐλόγησεν αὐτάς καὶ εἶπεν: «Ἡ χάρις τοῦ ἔξ ἐμοῦ τεχθέντος Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ἔσται μετ' αὐτῶν πάντοτε...»

* *

Ἀλλὰ καὶ ναὸν πρὸς τὴν Θεοτόκον πρῶτοι ἤγειραν οἱ Ἀπόστολοι Πέτρος καὶ Ἰωάννης.

Τὴν τρυφεράν περὶ τούτου παράδοσιν οὕτω χαριέστατα διηγείται ὁ πεζογράφος Δαμασκηνὸς ἐν τῷ λόγῳ του «εἰς τὴν Κυριακὴν τῆς

Ὁρθοδοξίας», λαβὼν ἐκ παραδόσεως παλαιοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ συγγραφέως :

« Ἀντίπερα τῶν Ἱεροσολύμων ὡς 18 μίλια, εἶνε κάστρον ὁποῦ ὀνομάζεται Λύδδα. Τὸν καιρὸν γοῦν ὁποῦ ἦσαν οἱ πρῶτοι τῶν Ἀποστόλων ζωντανοί, Πέτρος καὶ Ἰωάννης, ἔκαμαν μίαν Ἐκκλησίαν εἰς τὸ ὄνομα τῆς Παναγίας, ἔπειτα ὑπῆγαν εἰς τὴν Παναγίαν καὶ εἶπάν την :

« — Δέσποινα Παρθένε! Παρακαλοῦμέν σε οἱ δοῦλοι σου, μίαν δέξιν νὰ μᾶς κάμης. Ἐκκλησίαν ἐκτίσαμεν εἰς τὴν Λύδδαν, εἰς τὸ ὄνομά σου. Λοιπὸν ἔπαρε τὸν κόπον καὶ κόπιασε νὰ τὴν εὐλογῇς, ὅτι βουλόμεθα νὰ τὴν ἐγκαταστήσωμεν.

« Λέγει τους ἡ Παναγία :

« — Σύρτε καὶ θέλετε μὲ εὖρει ἐκεῖ.

« Ὑπῆγαν γοῦν οἱ Ἀπόστολοι εἰς τὸν Ναὸν καὶ — ὦ τοῦ θαύματος! — εἶδον τὴν Παναγίαν ζωγραφισμένην εἰς τὸν δεξιὸν μαρμαρένιον στῦλον τῆς Ἐκκλησίας. . . »

Ἀφοῦ δὲ οὕτω ἤρχισε τὸσον λαμπρῶς ἡ δι' ἐξωτερικῶν σημείων ἀναπαράστασις τῆς πρὸς τὴν Θεοτόκον εὐλαβείας τῶν Χριστιανῶν, ἔκτοτε ἀνηγέρθησαν παμπληθεῖς καὶ πολυτελεῖς ναοὶ εἰς πᾶσαν γῆν ἑλληνικὴν εἰς ὄνομα τῆς Παναγίας καὶ ἐξωγραφῆθησαν ἀμύπητοι εἰκό- νες αὐτῆς, ὑπὸ διασήμεων βυζαντινῶν ζωγρά- φων, καὶ μάλιστα ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς τέχνης, κατὰ τοὺς ἐνδόξους τῶν βυζαντινῶν αυτοκρατόρων μας χρόνους, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἔτι καὶ σήμερον διασώζονται ἱκαναὶ εἰς πολλὰ μέρη τῆς Ἑλλά-δος ἐλευθέρας καὶ δούλης καὶ ὡς θαυματουργαὶ ἰδιαίτερας ἀπολαμβάνουσαι τιμῆς.

Θαυμασιώτατος καὶ ιστορικώτατος, μεταξὺ τῶν πολυαριθμῶν τῆς Παναγίας Ναῶν, ἦτο ὁ περιβόητος ναὸς τῶν Βλαχερνῶν, εἰς τὰ ἐνδό- τατα τοῦ Κερατίου κόλπου, ἐν τῇ Βασιλευ- ούσῃ, ἐνθα κατέκειτο καὶ ἡ « Ἀγία Σορὸς » ἥτοι τὸ ἱερὸν κιβώτιον, ἐν ᾧ ἐφυλάσσετο ἡ τι- μία ἐσθὴς τῆς Θεοτόκου. Ἀνηγέρθη δὲ ὁ παν- θαύματος οὗτος ναὸς ὑπὸ τῆς Ἀσιλίσης Πουλ- χερίας, τὸν Ε' αἰῶνα μ. Χ. καὶ ἀνεκαίνισθη κατόπιν ὑπὸ Ἰουστίνου βασιλέως. Οἱ κίονες τοῦ ναοῦ τούτου ἦσαν πάντες ἐκ παρίου μαρμά- ρου, ὧν τὰ κιονόκρανα εἶχε καταχρυσώσει Ῥω- μανὸς ὁ Ἀργυρὸς, ὅστις ἐπεσκεύασε καὶ τὸ θυ- σιαστήριον, ὅτε εὐρέθη ὑποκάτωθεν τοῦ χρί- σματος εἰκὼν τῆς Θεοτόκου μὲ τὸν Χρι- στὸν ἐν ἀγκάλαις « ὕλογραφικῇ ἐπὶ σανι- δίου » κατὰ τὸν χρονογράφον, ἐκ κηροῦ καὶ

ἄλλης ὕλης δηλ. ἀμόλυντος διαμείνασα ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τοῦ Κοπρωνύμου ὅστις εἶχεν αὐ- τὴν ἐγκατορύξει πρὸ 300 ἐτῶν . . Ἀφοῦ δὲ ὁ ναὸς οὗτος τῶν Βλαχερνῶν ἐπυρπολήθη « ἄχρως ἐδάφους » τὸ 1070 μ. Χ. ἐξ αἰτίας τῆς ἀκοιμή- του κανδήλας, ἀνεκαίνισεν αὐτὸν λαμπρότερον καὶ εὐρυχωρότερον Ἀνδρόνικος ὁ πρεσβύτερος.

Τόσον δὲ ὀνομαστός εἶχε καταστῇ εἰς τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους ὁ ναὸς οὗτος τῶν Βλαχερ- νῶν, ὥστε καὶ εἰς ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος ἔπειτα ἀνηγείροντο ναοὶ Βλαχέρναι ὀνομαζόμενοι, ὡς μέχρι σήμερον διασώζεται τὸ προσφιλὲς ὄνομα.

Τούτου τὰ ἐγκαίνια ἐπισήμως ἐωρτάζοντο παρὰ τῆς Ἐκκλησίας τῇ 31 Ἰουλίου μηνός.

Ἀλλ' ὁ περιώνυμος οὗτος ναὸς ἐπυρπολήθη ὀλοτελῶς ὀλίγα ἔτη πρὸ τῆς ἁλώσεως, ἐν ἔτει 1434 « ὑπὸ τινων ἀρχοντοπούλων, κατὰ τὸν χρονογράφον, θελόντων πιάσαι νεοττοὺς περι- στερῶν. Τὰ δὲ περίφημα καὶ πολυτελέστατα αὐτοῦ λείψανα μαρμάρων καὶ κίωνων ἐρησί- μωσαν μετὰ τὴν Ἀλωσιν εἰς διαφόρους ἄλλας οἰκοδομὰς τῶν κατακτητῶν. Σήμερον δὲ ἀπὸ ὅλου ἐκείνου τοῦ βυζαντινοῦ μεγαλείου μόνον μία ἄψις περιεσώθη, ὑπὸ τὴν ὁποίαν ἀναβλύ- ζει τὸ « Ἀγίασμα τῆς Ἀγίας Βλαχέρνας » περι- ληφθὲν ἐν τῷ ἀπλουστάτῳ καὶ πενιχρῷ ναΐσκῳ, ὅστις κατέλαβε τὸν τόπον τοῦ πάλαι περιδόξου ναοῦ.

Τὸ ἁγίασμα τοῦτο ἦτο γνωστὸν ἔκπαλαι Λοῦμα ἢ Λοῦσμα τῶν Βλαχερνῶν καλούμενον, ὅπου ἴστατο μαρμαρίνη εἰκὼν τῆς Θεοτόκου, εἰς τρόπον ὥστε τὸ Ἀγίασμα νὰ ἐκρέη ἐκ τῶν χειρῶν αὐτῆς καὶ νὰ εἰσπίπῃ εἰς τὸν μέγαν λουτήρα, « ἔξω κόλυμβον » καλούμενον, ὃν Βα- σίλειος ὁ Β' υἱὸς Ῥωμανοῦ τοῦ Πορφυρογεν- νήτου « πολυτελεστέρως ἐκόσμησε χρυσώσας καὶ ἀργυρώσας πλέον παρ' ὃ ἦν », ἐν τῷ ᾧ ὁποίῳ ἐλούοντο καταδυόμενοι τρεῖς, πρὸς ἁγιασμόν, οἱ Βασιλεῖς, ἀναγινωσκομένης ἰδιαίτερας εὐχῆς « τοῦ Κολυμβίου τῶν Βλαχερνῶν » περιεχομένης ἐν τῷ Μεγάλῳ Εὐχολογίῳ.

Πλὴν τούτου ὅμως ἡ μεγάλη ἱστορία τοῦ Γένους μᾶς λέγει ὅτι ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἕτερος ναὸς, περιδοξὸς ἐπίσης καὶ περιώνυμος, ἐτιμᾶτο εἰς ὄνομα τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου, « ἡ νέα Βασιλικὴ Ἐκκλησία » καλουμένη, ἢ « νέα μεγάλη Ἐκκλησία » ἢ ἀπλῶς « ἡ Νέα », κτισθεῖσα ἐντὸς τοῦ Παλατίου ὑπὸ Βασιλείου τοῦ Μακε- δόνος. Τὰ ἐγκαίνια τοῦ πολυτελεστάτου τούτου ναοῦ ἐωρτάσθησαν μεγαλοπρεπῶς τῇ 1 Μαΐου

881 ἔτους μ. Χ. ὅτε ὁ ἁγιώτατος Πατριάρχης Φώτιος ἀπήγγειλε τὸν πανηγυρικὸν ἀπὸ τοῦ ἁμβωνος, παρουσίᾳ τοῦ Βασιλέως καὶ τῆς Συγ- κλήτου, ἕνα τῶν καλλιπεστέρων καὶ ἀττικωτέ- ρων αὐτοῦ λόγων ἐκ τῶν σωζομένων. Εἰς τὸν νάρθηκα τοῦ ναοῦ τούτου ἡ εἴσοδος ἐγένετο διὰ πέντε πυλῶν, τὸ ἐσωτερικόν του περιεχο- σμεῖτο χρυσῷ καὶ ἀργύρῳ καὶ μαρμαροῖς πολυ- χρώμοις, τὸ δὲ ἔδαφος ἀπεικόνιζε διὰ ψηφίδων ζῶα καὶ ποικίλας ἄλλας μορφὰς καλλιτεχνικάς· τέλος πέντε θόλοι συναπῆρτιζον τὴν ὅλην τοῦ ναοῦ ἐπιστέγασιν. Ὁ ναὸς οὗτος ἀνυψούμενος οὐ μακρὰν τῆς θαλάσσης, ἐγγὺς τῆς σημερινῆς πύλης Ἀχῦρ - καπουσοῦ, ἦτο τὸ λαμπρότερον τῶν κτισμάτων Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος, ὁ δὲ ἐγκωμιστὴς τῶν ἐγκαίνιων αὐτοῦ, « ἄλλον οὐρανὸν ἐπὶ γῆς » ἐπονομάζει.

Εἰς τὴν οἰκοδομὴν τοῦ ναοῦ τούτου, ὅστις κατὰ τὴν λαμπρότητα μὲ μόνην τὴν Ἀγίαν Σο- φίαν ἠμποροῦσε νὰ παραβληθῇ, Βασίλειος ὁ Μακεδὼν μετεχειρίσθη πολλῶν ἄλλων ναῶν τὰ λείψανα, καὶ μάρμαρα ἀκόμη ἀφαιρέσας ἀπὸ διάφορα δημόσια κτίρια τῆς πόλεως, ὅσα ἡδύ- ναντο νὰ χρησιμεύσουν πρὸς στολισμόν. Καὶ ἡ Ἀγία Τράπεζα δὲ τοῦ ναοῦ ἦτο κατ' ἀπομίμη- σιν τῆς Ἀγίας Σοφίας, μίγμα χωνευτὸν ἐκ δια- φόρων πολυτίμων λίθων Ἡ δὲ βαθύπλουτος χήρα τῶν Πατρῶν, ἡ θετὴ μήτηρ τοῦ Βασι- λείου, ἡ ἱστορικὴ Δανιηλὶς, εἶχε κατασκευάσει πολυτελεστάτους τάπητας, ὡς τὰ σύγχρονα « πεύ- κια », τοὺς ὁποίους ἀπέστειλε πρὸς ἐπιστρωσιν ἐν τῷ ἐδάφει τοῦ ναοῦ κατὰ τὸν χειμῶνα. Τέ-λος δὲ σημειοῦμεν ὅτι εἰς τὸν γυναικωνίτην ἐπάνω τοῦ ναοῦ ἦτο ἐξωγραφισμένος ὁ κτίτωρ Βασίλειος ὁ Μακεδὼν, ἐνώπιον τοῦ ὁποίου οἱ μεταγενέστεροι αυτοκράτορες ἤναπτον κηρία.

Ἡ πρὸς τὴν Παναγίαν τοῦ Θεοῦ Μητέρα τιμὴ αὐτῇ πατροπαράδοτος, οὕτως εἰπεῖν, οὕσα, ἐπεξετάθη πρεπόντως καθ' ὅλην τὴν ἑλληνικὴν χώραν, ἐν τῇ ὁποίᾳ οὐχὶ μὲν πολυτελεῖς ναοὶ ὡς οἱ τῶν Βυζαντινῶν ὑπάρχουσιν εἰς ὄνομα τῆς, παμπληθεῖς ὅμως καὶ ἀμέτρητοι. Χωρὶς νὰ ἀπαριθμήσωμεν ἕνα - ἕνα τοὺς ναοὺς τῶν πόλεων καὶ χωρίων Στερεᾶς τε καὶ Πελοποννή- σου, Νήσων καὶ Θεσσαλίας, τοὺς ἐπ' ὀνόματι τῆς Παναγίας τιμωμένους καὶ ἐορτάζοντας τὴν θείαν αὐτῆς Μετάστασιν, ἐν οἷς διαπρέπουσιν ὁ τῆς Τήνου πανελλήνιος, ὁ τῆς Ὑδρας μὲ τὸ δαν- τελλοτόρνευτον ἀλαβάστρινον τέμπλόν του καὶ ἡ μαρμαρένια Ἐκατονταπυλιανὴ τῆς Πά-

ρου, ἀναφερόμεν ἐκ τῶν ἐπισήμων πινάκων τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐκκλησιαστικῶν ὅτι ἐκ τῶν ἑκατὸν ὀγδοήκοντα διατηρουμένων ἱε- ρῶν Μονῶν αἱ ἐξήκοντα καὶ δύο τιμῶνται εἰς μνήμην τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, ἐν αἷς ἡ τῆς Πεντέλης καὶ τῆς Φανερωμένης, ἡ τοῦ Προουσῶ καὶ τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου, ἡ τῆς Ἀγίας Λαύρας καὶ τοῦ Ἀγάθωνος, ἡ τῆς Ξενιᾶς καὶ Βιρνακόβης, ἡ Γοργοεπήκοος καὶ ἡ Μαλεβή, ἡ Ἐλεῦσα καὶ ἡ Πεπελενίτσα, ἡ τοῦ Βαλκάνου καὶ ἡ Τουρλιανή, ἡ τῆς Πα- ναχράντου τῆς Ἀνδρου καὶ ἡ Καλαμιώτισσα, ἡ Φανερωμένη τῆς Νάξου καὶ ἡ περιώνυμος καὶ εὐαγὴς τῆς Τήνου Γυναικεῖα Μονή, ἡ τοῦ Κε- χροβουνίου, ὅπου ὀνομασται πανηγύρεις ἄγονται τῇ 15 Αὐγούστου ὡς καὶ εἰς τὰς ἄλλας ἃς χάριν συντομίας παραλείπομεν, ἡ καθεμία ἔχουσα τὴν ἱστορίαν της, ἡ καθεμία σεμνυνομένη μὲ τὴν παράδοσίν της, ἡ καθεμία μεγαλυνομένη διὰ τὰ κτήματά της τὰ πλούσια διὰ τὴν μαγευτικὴν της τοποθεσίαν, διὰ τὰ νερά καὶ τὰ ἁγιάσματα, καὶ τὴν δροσιὰν καὶ τὴν χάριν, χάριν διπλὴν καὶ περισσὴν, χάριν τὸ σῶμα ἀναψύχουσαν, χά- ριν τὴν ψυχὴν ἁγιάζουσαν. Ἐὰν δὲ τώρα συμ- περιλάβωμεν καὶ τὰς διαλυθείσας ἄλλας Μονὰς τὸ 1834, αἵτινες ἀνήρχοντο εἰς 430 περίπου, ἐκ τῶν ὁποίων αἱ πλεῖστοι ὠσαύτως εἰς μνή- μιν τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου ἐπανηγύρι- ζον, φαντασθῆτε ποία ὕμνωδία καὶ ποία δοξο- λογία τελεῖται τὴν ἡμέραν αὐτὴν εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα, τῆς ὁποίας αἱ ἀκταὶ καὶ οἱ κάμποι, οἱ λόφοι καὶ τὰ βουνά, καὶ πᾶσα ἡ γῆ θὰ εὐω- διάσῃ ἀπὸ τῶν καιομένων θυμιαμάτων.

Ἀπὸ ὅλας δὲ τὰς ἱερὰς εἰκόνας, αἵτινες ἐξω- γραφῆθησαν εἰς τιμὴν καὶ δόξαν τῆς Πανα- γίας, περὶ τῶν ὁποίων μετὰ τόσης χάριτος καὶ τόσης εὐλαβείας ὁμιλοῦσι τὰ Συναξάρια τῆς Ἐκκλησίας μας, ὀλίγαι μόνον μέχρις ἡμῶν διε- σώθησαν καὶ ἔνεκα τῆς εἰκονομαχίας, ἀλλὰ κυ- ρίως ἔνεκα τῆς Ἀλώσεως καὶ τῆς δουλείας τοῦ Γένους τῶν ἄλλων καταστραφειῶν ὑπὸ τῶν ἀπίστων διὰ τὰς ἁμαρτίας μας. Σήμερον, χω- ρὶς νὰ μνημονεύσωμεν τὸν δοῦλον Ἑλληνι- σμόν, ὅστις ἀμύπητος κατέχει σελτὰ τῆς Πανα- γίας ἀποτυπώματα, ἐν τῷ ἐλευθέρῳ Βασιλείῳ ὑπάρχουσιν αἱ ἐξῆς τρεῖς εἰκόνες ἐπὶ τῇ μνήμῃ τῆς Κοιμήσεως ἐορτάζουσαι, καὶ ἰδιαίτερος διὰ τὰς θαυματουργίας των τιμώμεναι.

Ἡ Μεγασπηλαιώτισσα ἐκ κηροῦ πεποιη- μένη, ἡ τῆς μονῆς τοῦ Προουσῶ, καὶ τῆς Πα-

ναγίας της Ξενίας, και αἱ τρεῖς παριστάνουσαι τὴν Μητέρα τοῦ Θεοῦ, φέρουσαν ἐν ἀγκάλαις τὸν Κύριον. Τὰς τρεῖς αὐτὰς ἀγίας εἰκόνας στολίζουν πλούσια ἀναθήματα χρυσοῦ καὶ πολυτίμων λίθων, ἀλλὰ βαρύνει ἐπ' αὐτῶν σελτότερον πάντων τῶν πολυτίμων ἀναθημάτων ἡ ἱστορία των ἡ ἀρχαία, ἀναβιβάζουσα αὐτὰς εἰς τοὺς πρώτους αἰῶνας τῆς ὀρθοδοξίας, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ Μεγασπηλαιώτισσα ἀποδίδεται εἰς αὐτὸν τὸν Ἀπόστολον Λουκᾶν, γλυκνύτης καὶ πολὺ θελκτικῆς παραστάσεως, ὥς εἶνε καὶ ἡ τοῦ Προυσοῦ, ἡ πανηγυρίζουσα ἐν τῇ Αἰτωλῷ παμμεγίστη καὶ ὑπέρφθοτος ἀναθημάτων, ἐνῶ ἡ τρίτη, ἡ Παναγία ἡ Ξενία, ἡ σκέπη καὶ καταφυγὴ τῆς Θεσσαλίας, παμμεγίστη καὶ αὐτὴ καὶ βαρυτίμητος, εἶνε τραχυτέρας καὶ σκληρᾶς κάπως παραστάσεως, ἐπιβάλλουσα τὴν εὐλάβειαν ἐν φόβῳ μὲ τοὺς μεγάλους τῆς ὀφθαλμοὺς τοὺς πλήρεις ὀργῆς κατὰ τῶν ἐχθρῶν τοῦ Υἱοῦ τῆς καὶ τῶν πολεμίων τῆς πατρίδος, μαῖρη, δόλομαυρη τὴν χοιρὰν τοῦ προσώπου ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος, τὴν ὁποίαν μετὰ δέους ὑποδέχονται τὰ χωρία τῆς Θεσσαλίας, ὅταν τὴν ἀνοιξὶν περιέρχεται τοὺς νομοὺς Λαρίσης καὶ Τρικκάλων εἰς ἀγιασμόν.

Ἐκ τῶν τριῶν αὐτῶν εἰκόνων, τῶν ἐν Ἑλλάδι ἐορταζουσῶν τὴν ἡμέραν τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, ἀρχαιότερα καὶ ἱστορικωτέρα εἶνε ἡ τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου, Παναγία ἡ Μεγασπηλαιώτισσα, τῆς ὁποίας ὑπάρχει ἀντίτυπος τοιχογραφία ἐν τῷ ἐνταῦθα ἐνοριακῷ ναῷ τῶν Ἀγίων Θεοδώρων, πρὸς τ' ἀριστερὰ τῷ εἰσερχομένῳ. Ἡ Παναγία ἡ Μεγασπηλαιώτισσα, ὥς εἶπομεν, ἀποδίδεται εἰς τὸν θεῖον Λουκᾶν, μία τῶν τεσσάρων, ἃς ἔγραψεν εἰς μέγα σχῆμα, ἐκ τῶν ὁποίων ἄλλη ὑπάρχει σήμερον εἰς τὴν Μονὴν τοῦ Σουμελά, εἰς τὴν Τραπεζοῦντα, ἄλλη εἰς τὴν Κύπρον, Παναγία τοῦ Κύκου λεγομένη καὶ ἡ τετάρτη, πρώτη καὶ τιμιωτάτη ἐν τῇ ἱστορίᾳ, προσφιλεστάτη δὲ τοῦ Γένους Πρόμαχος καὶ Ὑπέρμαχος, ἡ Ὁδηγήτρια, κατεκερματίσθη φεῖ! εἰς τέσσαρα τὴν ἡμέραν τῆς Ἀλώσεως, οἰκτρὸν πεσοῦσα λάφυρον εἰς τὸν κατακτητὴν, τῆς Πόλεως ἡ σκέπη καὶ καταφυγὴ...

Ἡ Παναγία λοιπὸν ἡ Μεγασπηλαιώτισσα κατὰ τὸ Προσκυνητῆριον τοῦ Ἱεροῦ Μοναστηρίου, εἶνε ἐκ κηροῦ, ἀνάγλυφος δέ, ἐξέχουσα τοῦ ἐπιπέδου ὅσον ἐνὸς καὶ ἡμίσεως δακτύλου. Φορεῖ δὲ ἡ Θεοτόκος ἐν αὐτῇ ἐσθῆτα χρωματιστὴν καὶ διάχρυσον, διὸ καὶ ὁ λαὸς Χρυσοσπηλαιώτισσαν ἀποκαλεῖ. Ὅθεν εἰς ἀνάμνησιν

ἐπονομάζεται οὕτω καὶ ὁ ἐνταῦθα περιβλεπτός ἐνοριακὸς ναός, ἡ Χρυσοσπηλαιώτισσα, τὴν ἡμέραν τῆς Κοιμήσεως καὶ αὐτὸς πανηγυρίζων.

Εἶνε δὲ καὶ ἡ Μεγασπηλαιώτισσα, ὥς καὶ αἱ ἄλλαι πανηγυρίζουσαι τὴν Κοίμησιν, ἡ τοῦ Προυσοῦ καὶ ἡ Ξενία, μαυρισμένη, μ' ἐσκοτισμένα καὶ ἀμαυρὰ τὰ χρώματα καὶ τὸ χρυσίον. Φέρει δὲ τὸν Ἰησοῦν ἐν ἀγκάλαις βαστάζουσα αὐτὸν πρὸς δεξιὰ, ὥς ἡ Παναγία τοῦ Κύκου ἐνῶ συνήθως ἡ Παναγία ζωγραφίζεται βαστάζουσα τὸν Ἰησοῦν πρὸς τ' ἀριστερὰ. «Δι' ὅλης δὲ τῆς εἰκόνης, ἐπιλέγει τὸ Προσκυνητῆριον, ἐπιλάμπει τὸ τῆς τέχνης ἀπλοϊκὸν ὑψηλὸν ὅμως καὶ θεοπρεπές».

* *

Ἡ πλέον μαυρισμένη ὅμως ἀπὸ ὅλας τὰς ἀρχαίας εἰκόνας τῆς Θεοτόκου, ὅλως διόλου κατὰμαυρος εἰς τὸ πρόσωπον, εἶνε ἡ Παναγία ἡ Μυριτιδιώτισσα, ἡ ἐορτάζουσα τῇ 24 Σεπτεμβρίου, ὅτε εὐρέθη ἐν Κυθήροις, κεκαυμένη καὶ κατὰμαυρος. Ἐκ σεβασμοῦ δὲ καὶ εὐλαβείας οἱ ζωγράφοι ἀνεξαιρέτως εἰκονίζουσιν αὐτὴν καὶ σήμερον μαύρην εἰς τὸ πρόσωπον.

Ἡ συνήθεια δὲ αὕτη ἡ εὐλαβὴς ἡ ἐπικρατήσασα εἰς ὅλον τὸν Ἑλληνισμόν, μοῦ φέρει τὴν ἀνάμνησιν ὁραίου καὶ χαρακτηριστικοῦ ἐπεισοδίου, ὅπερ συνέβη ποτὲ εἰς τὸ ἐν Σκιαθῶ ἐρημικὸν ἡσυχαστήριον τοῦ Γέροντα, τοῦ λογίου ἐκείνου καὶ ἀσκητικοῦ πνευματικοῦ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, τοῦ Παπᾶ-Διονυσίου, τοῦ κτίσαντος ἐν Σύρῳ τὴν Ἀγίαν Παρασκευὴν, καὶ ἀναπαυθέντος ἐν τῇ πατρίδι του τῇ Σκιαθῶ, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα μετ' εὐλαβείας ἀναφέρεται εἰς τοὺς καλογηρικοὺς κύκλους καθ' ὅλην τὴν Ἀνατολήν.

Ἡμέραν τινὰ κάποια εὐλαβὴς Σκιαθίτισσα ἀνελθοῦσα εἰς τὸ βουνόν, ἔφερε πρὸς τὸν ἅγιον Γέροντα προσφορὰν καὶ κηρία καὶ θυμίαμα, βαστάζουσα καὶ μίαν εἰκόνα παριστῶσαν τὴν Μυριτιδιώτισσαν.

Πάραντα ὁ Γέροντας ἰδὼν συνεταράχθη ὅλος πρὸς τὴν θεάν τῆς Μαύρης Παναγίας ἐκείνης καὶ ἀναπηδῶν ἐπὶ τῶν προσκεφαλαίων του — ἦτο κλινήρης πάντοτε τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς του — λέγει μετ' ὀργῆς πρὸς τὴν ἐκθαμβὸν γυναῖκα μὲ τὴν ἔντονον ἐκείνην καὶ ζωηρὰν φωνήν του :

— Τί εἶνε αὐτά, θεοκατάρατη; Ἀραπὶνα ἦτον ποτὲ ἡ Παναγία; Ἡ Παναγία ἦτον ἀπὸ τὰς ὡραιότερας γυναῖκας τοῦ κόσμου!

Ἄλλ' μετ' ὀλίγον πρᾶυνθεῖς, λέγει πρὸς τὴν φοβισμένην γυναῖκα :

— Κάθησε, εὐλογημένη, κάθησε!

Ὁ Γέροντας, εἶπομεν, ἦτο κατάκοιτος τότε, ἐνεμήκοντα ἔτων, μὲ κατὰλειπον τὴν γενειάδα του τὴν κοντὴν καὶ ἀγρίαν καὶ τὴν ἀραιὰν κόμην του. Διιτῆρει ὅμως ὅλην τὴν ζωηρότητα τῶν γαλανῶν ὀφθαλμῶν του, ὅλον τὸ πνευματικὸν του σθένος καὶ ὅλην τὴν σεισμικῶς δονοῦσαν φωνήν του.

Μὲ τὴν μίαν χεῖρα ἔτεινε κἀίσιμα, ἐγγὺς τῆς κλίνης του κείμενον, πρὸς τὴν ξένην, ἥτις ἵστατο τρέμουσα καὶ συνεσταλμένη, κρατοῦσα ἀκόμη εἰς χεῖρας τὴν Μυριτιδιώτισσαν, ἥς προσεπάθει δειλὰ καὶ ἀγροίκως ν' ἀποκρύψῃ μὲ τὴν μανθίλαν τῆς τοῦ μαῦρον πρόσωπον, καὶ μὲ τὴν ἄλλην χεῖρα λαβὼν τόμον ἐκκλησιαστικόν, ἀπὸ τὴν ὅπισθεν βιβλιοθήκην, τὸν «Κήπον τῶν Χαρίτων» Νικοδήμου τοῦ Ἀγιορείτου ἤνοιξεν αὐτόν, ὑπεγερεθεὶς ὀλίγον ἐπὶ τῶν προσκεφαλαίων του, τῶν πενθίμως χρωματισμένων μὲ τὸ γεράνιον νησιωτικὸν χρῶμα.

— Κάθησε, ἐπανέλαβε πρὸς τὴν ξένην προσπαθὼν νὰ μειδιάσῃ ὀλίγον, ἵνα τὴν ἐνθαρρύνῃ, οὐσαν ἀκόμη περιδεῖ.

Καὶ ἀπορρίψας ἐπιδέξια, ὅπως κάμνουν οἱ Ἀγιορεῖται Ἱερομόναχοι, ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ ὤμου του τὸ μαῦρον κουκούλιον, ὅπερ πάντοτε ἐφόρει κατερχόμενον μέχρι τῶν ὀφθαλμῶν, ἤρχισε νὰ ἀναγινώσκῃ :

«Ἡ Κυρία Θεοτόκος, εἶχε τὸ χρῶμα τοῦ θεοδόχου τῆς Σώματος ὁμοίον μὲ τὸ χρῶμα τοῦ σιταρίου, εἶχε τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς ξανθὰς. Εἶχεν ὀφθαλμοὺς πολλὰ ὡραίους, χρωματισμένους μὲ θεῖαν σεμνότητα, ὡραϊσμένους μὲ κόρας ὀξεῖς καὶ ὁμοίους μὲ τὴν ἐλαίαν καὶ καλυνομένους μὲ βλεφαρίδας φαιδροπρεπεῖς. Εἶχε τὰ ὀφρύδια μαύρα, κυκλικῶς ἐσχηματισμένα· εἶχε τὴν μύτην ὁμαλὴν καὶ εὐθεῖαν. Τὰ πανάμωμα χεῖλη τῆς ἦσαν ἀνθηρὰ, λάμποντα κοσμίως μὲ ἐρυθρὸν χρῶμα καὶ γέμοντα ἀπὸ τῶν λόγων γλυκύτητα. Εἶχε τὸ ἱεροπρεπὲς πρόσωπον ὃχι στρογγύλον, ἀλλὰ ὀλίγον μακρόν. Εἶχε τὰς θεοδόχους χεῖρας τῆς μακρὰς, ὁμοίως καὶ τοὺς δακτύλους τῶν χειρῶν μακροὺς καὶ τετρονευμένους μὲ λεπτότητα... Ἐφόρει καὶ

ἡγάπα ροῦχα φυσικῶς ἀπὸ λόγου των χρωματισμένα (αὐτόχροα). Καὶ διὰ νὰ εἰποῦμεν καθολικῶς, ἡ Κυρία Θεοτόκος ἦτο καὶ κατὰ τὰ ἐξωτερικὰ μέλη τοῦ σώματος γεμάτη ἀπὸ τὴν θεῖαν χάριν καὶ σεβασμιότητα ὥστε ὁποῦ ὅστις ἔβλεπεν αὐτήν, ἐλάμβανεν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἑνα ἄποιον φόβον καὶ εὐλάβειαν, καὶ χωρὶς νὰ τὴν ἡξεύρῃ προτύτερα, ἐγνώριζεν ἀπὸ μόνον τὸν ἐξωτερικὸν χαρακτῆρά της ὅτι ἀληθῶς αὕτη εἶνε Μήτηρ Θεοῦ».

Ταῦτα γράφει Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης περὶ τῆς ἐξωτερικῆς μορφῆς τῆς Θεοτόκου σταχυολογήσας αὐτὰ ἔκ τε τοῦ ἁγίου Ἐπιφανίου, καὶ τῶν τοῦ σοφοῦ Κορρεσίου καὶ Μελετίου Ἀθηνῶν.

Ὁ δὲ Νικήτας ὁ Παφλαγών, ὁ ῥήτωρ, ἐν τῷ Ἑγκωμιαστικῷ λόγῳ του εἰς τὸν ἅγιον Διονύσιον τὸν Ἀρεοπαγίτην λέγει, ὅτι ὁ θεῖος Διονύσιος ἀκούσας ὅτι ἔξη ἀκόμη ἡ Θεοτόκος, ὑπῆλθε νὰ τὴν ἰδῇ καὶ βλέποντας τὴν θαυμάσιον καὶ βασιλικὴν ὡραιότητά της, ἰδὼν δὲ καὶ τοὺς ἀγγέλους ὁποῦ τριγύρου αὐτῆς ἐστέκοντο δορυφοροῦντες ὡς βασίλισσαν, ἀκούσας δὲ καὶ τὰ οὐράνια λόγια τοῦ παναγίου τῆς στόματος, ἐξέστη καὶ ἐφρίξεν, ὁμολογήσας ὅτι καὶ μόνος ὁ σωματικὸς χαρακτῆρ καὶ τὸ εἶδος τὴν ἐμαρτύρουν πῶς εἶνε Μήτηρ Θεοῦ κατὰ ἀλήθειαν.

* *

Ἀπὸ ὅλον ὅμως τὸν Ἑλληνισμόν ἰδιαίτερας εὐλαβείας ἀπολαμβάνει ἡ Παναγία εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος, τὸ ὁποῖον ὅλον εἶνε ἀφιερωμένον εἰς αὐτήν, «Περιβόλι τῆς Παναγίας» καλούμενον. Κάθε ἐν ἐκ τῶν εἰκοσιν Ἱερῶν Μοναστηρίων ἔχει καὶ ἰδιαίτερον εἰκόνα τῆς Παναγίας, ἐπίσημον καὶ θαυματουργόν, μὲ τὴν ἱστορίαν της καὶ τὴν παράδοσίν της, ἐν αἷς πρώτη ἡ τῶν Ἱβήρων Παναγία ἡ Πορταῖτισσα, κατάφορτος ἀπὸ θαυασρῶν ὅλον ἀναθημάτων. Ἐξακολουθεῖ δὲ ἡ ἐορτὴ τῆς Κοιμήσεως ἐκεῖ ἕως τέλους Αὐγούστου, ἐν ᾧ εἰς τὸν ἅλλον ἑλληνισμόν ἀποδίδεται ἡ χαρμόσυνη ἐορτὴ τῇ 23 τοῦ Αὐγούστου, ἥτις ἡμέρα καλεῖται κοινῶς τὰ «Ἑννεα-ἡμέρα τῆς Παναγίας».

Ἡς ταῖς ἀγίας πρεσβείαις σωθεῖμεν...

Α. ΜΩΡΑΪΤΙΔΗΣ

Ο ΠΥΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΑΣΚΡΑΙΟΥ

[ΛΙΓΟΙ ΣΤΙΧΟΙ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΡΧΗ ΚΙ ΑΠΟ ΤΟ ΤΕΛΟΣ]

... Hos tibi dant calamos, en accibe, Musae,
Ascraeoquos ante seni, quibus ille solebat
Cantando rigilas deducere montibus ornos.
Virgilii Ecloga VI (61-71)

Τυφλὸς τοῦ Ὀλύμπου ραψῶδός ὁ θεῖος Μελισσηγένης
Θηητούς, ἀτάραχα, ἤρωες, θεοὺς ὕμνολογᾷ·
Ἀπὸ μιὰ βρύση ἀνήσυχη, τραγούδι μου ἐσύ, βγαίνεις,
Κ' ἡ λάβα πάντοτε εἰς' ἐσὺ κ' ἡ φουσκοθαλασσιά.
Ἄκου ὁ Ἀσκραῖος εἰμ' ἐγὼ, δὲν εἰμ' ἐγὼ ὁ τεχνίτης
Τῶν ἡσυχῶν χρυσόνειρων, τῶν ἱλαρῶν σκοπῶν
Τῆς μαύρης γῆς ποῦ τὴν πατῶ μὲ σέρνει ἐμὲ ὁ μαγνήτης,
Ὁ νοῦς μου πάει μὲ τὰ φτερά τῶν ἀναστενασμῶν.
Ραχοῦλες, εἶμαι ὁ πιστικὸς τῆς ἡμερῆς ἀρνάδας,
Οργώνω, σπέρνω, ἰδροκοπῶ, τοῦ κάμπου δουλευτής,
Καὶ λούζω τὸ τραγούδι μου στῆς δροσοπρασινάδας
Τὰ δάκρυα, καὶ στὰ δάκρυα τῆς δύσκολης ζωῆς.
Ξωμάχο εἶσαι, τραγούδι μου, τάλέτρι εἶν' ἡ χαρά μου,
Τὰ κύματά τους ταίριασαν τὰ στάχια καὶ οἱ ρυθμοί,
Ρηγάδων ξεφαντώματα δὲν ξέχουν τὸνομά μου,
Τὸ ξέρ' ἡ μοναξιά, τὸ φῶς καὶ ἡ νύχτα, καὶ ἡ ψυχὴ.
Καματερά, τὸ ξέρετε, σπρωγμέν' ἀπ' τὴ βουκέντρα,
Μιὰ λάμψη ἀξήγητη φωτᾷ τὰ βύθη σας θαμπά,
Τὸ διαλαλοῦν οἱ γέρανοι, καὶ τὰ μεγάλα δέντρα
Τὰκούσαν καὶ περπάτησαν κ' ἤρθανε πὺς σιμά.
Στὸ χῶμα τὸ πρωτόγονο τῆς γύμνιας τὰ τσακάλια
Μέσ' σιτῶν πατέρων μου οὐρλιαζαν τὶς ἄχαρες ζωές·
Σκληρὰ εἶταν τὰπαλόπνοα αἰολικά ἀκρογιάλια,
Ναῦτες Κυμαῖοι μᾶς σπρώξανε πρὸς θάλασσες πλατειές.
Ναῦτες Κυμαῖοι μᾶς ρίξανε σ' ἀγνώριστα λιμάνια,
Δαλοῦσε ὁ ζίζικας, ἀνθοῦσε ἡ ἀγριαγκαδιά·
Κ' ἤρθες νὰ βοῇς ἀνάπαρη, τρικυμισμένη ὁρφάνια,
Σὲ καλοκαίρια ἀγέλαστα καὶ σ' ἄγρια χειμαδιά.
Ἄσκρα! στὴ ρίζα τοῦ ἱεροῦ βουνοῦ μαυρολογοῦσες,
Πῆρ' ἀπὸ σένα τὴν τραχειὰν ἀστολίστη φωνή,
Ἐμὲ δὲ μὲ βυζάξανε σὶν Ἑλικῶνα οἱ Μοῦσες,
Ἐμὲ μὲ πικρανάθρεψαν οἱ φτώχεις καὶ οἱ καημοί.

Ὅμως μιὰ μέρα ποῦ ὄνειρα βοσκολογοῦσα μαῦρα
Στὸ ἔρμο λαγγάδι τὸ κρυφό, κ' ἔβροκα τᾶσπρα ἀρνιά,
Νά! τριόβαθης κι ἀπίστευτης πλάσης μπροστά μου ἀνάβρα,
Οἱ Ἑλικωνόζωες ἀδερφές, οἱ θεαῖνες, κ' οἱ ἐννιά.
Κ' εἶτανε γύρω ὅλο νερά, ποτάμια, καταρράχτες,
Λίμνες, βρυσοῦλες, ρεματιές, πηγές, νεροσυρμές,
Κελαϊδιστάδες ἡσυχὸι καὶ βροντερόηχοι κράχτες,
Ὑπνοὶ νερῶν ἀξύπνητοι καὶ δρόμοι καὶ φωνές.
Νερά εἶταν ξεφαντώματα, νερά εἶταν πανηγύρια,
Κι ἀπὸ νερόχαλα χλωρὰ κρυψῶνες καὶ σκεπές,
Καὶ γέροματὰ σὲ ἀμάλαγα κρουσταλλοπαραθύρια,
Κι ἀνοίγματα σὲ ὁλόβαθες πρωτόβλεφτες θωριές.
Νεράιδες! καὶ κορμὶ καὶ νοῦ τοὺς τᾶκαμαν τὰ κρύα
Καθάρια ἡλιόλουστα νερά, κ' ἔνα εἶτανε μ' αὐτά,
Καὶ τὰ νερά πολὺφωνη χυμένη συνοδεία
Τῶν ἡχῶν ποῦ ἀναβρύζανε τὰ στόματα τὰ ἐννιά.
Κ' ἡ πρώτη εἶχε τὴ σάλπιγγα, κ' ἡ δεύτερη τὴ λύρα,
Κ' ἡ τρίτη κισσοστέφανη, καὶ ἡ τέταρτη γυμνή,
Κ' εἶχεν ἡ πέμπτη φόρεμα τοῦ ἡλίου τὴν πορφύρα,
Καὶ κείνη — ὦ ἀλησμόνητες! — φοροῦσε τὴν αὐγή.
Κ' ἡ ἑβδομὴ ἔφερε τὸ φῶς ὅλων τῶν ἄστρον, κ' ἡ ἄλλη
Ὀλῶν τῶν κόσμων ἔσφιγγε στὰ χέρια τοὺς καρπούς·
Κ' ἔσδ' ἐλχες τίποτε, κ' εἴσουν ἡ πὺς μεγάλη.
Ἀντιχτυποῦσε ἀπάνω σου κάποιος ὑπέρθεος νοῦς!

Βασανισμένε, ταπεινέ, καὶ λυτρωμένε καὶ ἴσε!
Σὲ ξέρω, εἶναι τὸ στόμα σου τῆς ἀρμονίας κροινιά,
Θηητέ, ἀν δὲν ἔγινες θεός, ἄνθρωπος πὰ δὲν εἶσαι,
Γιατὶ νοεῖς τὰθάνατα καὶ ζῆς μαζί μ' αὐτά.
Μόλις ἀπάνω σου ἔρριξα τὴ μαντικὴ ματιά μου,
Καθὼς ξαναῦψώθηκα σὶν ἥλιο ἀπ' τοὺς βυθούς,
Εἶπα: «Ἀπ' τὰ σπλάχνα μου εἶν' αὐτὸς κι ἀπ' τὴν κληρονομιά
[μου!]»
Καὶ σ' εἶδα ἐκεῖ στὴν Καλλιρρόῃ μὲ τοὺς ἐννιά κροινούς.
Σὲ μιὰς ἐλίας μοναχικῆς τὸν ἴσκιό μελετοῦσες
Τὴ μοῖρα, τὸνειρο, τὰρχαῖα, τὰ νέα, τὴ ζωή,
Κ' οἱ ἐννιά κροινοὶ σὸν τίς ἐννιά τίς ἀηδονολαλοῦσες
Μέσα σου ξύπναγαν κι ἀπὸ μιὰ σκέψη μουσικῆ.
Καμπάνες προὐντιζινες θρησκεία βρατολαλοῦσαν ξένη,
Τὰρχαῖα ρημάδια σὴν πᾶν καταφρονητικά,

Τὰρχαῖα, τὰ νέα, μάρμαρα, δέντρα, ὅ,τι ἔφυγε, ὅ,τι μένει,
Γυρεύουν ἓνα ταίριασμα μέσα σὲ μιὰ ἀγκαλιά.

Κ' ἦρθα σ' ἐσένα ἀκάλεστος· καὶ τὴ βαρεῖα τὴ λύρα
Στὰ χέρια σου ἐμπιστεύομαι, τῶν ὅλων θησανρό,
Κι ἀπὸ τοῦ ἄσοφου σοφοῦ τὰ καταφρόνια πῆρα
Καὶ μέτωσα τὴ γλῶσσα σου, καὶ τὴ μιλῶ κ' ἐγώ.

Γιατὶ μ' ἀρέσ' ἡ γλῶσσα σου, γιατί μ' ἀρέσει ἐμένα
Σὰν κάποια ἀργὰ ἀνεβάσματα σὲ κάποια ὀρθὰ βουνά·
Μέσα τῆς πέλαγα ἄψαχτα. Στὰ δάση τὰ παρθένα
Φωλιάζουν ὅλα τὰπιαστα καὶ τᾶγρια τὰ πουλιά.

Γιατὶ μ' ἀρέσ' ἡ γλῶσσα σου τὰ λόγια τῆς εὐφραίνουν
Τῶν ἀηδονιῶν τὰ ὀνείρατα καὶ τῶν περιστεριῶν,
Καὶ τοὺς ἀλαφροῦσκιωτους μαγεύουν, καὶ πηγαίνουν
Μὲ τοὺς Πηγᾶσους τῶν ἡρώων καὶ τῶν τραγουδιστῶν.

Καὶ τὰ νεράκια τᾶβαθα, γλυκότηχα, κρύα, καθάρια,
Γιὰ νὰ τὰ πιῇς, τὰ ἡλιόλαμπα, καὶ τὰ ποτιστικά,
Πῆραν κι ἀπ' ἄλλες ρεματιές κι ἀπ' ἄλλα κεφαλάρια
Κι ἀλλάξανε καὶ πλάτυναν καὶ θόλωσαν καὶ πιά

Σὲ καταβόθρες χάθηκαν κι ἀνήλιαγα κατώγια,
Καὶ τώρα ἄλλοῦ ὀλοφύσκωτος φανῆκαν ποταμός·
Καὶ τὰ τραγούδια μου τάπλά καὶ τὰ λιτά μου λόγια
Φωτιά στὰ Τάρταρα ἤβρανε καὶ στὰ Ἠλύσια φῶς.

Κ' ἦρθαν, καὶ ξανακούστε τα, βαθιά, ἐπικά, μεγάλα,
Τοῦ κάτω κόσμου τᾶγγιξαν οἱ κύκλοι οἱ μυστικοί,
Λόγος τὸ τραύλισμα ἔγινε καὶ νερομάνα ἡ σιάλα·
Νὰ καὶ ἡ ψυχὴ μου, πάτηγε στὸ νέο κορμί σου, Ἐσύ!

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΤΟΥ ΠΡΟΣΦΥΓΟΣ

Ἀπὸ τὰ ξεχασμένα τοῦ πολέμου.

Ὡ ἄχαρη καὶ ἀλισμόνητη μελαγχολία τῆς ἀνα-
κωχῆς, μὲ τῆς βροχερῆς ἡμέρες, τῆς βου-
βῆς καὶ σκοτεινῆς ἡμέρες, ποῦ ἡ ντροπὴ μᾶς
εἶχε διώξει στὰ βουνὰ τῆς Ἀλαμάνας! Ὁ οὐρα-
νὸς βροντοῦσε τακτικά, σὰν νὰ μᾶς καταριῶ-
ταν, καὶ γυρίζαμε, σκορπισμένοι στὰ πουρνά-
ρια, μὲ τὰ παραλυμένα χέρια, μὲ τὰ σκυμμένα
κεφάλια, μουρμουρίζοντας τραγούδια ποῦ εἶχαν
μέσα «χάρο», «μαύρη καρδιά», «πεθαμένη ἀγά-

πη», «ξενιτεία». Ὁρες ἐρημιᾶς καὶ σιωπῆς,
σὰν τῆς ὥρες ποῦ ἀκολουθοῦνε μιὰ κηδεῖα!..

Ἔτσι καθόμαστε, δύο τρεῖς στρατιῶται,
δίχως νὰ μιλοῦμε, ἀκουμπισμένοι στὰ ξεδον-
τιασμένα κάγκελα τοῦ μικροῦ σάπιου μπαλκο-
νιοῦ, στὸ μοναστήρι τῆς Δαμάστας, ἀπάνω
στὸ βουνό, ὅπου ἦτον ἡ ἔδρα τοῦ μηχανικοῦ,
τὴν ἐποχὴ τῆς τελευταίας καὶ τῆς ματαίας μᾶς
ἀμύνης. Ἡ βουβαμάρα ποῦ σκέπαζε τὸν κάμπο

τοῦ Σπερχεῖοι ἀνέβαινε ἴσα μὲ τὴν κορυφὴν ἐκείνην καὶ ἀπλώνετο στὸ σύνδετρο βουνό. Ἐμαύριζεν ἡ ἐλατοφυτεμένη Οὔτη ἀπὸ πάνω μας, πλακωμένη ἀπὸ τὴ συννεφιά ποῦ ἐρχόταν νὰ μᾶς πνίξῃ· ἀντίκρου ἄσπριζ' ἡ Λαμία σὰν πελώρια φωλιά, στὴν ποδιά τῆς Ὀθρου, καὶ κάτω - κάτω ἐγαλάζωνε μιὰ κόχη τοῦ Μαλιακοῦ μὲ τὰ τρία θωρηκτὰ ποῦ ἐστέκοντο συλλογισμένα.

Πῶς καταφεύγουν τὰ πουλιά ψηλὰ καὶ μακριὰ σὲ κάπιο ἀσφαλισμένο ἄσυλο, γιὰ νὰ σωθοῦν ἀπ' τὴ φουρτούνα καὶ κάθονται ἀμίλητα καὶ ζαρωμένα, ἔτσι στεκόμαστε σὲ κείνη τὴν κορυφὴ καὶ ἀφήνουμε τὰ μάτια μας νὰ τριγυρίζουν πίσω ἀπὸ τὴν πόλι καὶ πίσω ἀπ' τὸ βουνό ποῦ τὸ εἶχε ὁ ἐχθρός.

Καμμιὰ ἐργασία, καμμιὰ κίνησι ἀπὸ μέσα, ἀπὸ τὰ γραφεῖα, ἀπὸ τὴν αὐλή. Ὁ Διοικητὴς μὲ τὸ νυκτικό του θὰ κάπνιζε τὴν πίπα του στὸν μεγάλον ἐξώστη τῆς προσόψεως ποῦ τὸν ἐσκέπαζ' ἡ μουριά μὲ τὸ σήμαντρο τὸ κρεμασμένο ἀπὸ τὸν κορμὸ τῆς, ὁ ἀνθυπασπιστὴς θὰ εἶχε κατεβῇ μὲ ἄδεια στοὺς λόχους νὰ πιῇ κανένα οὔζο μὲ τοὺς φίλους του ἐπιλοχίας καὶ τοὺς σιτιστάς, οἱ γραφεῖς θὰ εἶχαν βγῇ γι' ἀγριογούρουνο, ὁ ὑπηρετὴς τοῦ γραφείου, ὁ ἱπποκόμος τοῦ διοικητοῦ, ἡ φρουρά, θὰ ἦταν ξαπλωμένοι στῆς πλάκες τῆς αὐλῆς ἀπ' ἔξω ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν καὶ θὰ ἐβωμολογοῦσαν. Κάπου κάπου θ' ἀκούγεται ὁ κρότος τοῦ ἀλόγου ποῦ κτυποῦσε τὸ πόδι του στὸ χῶμα τοῦ κελλιοῦ, ποῦ τὸ εἶχαν κάνει σταῦλο. Ὑστερα ἀπὸ τοὺς ξαπλωμένους τῆς αὐλῆς, ἐρχόνταν ἔως τὸν μικρὸν ἐξώστην ἡ τεμπέλικη μουροῦρα τοῦ ἱπποκόμου Δαλαβάγγα - τοῦ μανάβη — ποῦ ἔλεγε ἀργὰ τὸ τακτικό θρηνητικό τραγοῦδι:

*Βαρύτερ' ἀπ' τὰ σίδερα
Εἶναι τὰ μαῦρα ροῦχα
Γιατὶ τὰ φόρεσα καὶ ἐγὼ
Γιὰ μιὰν ἀγάπη ποῦχα.*

Ἐνας φυλακισμένος στὸ διπλανὸ κελλί, εἶχε βγάλει τὸ κεφάλι του, ἔν' ἀχτένιστο κεφάλι μὲ μεγάλα μαλλιά καὶ γένεια, ἀπὸ τὴν τρύπα ποῦ εἶχε γιὰ παράθυρο καὶ τοῦ κάναμε τοῦ κακομοίρη συντροφιά. Ἡ ἀδικία τῆς στραβῆς συφορᾶς, ποῦ ὅλοι τῆς ἔφταιγαν, τὸν εἶχε κλείσει ἐκεῖ μέσα διπλοφυλακισμένο — γιατί καὶ ἐμεῖς σὲ ἔσορία καὶ σὲ φυλακὴ κοθόμαστε — καὶ δὲν εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ συγκοινωνῇ ἀπὸ τὴ θύρα. Καὶ ἀπὸ τὸ μικρὸ παραθυράκι ἀπλωνε τὸ χέρι του καὶ ἐδέχετο τὴν κουραμίνα, τὸ σκέ-

πασμα τῆς καραβάνας του μὲ τῆς ἐλῆες καὶ τὸ παγοῦρι μὲ τὸ κρύο νερό, τὸ ἀθάνατο νερὸ τῆς Δαμάστας.

Περνοῦσε ἡ ὥρα σὰν νὰ μὴν περνοῦσε. Ἦταν ἀρχὴ τοῦ Ἰουνίου. Ἡ βροχὴ εἶχε περάσει καὶ εἶχε λούσει τοὺς πλατάνους, τοὺς γράβους, τῆς ἀγριοκουμαριῆς καὶ τὸ καλογερικὸ ἀμπέλι ποῦ ἦταν ἀπὸ κάτω μας, καὶ ἐγυάλιζε ἡ φρέσκη πρασινάδα στὸ μολυβένιο ἡλιοβασίλεμα.

Ἀκούγαμε ἀπρόσεκτα τὴν ἥσυχον φλυαρία τοῦ σκοποῦ, ἐνὸς παιδιοῦ ἀγαθωτάτου, ἐνὸς νοχελοῦς καὶ ἀργομίλητου χωριατοπαίδου τῆς Πελοποννήσου, ὅπως εἶναι ὅλοι οἱ ἀφεντανθρώποι οἱ καταγόμενοι ἀπὸ εὐφόρους τόπους. Μᾶς ἔλεγε γιὰ τὸ χωριό του, ποῦ βγάζει τὴν πεῖδ χοντρή σταφίδα, γιὰ τὴ μάνα του ποῦ ἦταν γρηά, γιὰ τὰ χωράφια του ποῦ εἶχαν μείνει ἀκαλλιέργητα καὶ κείνη τὴ χρονιά θ' ἀγόραζαν τὸ στάρι... ἔπειτα, γλυστρώντας ἀπὸ κουβέντα σὲ κουβέντα, μᾶς ἔλεγε γιὰ τὸ Βελεστίνο ποῦ πολέμησε κρυμμένους μέσ' στὰ στάρια, γιὰ κείνον τὸν ἀξιωματικὸν ποῦ γύριζε καὶ φώναζε «τ' ἀλλογὸ μου! ποῦ εἶναι τ' ἀλλογὸ μου!», γιὰ τὴν πεῖνα, γιὰ τὴ φευγάλα γιὰ ὅλες τῆς κακομοιριῆς ποῦ ἐτραβήξαμε.

Ὅταν ἐρχόταν ἡ κουβέντα γι' αὐτὰ, ἡ ἀδιαφορία ἔφευγε, ἡ τεμπελιά ἔπεφτε, σὰν νὰ τὴν ἐχτυποῦσε βούρδουλας, καὶ ὅλοι ἐλάμβαναν τὸ λόγο, καὶ καθένας ἔλεγε τὸ δικό του τὸ παράπονο, γιὰ τὸν δεῖνα ἀξιωματικό, γιὰ τὸ τάδε λάθος, γιὰ τούτη καὶ γιὰ κείνη τὴν ἀτυχία ποῦ ἦρθε ἄδικο, ἐν ᾧ δὲν ἔπρεπε νὰ ἔρθῃ.

Ἐπειτα ὁ σκοπὸς ξανάρχιζε τῆς δικῆς του κουβέντας. Ἀπὸ καιρὸν εἰς καιρὸν διέκοπτε τὴν ὁμιλία του καὶ κύταζε ἀπὸ μέσα νὰ μὴν ἐρχεται ὁ ἀνθυπασπιστὴς ἢ ὁ ἐπιλοχίας δεσμοφύλαξ καὶ τὸν ἰδῇ ποῦ εἶχε ἀφήσει τὸ ὄπλο του σὲ μιὰ γωνιά, καὶ ἐμιλοῦσε· ἀλλὰ τὰ βήματα ἀπομακρύνοντο ἀπὸ τὸ χαγιάτι, τὸ πάτωμα ἔπανε νὰ τραντάζεται καὶ κανένας δὲν ἐφαίνετο.

Ἐνας - ἓνας ἐβαρύνονταν καὶ ἔφευγε. Ἐβράδναζε καὶ ὅλας. Ὁ σκοπὸς στε ὅταν ὀλίγο νὰ ἐνθυμηθῇ, καὶ ἡ νύκτα ποῦ μᾶς ἐτριγύριζε στὴν κορυφὴν ἐκείνην τὴν παντέρημην, ἐγίνετο βαρειά, σὰν μολυβένια.

— Στὸν τόπο μας, λέει ἔξαφνα, εἶν' ἓνα μοναστήρι, τὸ Μέγα Σπήλαιο, ἂν τῶχετ' ἀκουστά.
— Ναί, τὸ ξέρω, ἀπαντᾷ ὁ φυλακισμένος.
— Εἶσαι παγεμένος;
— Ὅχι, ἀκουστὰ τῶχω.

— Τὸ λοιπόν, αὐτὸ τὸ μοναστήρι, «ἦταν ἓνας Λουκάς, Ἅγιος, καὶ εἶχε κανωμένα τρία εἰκονίσματα· τὸ ἓνα τὸ πῆγε στὴν Πόλη, τὸ ἄλλο στὴν Ῥουσσία καὶ τ' ἄλλο δὲν ξέρανε ποῦ ἦταν. Μιὰ κοπέλλα βόσκαε τὰ γίδια τῆς σ' ἐκεῖνες τὲς μεριές. Ἐνα γίδι τόβλεπε ταχτικά καὶ πάαινε σ' ἓνα μέρος ποῦ ἦταν χορτάρια, ἔπινε νερὸ καὶ ξαναρχότανε.

«Μιὰ μέρα τὸ πῆρ' ἀπὸ κοντὰ καὶ βρέθηκε σὲ μιὰ σπηλιὰ μεγάλη, καὶ μέσα σ' αὐτὴ τὴ σπηλιὰ εἶδε τὸ εἰκόνισμα τῆς Παναΐας. Τὸ κορίτσι ἔκανε τὸ σταυρό του καὶ ἐπροσκύνησε. Ἀκούει τότενες μιὰ φωνὴ νὰ βγαίνει ἀπὸ τὴ σπηλιὰ καὶ νὰ τῆς λέγῃ: «Νὰ βάλετε φωτιά ὀλόγυρα σ' αὐτὸ τὸ δάσος καὶ νὰ κάψετε τὸ θηρίο ποῦ εἶν' ἐδῶ, γιατί θὰ φάῃ τὸν κόσμον». Οἱ χωριάτες βάλανε πράγματι φωτιά καὶ κάψανε τὸ δάσος καὶ τὴν ἄλλ' ἡμέρα βρήκανε τὸ θηρίο καὶμένο.

Ἐνας ἀπὸ τοὺς στρατιῶτες ρώτησε:

— Τί θηρίο ἦταν αὐτό;

«Ἦταν ἓνας δράκοντας: ἓνα φεῖδι ἀπὸ δῶ καὶ ποῦ νὰ σοῦ πῶ... νά, ἴσα μ' ἐκείνη τὴν ἀγριοκουμαριά καὶ κάτω. Τὰ κόκκαλα του τᾶχουνε κάνει στάφες καὶ ἔχουνε βαλμέν' ἀπάνου δυὸ βαρέλια· τὸ ἓνα χωράει δώδεκα χιλιάδες καὶ τ' ἄλλο δεκάξι χιλιάδες ὀκάδες κρασί. Ἐκεῖ τὸ λοιπὸν ἐφτείαζαν ὑστερα τὸ μοναστήρι.»

Ἐνύχτωνε, τὰ χωριά δὲν διακρίνοντο περὶ καλὰ καλὰ, κάτω στὸν κάμπο, τὰ κατακαμένα χωριάδκια, μὲ τὲς μελαψὲς καλύβες τὲς πλεγμένες ἀπὸ λυγαριῆς καὶ πικροδάφνες: τὸ Μοσχοχώρι, τὸ Μουσταφάμπεη, τὸ Κόμμα, τὸ Ἰμύρμπεη, ὅλα ἔρημα καὶ σκοτεινά· κανένα φῶς, καμμιὰ ψυχὴ· τὰ εἶχε ρημάξει ὁ πανικός ποῦ ἐχύθηκε ἀπὸ τὸ βουνὸ καὶ σάρωσε τὸν στρατὸ στὴν Ἀλαμάνα. Ἐρχότανε τώρα μιὰ μακρινὴ βουή ἀπ' τὸ ποτάμι ποῦ κατέβαινε καὶ κυλοῦσε, ἀνάμεσα στὸν κάμπο τὸν ἀντισμένο ἀπὸ πικροδάφνες. Καὶ θυμόμαστε πῶς τὸ εἶχαμε περάσει, τὸ θυμωμένο ποτάμι, ἓνα μῆνα πρὶν — τὴν ἄλλ' ἡμέρα τῆς συφορᾶς — ὀλόκληρ' ἡ ταξιαρχία, ἄλλη μὲ τὰ πόδια χωμένοι ὡς τὴ μέση στὸ θολὸ νερό, καὶ ἄλλοι καβάλλα στὴ ράχη τοῦ Σμυρναίου ψαρᾶ, γιὰ μιὰ δεκάρα.

Ὁ δρόμος τῆς Λαμίας, ὁ μεγάλος καὶ ὀλότος, ποῦ χωρίζει τὸν κάμπο μὲς στὴ μέση, ἄσπριζε ἀκόμη πεῖδ πολὺ, στὸ σκοτεινὸ σουρούπωμα. Ἀπ' ἀντικρὺ ἡ Ὀθρὺς ἐμαύρι-

δλοένα, καὶ στὴν Ταράτσα, ἀπὸ πάνου ἀπὸ τὴν πόλη, ἄσπριζαν ἐδῶ καὶ ἐκεῖ τὰ τούρκικα τσαντήρια σὰν δόντια σουβλερά, ποῦ παραμυεύουν τὸ κυνήγι.

Ὁ Πελοποννήσιος δὲν ἐμιλοῦσε πειὰ· μείναμε κάμποση ὥρ' ἀκόμη συλλογισμένοι, κυττάζοντες πρὸς τὸ ἐχθρικό στρατόπεδο, ὅπου ἄρχιζαν μία - μία νὰ προβάλλουν ἡ φωτιές.

Ἐξαφνα, στὴν μεγάλην σιωπὴν, ἀκοῦμε ψαλμωδίαν. Ἐρχότανε μουγγά, ἀπὸ μακριὰ, πέρ' ἀπὸ τὸ δάσος τῶν ἀγριοβαλανιδίων. Γυρίζομε καὶ βλέπομε νὰ προβάλλῃ ἀπὸ τὰ δέντρα σὲ μιὰ ράχη φαλακρή, ἓνας παπᾶς ἀσπροντυμένος, καὶ ν' ἀνεβαίνει τὸν ἀνήφορον ἀκουμπώντας σ' ἓνα μακρὸ ραβδί. Κι' ἐμουρμούριζε τὴν ψαλμωδίαν. Ἐπειτα προβάλλουν ἀπὸ πίσω του δυὸ τρεῖς φτωχοὶ ἀνθρώποι, οἱ ὅποιοι ἀκολουθοῦσαν τὸν παπᾶ κουβαλώντας κάτι τι.

Ἐκαταλάβαμε πῶς ἦταν κηδεῖα.

Ἡ μικρὴ συνοδεία ἐπέρας' ἀπὸ μέσ' ἀπ' τὴ φαλάκρα τοῦ βουνοῦ καὶ πάλι ἐχώθηκε στὸ δάσος. Ἐρχόταν ἀπὸ κάτω ἀπὸ τὸν κάμπο, ἀπὸ τῆς καλύβης τῶν τσοπάνηδων, καὶ ἀνέβαινε στὴν ἐκκλησία. Κάμποσην ὥραν οὔτε ἀκούγαμε οὔτε βλέπαμε πειὰ τίποτε. Ἐπειτα κτυπᾷ τὸ σήμαντρο ἀργά, λυπητερά, δυὸ τρεῖς φορές, καὶ σὲ λίγο ἡ ψαλμωδία τῶν νεκρῶν, κοιμένη ἀπὸ τὸ λαχάνισμα τοῦ γέρου καλογέρου τοῦ μοναστηριοῦ, ἀκούγεται καθαρὰ μέσα στὴν αὐλὴ καὶ κατόπιν μέσα στὴν ἐκκλησίαν.

Ἐν ᾧ ψελνόταν ἡ ἀκολουθία τοῦ θανάτου, εἶδα τὸν ἀναγνώστην μὲ τὰ τουσλούκια καὶ μὲ τὸν λιγδωμένον καλογερικὸν σκοῦφον νὰ ἔρθῃ καὶ ν' ἀρχίσῃ νὰ σκάβῃ ἓνα λάκκον μέσα στὸ μικρὸ ἀμπέλι, ἀπὸ κάτω ἀπὸ τὸν ἐξώστην. Μὲ πέντ' ἔξη ξυναριῆς ἐσκάφηκε τὸ μαλακὸ καὶ κόκκινο ἀμπελόχωμα, καὶ ἀνοίχτην' ἓνας λάκκος μικρός, σὰν νὰ ἤθελαν νὰ φυτέψουν κάποιο κλήμα.

Σὲ λίγο ἀρχίζει πάλι ἡ ψαλμωδία καὶ ὁ παπᾶς ἔρχεται κρατώντος ἓνα λιανὸ κεράκι, πρὸς τὸν λάκκον. Ἀπὸ πίσω του ἀκολουθοῦσαν δυὸ τσοπάνηδες ἄνδρας καὶ γυναῖκα· ὁ ἄνδρας ἐβαστοῦσε, ἀπάνου σὲ δυὸ ξύλα στρωμένα μὲ χλωρὰ κλαδιά, τὸ λεύκανο ἐνὸς μικροῦ παιδιοῦ, πέντ' ἔξη χρόνων, τυλιγμένο μ' ἓνα χράμι, ἀπὸ κάτω ἀπ' τὸ ὅποιον ἔβγαιν' ἓνα μελανιασμένο προσωπάκι. Οἱ τσοπάνηδες ἀπόθεσαν κατὰ γῆς τὸ πεθαμένο τους παιδί, καὶ στάθηκαν ἀδιάφοροι, σὰν νὰ φησαν κανένα βάρος, ἔως ὅτου νὰ τελειώσῃ ὁ παπᾶς τὸ διάβασμα.

Ούτε κόσμος, ούτε φωνές, ούτε κλάματα, σ' αὐτὸν τὸν μικρὸ θάνατο τῆς ἐρημιᾶς ἦταν ἓνα τιποτένιο πρᾶμα, ἓνα παιδάκι πεθαμένο ἀνάμεσα σ' ἐνεῖνα τὰ βουνά, σ' ἐκεῖνα τὰ μεγάλα δένδρα, σ' ἐκεῖνα τὰ μεγάλα πλάσματα, ποὺ ἐξακολουθοῦσαν ἀναίσθητα τὴν αἰώνια ζωὴ τους.

Δυὸ τρεῖς ἀκόμη στρατιῶται ἦλθαν νὰ ἰδοῦν ἀπ' τὸν ἐξώστην.

— Θὰ ἦν' αὐτὸ ποὺ κάηκε, εἶπεν ἓνας

— Κάηκε; Πῶς;

— Νά, ψές τὸ βράδυ, κοντὰ στὸ λόγο μας, ἦτανε μιὰ καλύβα κι' εἶχανε μπῆ νὰ ξεφυτρίσουνε κάτι τοσπαναρέοι ἀπ' αὐτοὺς τοὺς... πρόσφυγες. Ἦτανε πατέρας, μάνα καὶ δυὸ μικρὰ παιδιά, κι' ἐρχόντουσαν ἀπὸ πέρα, ἀπὸ τὰ κορφοβούνια, γιὰ νὰ γλυτώσουν ἀπὸ τοὺς ἀντάρτες. Τὴ νύχτα ἀνάνησε κλαριά ἀπ' ὅξω ἀπ' τὴν καλύβα γιὰ νὰ ψήσουνε φαί, κι' ὕστερ' ἀποκοιμηθήκανε βαρεῖα, καθὼς ἦταν κουρασμένοι ἀπὸ τὸν δρόμο. Κεῖ ποὺ κοιμόντουσαν, πιάνει

φωτιά ἢ καλύβα ἀπὸ τὴν πόρτα καὶ τοὺς περρίζονε. Πετᾶνται ἀλαλιασμένοι ἀπὸ τῆς φωνῆς αὐτοῦ τοῦ παιδιοῦ, ποὺ εἶχε πιάσει καὶ καιγότανε. Ὁ πατέρας ἄρπαξε τὸ ἄλλο παιδί, ὁποῦ ἐκοιμόταν, δίνει δυὸ κλωτσιές στὸν τοῖχο τῆς καλύβας καὶ τὸ ρίχνει ὅξω, ἀπὸ τὴν τρύπα ποὺ εἶχ' ἀνοίξει στὰ καλάμια. Ἡ μάνα χύθηκε ν' ἄρπάξῃ τὸ παιδί ὁποῦ καιγότανε, πιάνει κι' αὐτὴ φωτιά. Πρόφτασ' ὁ τοσπάνης κι' ἔσβυσε τὰ ροῦχα τῆς καὶ τράβηξ' ὅξω τὴν γυναῖκα ποὺ βάσταγε τὸ παιδί καρβουνιασμένο.

Ἐγυρίσαμεν ὅλοι βουβοὶ πρὸς τὸν μικρὸν τάφον, ἐν ᾧ τὸ χῶμα τοῦ ἀμπελιοῦ, τὸ μαλακὸ κι' ἀφρότο, εἶχε πιά σκεπάζει τὸ ἀθῶο θῦμα. Ὁ παπᾶς ἐγύρισε στὸ μοναστήρι, οἱ τοσπάνηδες τραβήξαν τὸν κατήφορο, κι' ὁ ἀναγνώστης κρέμασε ἓνα παλιὸ φαναράκι τοῦ ἐπιταφίου, θαμπὸ καὶ καπνισμένο, ἀπὸ ἓνα κλήμα διπλανὸ ποὺ ἄπλωνεν ἔως τὸν τάφο τὴ μιὰ βέργα του φορτωμένη ἀπὸ φύλλα καταπράσινα κι' ἀπὸ σταφύλια ἀνθισμένα.

Ε. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ

Η ΕΠΙΚΡΙΣΙΣ ΤΟΥ Κ. ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΥ

Ο κ. Ξενόπουλος ἐν προηγουμένῳ τεύχει τῶν «Παναθηναίων» (ἀνωτέρω σελ. 198 ἐξ.) κρίνων τὴν ἀκριβῶς ὑπ' ἐμοῦ ἐκδεδομένην πραγματείαν περὶ τοῦ ἀληθοῦς χαρακτήρος τοῦ λεγομένου γλωσσικοῦ ζητήματος ἐπῆνεσεν μὲν ἀρετὰς τινὰς τοῦ βιβλίου, ἀλλ' ἀφ' ἐτέρου ἰσχυρίσθη ὅτι «ὁ ἀληθὴς χαρακτήρ ὑπάρχει μόνον εἰς τὸν τίτλον» τοῦ βιβλίου τούτου καὶ ὠμίλησε περὶ «γλωσσολογικῆς ἱστορικῆς καὶ φιλολογικῆς σοφιστείας» ὡς ὑπαρχούσης ἐν αὐτῷ· ὅθεν «καταγγέλλει αὐτὸ εἰς τοὺς ἐνδιαφερομένους ὡς ἐπικίνδυνον» καὶ ἱκανὸν νὰ παραπλανήσῃ τοὺς ἀνιδεοὺς καὶ ἀπροετοιμαστούς ἀναγνώστας. Ἐχω τὴν γνώμην ὅτι οἱ συγγραφεῖς ἐπικρινόμενων βιβλίων, καὶ ἂν εἴη ἡ ἐπίκρισις δὲν εἴη ὀρθή, δὲν πρέπει ἄνευ ἀνάγκης νὰ προβαίνωσιν εἰς ἀνασκευὴν τῶν ἐπικρίσεων, διότι οὕτω δυσχεραίνουσιν ἢ ματαιοῦσι τὸν ἔλεγχον τῶν ἰδίων γνώμων, ὅστις ἡδύνατο νὰ εἴη πολῦτιμος ὁδηγὸς αὐτῶν ἐν τῷ μέλλοντι. Ἀλλ' ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἡ ἐπίκρισις τοῦ κ. Ξενοπούλου φέρει τὸν χαρακτήρα καταγγελίας, καὶ μάλιστα τῆς δεινοτάτης ἐξ ὧν δύναται νὰ ἀποδοθῶσιν εἰς

σύγγραμμα ἐπιστημονικόν, ὥστε τούτου ἕνεκα νομίζω ὅτι πρέπει νὰ ἀπολογηθῶ.

Τὴν σοφιστείαν ἀνακαλύπτει ὁ κ. Ξενόπουλος ἰδίως ἐν τῷ ζητήματι τῆς διγλωσσίας, περὶ τῆς ὁποίας λέγει ὅτι «μὰ τὴν ἀλήθειαν ἀπορεῖ πῶς ἡμπούρεσεν ἄνθρωπος νὰ ἀμφισβητήσῃ τὴν ὑπαρξίν της χωρὶς φόβον νὰ ἐκληφθῇ ὡς τυφλός, ὡς κωφός ἢ ὡς κακόπιστος». Ἀλλ' ἴσως πολὺ μᾶλλον δικαιῶμαι νὰ ἀπορήσω ἐγώ, πῶς ὁ κ. Ξενόπουλος τοιαύτην μομφὴν ἐκφέρων δὲν ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν καὶ δὲν ἀνέφερεν ὅτι ἀμφισβητήσας τὴν περὶ διγλωσσίας θεωρίαν τῶν πολεμίων τῆς καθαρευούσης οὔτε τὴν αὐθεντίαν τῆς ἀτομικῆς μου γνώμης προέταξα, οὔτε τοὺς ἀντιπρονοῦντας ἀπεκάλεσα τυφλοὺς, κωφοὺς ἢ κακοπίστους, οὔτε σοφιστικόν τι τέχνασμα ἐπενόησα, ἀλλὰ μετεχειρίσθην τὸ θετικώτατον καὶ ἀσφαλέςτατον ἀπάντων τῶν τεκμηρίων, τουτέστι τὴν στατιστικὴν (σελ. 16 ἐξ.), καὶ μάλιστα στατιστικὴν οὕτω σαφῶς καὶ ἀπλῶς συντεταγμένην καὶ τοσοῦτον παραστατικὴν, ὥστε διὰ τοὺς Ἑλληνας τοῦλάχιστον νὰ μὴ χρειάζεται ἄλλη στατιστικὴ ἐκτε-

νεστέρα. Ἄν ὁ κ. Ξενόπουλος θεωρῇ τὸ ἐξαγόμενον τῆς στατιστικῆς ταύτης ἀπατηλόν, ὠφείλει νὰ ἀντιτάξῃ ἄλλην στατιστικὴν πληρεστέραν ἢ νὰ εἴπῃ ἀπλῶς ὅτι ἀμφισβᾷ, ὁμολογῶν ὁμῶς ἐν ταύτῳ ὅτι δὲν κατέχει οὐδεμίαν ἀπόδειξιν τεκμηριούσαν τὴν ὀρθότητά της ἀμφισβολίας αὐτοῦ· δὲν ἦτο ὁμῶς ὀρθὸν οὐδὲ δίκαιον νὰ μὴ μνημονεύσῃ μὲν τὴν στατιστικὴν ἐκείνην, νὰ ἰσχυρισθῇ δὲ ὅτι ἡ διγλωσσία εἶνε ἀποδεδειγμένη, καὶ ὅτι ὁ ἀμφισβητῶν αὐτὴν εἶνε τυφλός, κωφός ἢ κακόπιστος, ἐνῷ αὐτὸς οὐδὲν τεκμήριον προσάγει.

Κατὰ τὴν προειρημένην λοιπὸν στατιστικὴν, ἐκ τῶν 86 λέξεων, αἱ περιέχουσι (πλὴν τῶν κυρίων ὀνομάτων) δύο δημῶδη ἄσματα θεωρούμενα ὡς πρότυπα τῆς κοινῆς δημῶδους ὑπὸ τοῦ Ροῖδου, αἱ 29 εἶνε κοιναὶ ὅχι μόνον πρὸς τὴν καθαρεύουσαν ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν πρὸ 1600 ἐτῶν ὁμιλουμένην ἀρχαίαν ἑλληνικὴν, ἕτεραι 30 λέξεις ἔχουσι μόνον ἐπουσιώδεις φθορολογικὰς ἢ τυπικὰς διαφορὰς, καὶ μόνον 26 εἶνε ὁλοσχερῶς νέαι κατὰ τὴν ῥίζαν ἢ σημαντικῶς ἡλλοιωμένοι. Πέντε δὲ ποιημάτια τοῦ Σουρῆ ἐκ 44 στίχων περιέχουσιν 67 λέξεις ἀπαράλλακτους κατὰ τὴν ῥίζαν καὶ τὸν τύπον, περὶ οὓς καὶ κατὰ σημασίαν, ὡς ἦσαν πρὸ 1600 ἐτῶν, ἑτέρας 62 ἔχουσας μόνον ἐπουσιώδεις διαφορὰς καὶ μόνον 31 νέας ἢ σημαντικῶς ἡλλοιωμένας. Δηλαδή ἐκ τῆς στατιστικῆς ταύτης ἐξάγεται ὅτι τοῦλάχιστον τὰ δύο τρίτα τοῦ ὅλκου τῆς κοινῆς δημῶδους εἶνε κοινὰ πρὸς τὴν καθαρεύουσαν, εὐρισκόμενα ἐν ἀμφοτέραις εἴτε ἀπαράλλακτα εἴτε ἐπουσιώδεις μόνον διαφέροντα (οἷον πόλις-πόλι, παιδί-παιδίον, δύο-δυό, κυρία-κυρά κτλ.) καὶ μόλις τὸ ἐν τρίτον παρουσιάζει διαφορὰς σημαντικὰς. Ἄν ὁ κ. Ξενόπουλος θέλῃ νὰ ἀποκαλῇ τὴν τοιαύτην γλωσσικὴν κατάστασιν διγλωσσίαν, πρέπει νὰ εὕρῃ ἄλλην λέξιν δι' ἧς νὰ ἀποκαλῇται εἰς τὸ ἐξῆς ἡ διγλωσσία τῶν Ἑλλήνων ἐκείνων, οἵτινες ὁμιλοῦσι τουρκικὰ καὶ ἑλληνικὰ ἢ βουλγαρικὰ καὶ ἑλληνικά, ἢ τῶν Ἑλβετῶν ὅσοι ὁμιλοῦσι γαλλικὰ καὶ γερμανικά· διότι μεταξὺ τῆς τουρκικῆς ἢ τῆς βουλγαρικῆς καὶ τῆς ἑλληνικῆς ἢ τῆς γαλλικῆς καὶ τῆς γερμανικῆς ὑπάρχει βεβαίως πολὺ μεγαλύτερα καὶ σπουδαιότερα διαφορὰ τῆς ὑπαρχούσης μεταξὺ καθαρευούσης καὶ δημῶδους νεοελληνικῆς, ὥστε δὲν ἐπιτρέπεται νὰ γίνεαι χρῆσις τῆς αὐτῆς λέξεως διγλωσσία πρὸς δήλωσιν τοσοῦτον δυσαναλόγων διαφορῶν. Μέχρι τοῦδε ἡ λέξις διγλωσσίας ἐν τῇ ἑλληνικῇ γλώσσῃ ἐσημαίνει τὸν ὁμιλοῦντα δύο γλώσσας οὐδὲν ἐχού-

σας κοινὸν πρὸς ἀλλήλας, πλὴν τυχὸν ἐπείσοις τινῶν λέξεων, ὅθεν καὶ ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Ἑρρίκου Στεφάνου ὡς παράδειγμα διγλωσσίου ἀνθρώπου ἀναφέρεται ὁ Σκύθης Ἀνάχαρις ὁμιλῶν σκυθικὰ καὶ ἑλληνικά, οὐδέποτε δὲ ἔχει λεχθῇ διγλωσσος ἄνθρωπος ὁμιλῶν ἑλληνικὰ καὶ ἑλληνικά. Μόλις δὲ πρὸ δεκαπέντε περίπου ἐτῶν ἐπὶ διαβολῇ τῆς καθαρευούσης ἐφευρόντινες νέαν καταχρηστικὴν σημασίαν τῆς λέξεως διγλωσσία, ἥτις εἶνε ὅλως ἄγνωστος εἰς τὰ ἑλληνικά λεξικά, ἐν ταύτῳ δὲ καὶ ἄτοπος ὡς μὴ παριστῶσα τὸ πρᾶγμα, δηλαδή ὅτι ἐν τε τῷ λεξικῷ καὶ τῷ τυπικῷ τῆς καθαρευούσης καὶ τῆς δημῶδους ὑπάρχουσι πολὺ περισσότεραι ὁμοιότητες παρὰ διαφοραί. Καὶ ἂν δὲ ὑποτεθῇ ὅτι ἡ τοιαύτη χρῆσις τῆς λέξεως εἶνε συγγνωστή, ἀφοῦ ἄλλως τε ἔχει λεχθῇ καὶ σκορδιλιά χωρὶς σκόρδον, πάλιν ἐν πάσῃ περιπτώσει εἶνε ἀποπώτατον νὰ ἀποκαλῶνται τυφλοὶ κωφοὶ ἢ κακόπιστοι οἱ μεταχειριζόμενοι τὴν γνωστὴν καὶ ἀληθεῖ σημασίαν τῆς λέξεως. Ἡ μερικὴ δὲ διαφορὰ δύο γλωσσικῶν ιδιωμάτων, ὅποια ἢ ὑπάρχουσα μεταξὺ καθαρευούσης καὶ δημῶδους, δηλοῦται ἐν τῇ ἑλληνικῇ γλώσσῃ ἀνέκαθεν διὰ τῆς λέξεως διαλεκτός, ἣν μετεχειρίσθην καὶ ἐγώ. Οὕτω λ. χ. Οἱ ἀρχαῖοι ἐκάλεον αἰολικὴν διάλεκτον τὴν γλῶσσαν τῶν ποιημάτων τῆς Σαπφοῦς, καίτοι ἐκ τῶν 106 λέξεων καὶ τύπων, ἐξ ὧν ἀποτελεῖται τὸ γνωστὸν εἰς τὴν Αφροδίτην ποίημα αὐτῆς, μόνον 41 εἶνε τελείως ὅμοιαι ὡς ἐν τῇ ἀττικῇ διαλέκτῳ, πᾶσαι δ' αἱ ἄλλαι παρουσιάζουσι διαφορὰς φθορολογικὰς τε καὶ τυπικὰς ὅχι ὀλιγώτερον οὐσιώδεις τῶν τῆς ἡμετέρας δημῶδους, καὶ μάλιστα 15 ἐξ αὐτῶν ἔχουσι ῥίζαν ὅλως ἄγνωστον ἐν τῇ ὁμιλουμένῃ ἀττικῇ διαλέκτῳ ἢ μέχρι τοῦ ἀδιαγνώστου ἡλλοιωμένην¹. Ὅπως λοιπὸν ἡ αἰολικὴ ἐλέγετο καὶ λέγεται διάλεκτος, οὕτω δύναται νὰ ὀνομασθῇ καὶ ἡ καθαρεύουσα, ἥτις δὲν παρουσιάζει περισσότερας διαφορὰς πρὸς τὴν δημῶδη. Ἀλλ' ἀφοῦ ὁ κ. Ξενόπουλος θέλει νὰ ἀποδώσῃ εἰς τὴν λέξιν διάλεκτος ἄλλην νέαν καὶ εἰς ἐμὲ ἄγνωστον σημασίαν, πρέπει τοῦλάχιστον νὰ ἐξηγήσῃ τὴν σημασίαν ταύτην, διότι ἐξ ὧν λέγει δὲν φαίνεται τί ἐννοεῖ.

Ἰσχυριζόμενος δὲ ὅτι καθαρεύουσα «οὔτε ἦτο οὔτε εἶνε, οὔτε θὰ γένη ποτὲ διάλεκτος τοῦ

¹ Ἄλλαι ἀρχαῖαι διαλέκτοι, ὡς ἡ κυριακὴ καὶ ἡ ἀρκαδική, ἔχουσι πολὺ περισσότερας διαφορὰς τῆς αἰολικῆς.

ἐλληνικοῦ λαοῦ» ἀποφαίνεται ὅτι ὑπάρχει «μία πραγματική καὶ ἀναμφισβήτητος διγλωσσία, ἡ ὁποία δὲν ἔχει καμμίαν ὁμοιότητα μὲ τὴν ἀβλαβῆ διγλωσσίαν ἄλλων πολιτισμένων ἐθνῶν», ἀναφέρει δὲ καὶ παραδείγματα τῆς τοιαύτης ἀβλαβοῦς διγλωσσίας τὰ ὑπ' ἐμοῦ παρατεθειμένα γερμανικά *ka Geld* ἀντὶ *kein Geld* καὶ *s'ischt* ἀντὶ *es ist*, λέγων ὅτι ταῦτα δὲν ἀντιστοιχοῦσι πρὸς «τὰ τῆς ἀληθινῆς διγλωσσίας : *πουλὶ καὶ πτηνόν, ὄρνις καὶ κότα, παγῶν καὶ ταῶς κτλ.*» Ἀλλ' ὅμως ἡ διαφορὰ τῆς ἐλληνικῆς διγλωσσίας ἀπὸ τῆς ἀβλαβοῦς διγλωσσίας ἄλλων πολιτισμένων ἐθνῶν δὲν δύναται νὰ ἀποδειχθῇ οὔτε δι' ἀπλῶν ἰσχυρισμῶν οὔτε δι' ὀλίγων ἐκλελεγμένων παραδειγμάτων, ἀλλὰ διὰ συγκρίσεως καὶ ἀντιπαραθέσεως τοῦ ὅλου, ἢ τοῦλάχιστον σημαντικοῦ μέρους τοῦ ὅλου γλωσσικοῦ ὕλικου τῆς τε ἐλληνικῆς γλώσσας καὶ τῶν παρεξεταζομένων εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν, καὶ μάλιστα ὅχι ἐν τῇ σημερινῇ αὐτῶν καταστάσει, ἀλλ' ὅπως ἦσαν πρὸ διακοσίων καὶ τριακοσίων ἐτῶν, καθ' ἃ ῥητῶς ὑπέδειξα (σελ. 129) ¹ Τοιαύτην ὅμως θετικὴν καὶ πραγματικὴν σύγκρισιν οὐδεὶς ἐκ τῶν πολεμίων τῆς καθαιρενύσης ἐπεχείρησε μέχρι τοῦδε, πάντα δὲ τὰ περὶ τῆς διγλωσσίας λεγόμενα εἶνε μόνον λόγοι καὶ οὐδὲν πλέον. Τὰ δὲ ὑπὸ τοῦ κ. Ξενοπούλου λεγόμενα ὅχι μόνον τελείως ἀναπόδεικτα εἶνε, ἀλλὰ προσέτι δηλοῦσιν ὅτι ἡ δὲν ἀνέγνωσεν ὀλόκληρον τὸ βιβλίον μου ἢ ἐλησμόνησεν ὅτι εἶχεν ἀναγνώσει, διότι λέξεις ἐκ διαφόρου ῥίθης καὶ ταυτοσήμους εὐχρηστούς ἐν τῇ γερμανικῇ γλώσσῃ ὁμοιοτάτας δὲ πρὸς τὰ *πουλὶ πτηνόν κτλ.* παρέθεσα ἐν ἄλλῳ τόπῳ τοῦ βιβλίου, ἥτοι ἐν σελ. 25 Τὸν ἀριθμὸν δὲ τῶν τοιούτων λέξεων ἠδυνάμην εὐκόλως νὰ χιλιαπλασιάσω ἂν δὲν ἦτο τοῦτο περιττόν, ἀφοῦ αὐτὸς ὁ Κρουμβάχερ (σελ. 77) ὁμολογεῖ ὅτι «*βρίθει*» τοιούτων λέξεων ἡ γερμανικὴ γλώσσα, ὅτι ὑπάρχουσι τέσσαρες διαφοροὶ λέξεις σημαίνονσαι πᾶσαι τὸ ἀφρόγαλα καὶ ὅτι οἱ χωρικοὶ διαφόρων γερμανικῶν χωρῶν δὲν δύναται νὰ συνεννοηθῶσι πρὸς ἀλλήλους. Λέξεις μάλιστα ξενικαὶ ἐκ παραλλήλου ὑφιστάμεναι πρὸς ταυτοσήμους γερμανικὰς ἀναλογώτατα πρὸς τὰ ἡμέτερα *οἶα—σπίτι, ὑπόδημα—παπούτσι, θύρα—πόρτα* κ.τ.τ. ἀριθμοῦνται κατὰ χιλιάδας, ὑπάρχουσι δὲ καὶ εἰδικὰ λεξικά περιλαμβάνοντα τὰς λέξεις ταύ-

¹ Ἐννοεῖται δὲ ὅτι ἡ διαφορὰ τῆς ἐλληνικῆς γλώσσας ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς ἄλλας πρέπει νὰ εἶνε μεγάλη τις καὶ καταφανής, διότι ἄλλως δὲν δικαιολογεῖται ἡ ἀντίθεσις.

τας (*Fremdwörterbücher*) καὶ ἐν ἐξ αὐτῶν, τὸ τοῦ Heyse (ιβ'. ἐκδόσις) περιέχει σελίδας 839. ¹ Προσέτι ὁ Κρουμβάχερ (σελ. 97) ὁμολογεῖ ὅτι ὅμοιαι σπονδαιοτάται διαλεκτικαὶ διαφοραὶ ὑπάρχουσι καὶ ἐν ἄλλαις χώραις, ἰδίως ἐν Νορβηγίᾳ, ἀντιλέγει δὲ κυρίως μόνον κατὰ τοῦτο, ὅτι δῆθεν ἡ καθαρύουσα εἶνε γλώσσα ἄλλης ἐποχῆς, διότι νομίζει ὅτι μόλις πρὸ ἑκατὸν ἐτῶν ἦτο νεκρὰ καὶ ἀνεστήθη τεχνητῶς ὑπὸ τῶν διδασκάλων. Ὁ κ. Ξενοπούλος ὅμως ἰσχυρίζομενος ὅτι ἡ γερμανικὴ γλώσσα δὲν ἔχει διδύμους λέξεις, ὥς ἡ ἐλληνική, φαίνεται ὅτι ἀγνοεῖ ταῦτα, καίπερ ἀναφερόμενα ὑπ' ἐμοῦ σελ. 27—29, διότι δὲν πιστεύω ὅτι γνωρίζει τὰ κατὰ τὴν γερμανικὴν γλώσσαν κάλλιον τοῦ Κρουμβάχερ, ὥστε νὰ ἐπιχειρήσῃ νὰ διορθώσῃ αὐτόν.

Ὅμοιως καὶ περὶ τῆς ἐν Ἀμερικῇ ὁμιλουμένης ἀγγλικῆς γλώσσας ὁ περίφημος γλωσσολόγος Οὐίτνεϋ ² γράφει τὰ ἑξῆς. «Ὅσῳ δὲ μᾶλλον κατερχόμεθα εἰς τὰς κατωτέρας κοινωνικὰς τάξεις τοσοῦτω καταδηλότεραι εἶναι αἱ διαλεκτικαὶ διαφοραί. Πρὸς τοῦτοις δὲ παρατηρεῖται ἀρκούντως μεγάλη διαφορὰ τῆς γραπτῆς γλώσσας ἀπὸ τῆς γλώσσας τῆς συνηθείας. Εἰς ταύτην δὲ τὴν γλώσσαν τῆς συνηθείας ἀνάγκη νὰ καταλέξωμεν καὶ τὴν γλώσσαν, ἐν ἣ συντάσσεται μέγα μέρος τοῦ Ἀμερικανικοῦ ἡμερησίου τύπου. Ὅπως ἐν πάσαις ταῖς δημοκρατίαις, λ. χ. ἐν Ἑλβετίᾳ, οὕτω καὶ ἐν Ἀμερικῇ τὰ δημοκρατικὰ καθεστῶτα φαίνονται εὐνοϊκὰ πρὸς τὴν γένεσιν καὶ τὴν μεγάλην διάδοσιν τύπου ἀθλίου, ἐν μικραῖς τισι γωνίαις φντοζοῦντος, ὅστις προθύμως ποιεῖται χρῆσιν ἀγροικότερου ὕφους καὶ διαφέρει σφόδρα ἀπὸ τῆς γλώσσας τῶν σπουδαιότερων ἐφημερίδων καὶ τῆς φιλολογίας καὶ

¹ Ἐκ τῶν λέξεων τούτων πολλὰ ἀνήκουσι μόνον εἰς τὴν γραφομένην γερμανικὴν, ἄλλαι δὲ ἔπαυσαν ἤδη νὰ εἶνε ἐν χρήσει, ἐπειδὴ διὰ διαφορῶν διοικητικῶν μέτρων τῆς κυβερνήσεως καὶ φιλοτιμῶν προσπαθειῶν τῶν συγγραφόντων ἐξεβλήθησαν ἐκ τῆς ζωῆς γλώσσας. καίτοι πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἦσαν ζωντανάται καὶ πασίγνωστοι, ἐνῷ αἱ ἀντίστοιχοι γερμανικαὶ καὶ ἡσάν σπάνια καὶ εἰς ὀλίγους μόνον γνωσταί. Οἱ Γερμανοὶ κατὰ τοῦτο, ὥς καὶ κατὰ ἄλλα πολλὰ, ἔχουσιν ὅλους ἀντιθέτους δοξασίας πρὸς πολλοὺς Ἕλληνας δημοσιογράφους, οἵτινες ὅχι μόνον τὰς ὑπαρχούσας ξένας λέξεις διατηροῦσι καὶ ὑποστηρίζουσιν, ἀλλὰ καὶ νέας ὅλως ἀγνώστους εἰς τὸν ἐλληνικὸν λαὸν προσπαθοῦσι νὰ εἰσαγάγωσιν. Ἐν τοῦτοις παρὰ τὸν ἐπίμονον διωγμὸν τῶν ξένων λέξεων, ὑπάρχουσιν ἐτι πάμπολλαι τοιαῦται εὐχρηστοὶ ἐν τῇ γερμανικῇ γλώσσῃ, καίτοι δὲν ἐλλείπουσι καὶ ἀντίστοιχοι γερμανικαί.

² Ἀναγνώσματα περὶ τῶν γεν. ἀρχῶν τῆς συγκρ. γλωσσ. σελ. 272 τῆς ἐλλ. μεταφρ. ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ Μαρασλῆ.

ἀντανανκλῆ πιστῶς τὴν γλώσσαν τοῦ καθ' ἡμέραν βίου, γλώσσαν διαφέρονσαν τῆς κυρίως γραφομένης ἐν Ἀμερικῇ πολὺ μᾶλλον ἢ ἀλλαχού. Διότι προτίμησις τις οἰκειῶν, χονδρῶν καὶ αὐτόχρημα χυδαίων ἐκφράσεων εἶνε κληρονομικὸν κακὸν τῶν Ἀμερικανῶν. Ἀλλὰ παρὰ πάντα ταῦτα θὰ ἦτο ὑπερβολή, ἂν τις ἤθελε χαρακτηρίσει τὴν γραφομένην ἐν Ἀμερικῇ γλώσσαν ὡς ὅλως κεχωρισμένην τῆς λαλουμένης» (δηλαδὴ ὡς διγλωσσίαν). Ὅμοιως ὁ Γερμανὸς Otto Franke ἐξετάσας εἰδικῶς ἐν τινι διατριβῇ τὰς πρὸς κᾶθαρσιν τῆς ἀγγλικῆς γλώσσας καταβληθείσας προσπάθειας ¹ γράφει ἐν σελ. 23 τῆς διατριβῆς ταύτης τὰ ἀκόλουθα : «Διὰ τὸν ὁμιλοῦντα διάλεκτόν τινα Ἀγγλον ἅπασαι σχεδὸν αἱ ὁμιλικαὶ λέξεις τῆς ἀγγλικῆς γλώσσας εἶνε ξέναι, εἶνε δὲ ἐκπληκτικῶς μικρὸν τὸ ποσοστὴν μῶρον, ὅπερ ὁ κατωτέρας κοινωνικῆς τάξεως Ἀγγλος γνωρίζει ἐκ τοῦ πλουσίου κεφαλαίου τῆς ἑαυτοῦ γλώσσας. Τοῦτο καταφαίνεται ἰδίως ὁσάκις προσπαθεῖ νὰ προσοικειωθῇ τὰς ξένας ταύτας λέξεις, ὅτε αἰωνίως προκύπτει σύγχυσις καὶ στρέβλωσις τῶν λέξεων αὐτῶν. Τὸ διακρίνον λοιπὸν τὴν γλώσσαν τοῦ ἀμορφώτου Ἀγγλου εἶνε ἡ ἀγνοία ὁμιλικῶν λέξεων, αἵτινες ἔχουσιν εἰσαχθῇ ἤδη ἀπὸ αἰώνων καὶ εἶνε ἀπαραίτητοι εἰς τὸν πεπαιδευμένον. Οὕτω ἀντὶ τῶν λέξεων *contain, retain, detain*, ὁ ἀπαιδευτὸς θὰ προστίμα μᾶλλον ἐπιρρήματα μετὰ τῶν γερμανικῶν δημάτων *keep* ἢ *old*, ἀντὶ *cease, continue, commence, execute, move, receive* θὰ ἐξέλεγε τὰ δημάτα *stop, leave off, go on, begin, carry out, shift, get, take*, ἀντὶ *summit* θὰ μετεχειρίζετο πάντοτε τὸ *top*». Ἴδου λοιπὸν ὅτι ὑπάρχουσι καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ Ἀμερικῇ δίδυμα γλωσσικὰ στοιχεῖα ἀνάλογα πρὸς τὰ *πουλὶ—πτηνόν, κότα—ὄρνις κτλ.*, ἀλλ' ἐκεῖ οὔτε καταπολεμεῖ τις τὴν ἐπίσημον ἀγγλικὴν γλώσσαν, οὔτε ὑπάρχοντι τοσοῦτοι ἐρασιτέχνη γλωσσολόγοι καὶ αὐτοσχέδιοι ἀκαδημαῖκοί, ὥς

¹ Was haben die Engländer für die Reinheit ihrer Sprache gethan (Bericht über die Jahresversammlung des deutschen Sprachvereins zu Weimar. 1890). Ἀξιόγνωστα εἶνε καὶ ὅσα γράφει ὁ ἡμέτερος Δ. Βικέλας ἀντὶ κάλλιστα γνωρίσας καὶ τὴν ἀγγλικὴν γλώσσαν καὶ τὴν Ἀγγλίαν. Διαλέξεις καὶ ἀναμνήσεις σελ. 18 : «ἐὰν ἀνολέξῃ τις οἰονδήποτε ἀγγλικὸν μυθιστόρημα (παραδείγματος χάριν τὸ τῆς κυρίας Wood ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν *The Village Tragedy*) θὰ ἴδῃ ὅτι ἐνῷ ἡ ἀφήγησις γίνεται εἰς τὴν συνήθη φιλολογικὴν γλώσσαν, οἱ διάλογοι γράφονται εἰς τὴν γλώσσαν τῶν διαλεγόμενων προσώπων, γλώσσαν δυσνόητον εἰς τοὺς ξένους τοὺς μαθόντας μόνον τῶν βιβλίων τὴν γλώσσαν. Ἡ τοιαύτη διγλωσσία δὲν σκανδαλίζει τοὺς Ἀγγλους».

ἐνταῦθα. Ὅθεν πάντες εὐκόλως ἐννοοῦσιν ὅτι δὲν εἶνε ὀρθὸν νὰ λέγωσι τοῦτο διγλωσσίαν, ἀφοῦ τὰ διαφέροντα γλωσσικὰ στοιχεῖα εἶνε πολὺ ὀλιγώτερα τῶν ὁμοίων. Ἐν Ἑλλάδι ὅμως ὑπάρχουσιν ἄνθρωποι καταπολεμοῦντες τὴν καθαρύουσαν καὶ θεωροῦντες (κατὰ τὴν ὀρθοτάτην παρατήρησιν τοῦ Κρουμβάχερ) ὥς λίαν συντελεστικὸν εἰς τοῦτο μέσον τὴν «*εὐγλωττίαν*». Διὰ τοῦτο λοιπὸν ἐναντίον τῆς ἀληθοῦς γλωσσικῆς καταστάσεως καὶ μόνον χάριν τῆς «*εὐγλωττίας*» ταύτης ἡ λέξις διγλωσσία διαλαλεῖται καθ' ἑκάστην καὶ διατυμπανίζεται κατὰ πάντα τρόπον, διότι ἡ λέξις αὕτη λαμβάνεται μὲ σημασίαν πολὺ ἐλαστικὴν, ὥστε ὁ ἀνίδεος καὶ ἀπροετοίμαστος ἀναγνώστης δὲν σκέπτεται ὅτι τὰ δύο τρίτα τῆς περιφήμου ταύτης διγλωσσίας δὲν ἔχουσιν οὐδεμίαν ἢ σχεδὸν οὐδεμίαν διαφορὰν, ἀλλὰ φαντάζεται ὅτι πρόκειται περὶ δύο τελείως διακεκριμένων γλωσσῶν, ὥς εἶνε ἡ βουλγαρικὴ ἢ τουρκικὴ καὶ ἡ ἐλληνική. Ἡ διγλωσσία λοιπὸν παρ' ἡμῖν οὐδὲν ἄλλο εἶνε εἰμὴ ἐν τῶν πολλῶν ῥητορικῶν μορμολυκίων, δι' ὧν κατωρθώθη νὰ ἐγεῖρῃ ὁ γνωστὸς περὶ τὸ γλωσσικὸν ζήτημα ἄλογος θόρυβος, ἥτοι τὸ τουρκιστὶ λεγόμενον *τσιφουρτί—πατιρντί*, ὥστε νὰ πιστεύωσιν οἱ πολλοὶ ὅτι μέγα τι καὶ δεινὸν συμβαίνει ὥς ἐκ τῆς γλώσσας ἐν Ἑλλάδι. Τοῦτο εἶνε ἡ ἀληθὴς καὶ πραγματικὴ σοφιστεία.

Καὶ ἂν ὅμως ὑπῆρχε παρ' ἡμῖν ἀληθὴς καὶ πραγματικὴ διγλωσσία, πάλιν θὰ ἦτο ἀδίκαιο λόγητον τὸ γλωσσικὸν ζήτημα καὶ ἡ ἀγρία κατὰ τῆς καθαρηνύσης ἐκστρατεία, ἡ ἐπιχειρήσασα νὰ ἀλλάξῃ καὶ αὐτὸ τὸ ἐθνικὸν ἡμῶν ὄνομα, κακῶς δὲ ὁ κ. Ξενοπούλος συγχέει τὸ ζήτημα τῆς διγλωσσίας πρὸς τὸ γλωσσικόν. Ἡ διγλωσσία δὲν εἶνέ τι ἀνήκουστον ἐν ἀνθρώποις οὔτε ἐναντίον πρὸς τοὺς γλωσσικοὺς νόμους, ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας εἶνε φαινόμενον συχνότατον καὶ συμβαίνει ἀπανταχοῦ, ὅπου γλώσσά τις ἐξαπλοῦται εἰς νέαν περιοχὴν καταγοῦσα τὴν πρότερον ἐπικρατοῦσαν γλώσσαν. Οὕτω κατὰ τὴν ἀρχαιοτάτην ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ οἱ Κᾶρες καὶ Καππάδοκες καὶ ἄλλοι λαοὶ ὑπῆρξαν ἐπὶ τινὰς αἰῶνας δίγλωσσοι, μέχρις οὗ οἱ πρόφην βάρβαροι οὗτοι ἐξηλληνίσθησαν τοσοῦτον τελείως, ὥστε ἀνέδειξαν λογοτέχνας ὥς τὸν Βασίλειον καὶ τὸν Γρηγόριον τὸν Ναζιανζηνόν, καὶ ἐπρωτοστάτησαν τοῦ ἐλληνισμοῦ ἐπὶ ἑξ ὅλους αἰῶνας. Ὅμοιως καὶ σήμερον ἐν τῇ γαλλικῇ Βρετάνῃ ὑπάρχει πραγματικὴ διγλωσσία, ἀλλ' ἡ ἐπὶ χώριος βρετανικὴ γλώσσα ἐξαφανίζεται βαθμυδὸν

υποχωρούσα εις την γαλλικήν χωρὶς νὰ ὑπάρῃ γλωσσικὸν ζήτημα ἀνάλογον πρὸς τὸ ἡμέτερον. Καὶ ἂν λοιπὸν συνέβαινε νὰ ὑπάρῃ καὶ παρ' ἡμῖν ὁμοία τις γλωσσικὴ κατάστασις, ἡ καθαρεύουσα ὡς ἐπικρατεστέρα καὶ τελειότερα

τῆς δημόδους ἡδύνατο κάλλιστα νὰ ὑπερισχύῃ χωρὶς νὰ κινήθῃ ἡ κατ' αὐτῆς σταυροφορία.

[Ἔπεται τὸ τέλος]

ΑΝΔΡΕΑΣ Ν. ΣΚΙΑΣ

ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΤΣΕΧΟΦ

ΤΟ ΒΙΟΛΙ ΤΟΥ ΡΟΤΣΙΛΔ

Ἡ πολίχνη ἦτο μικρά, χειροτέρα ἀπὸ χωρίον καὶ ἔξω εἰς αὐτὴν μόνον γέροντες, οἱ ὅποιοι τόσον σπανίως ἀπέθνησκαν, ποῦ ἦτον μάλιστα ἀπελπισία. Εἰς τὸ νοσοκομεῖον δὲ καὶ εἰς τὰς φυλακὰς ἡ ζήτησις τῶν φερέτρων ἦτο παραπολὺ μικρά. Μὲ ἓνα λόγον, αἱ ἐργασίαι δὲν ἐπῆγαιναν καλά... Ἄν ὁ Ἰάκωβος Ἰβάνοφ ἦτο φερετροποιὸς εἰς νομαρχιακὴν πόλιν, βεβαίως θὰ ἦτο κάτοχος ἰδικῆς του οἰκίας καὶ θὰ τὸν ἀπεκάλουν Ἰάκωβον Ματθαίγεβιτς· ἐδῶ ὅμως εἰς τὴν πολίχνην τὸν ὠνόμαζον ἀπλῶς Γιάκωβον, δὲν εἰξεύρω δὲ διατί κοι νῶς τὸν ἀπεκάλουν Μπροῦντζον. Ἐξοῦσε πτωχικὰ σὰν ἀπλὸς μουζίκος, εἰς μικρὰν παλαιὰν καλύβην μὲ ἓν μόνον δωμάτιον, καὶ εἰς τὸ δωμάτιον αὐτὸ κατόκουν αὐτός, ἡ Μάρθα, ἡ θερμάστρα, μία διπλὴ κλίνη, τὰ φέρετρα, μία τράπεζα ἐργασίας καὶ ὅλον τὸ νοικοκυριό.

Ὁ Γιάκωβος κατεσκεύαζε φέρετρα καλὰ καὶ στερεά... Διὰ τοὺς μουζίκους καὶ τοὺς ἀστους τὰ ἔκαμνε εἰς τὸ ἀνάστημά του καὶ οὐδέποτε ἐλανθάνθη, διότι ὑψηλότερος καὶ δυνατώτερος ἀπὸ αὐτὸν δὲν εὐρίσκετο κανεὶς, μήτε εἰς αὐτὰς τὰς φυλακὰς, καίτοι ἦτο πλέον ἐβδομηκοντούτης. Διὰ τοὺς εὐγενεῖς δὲ καὶ τὰς γυναῖκας τὰ ἔκαμνε μὲ τὸ μέτρον, καὶ πρὸς τοῦτο μετεχειρίζετο σιδηροῦν πῆχυν. Παραγγελίας διὰ παιδικὰ φέρετρα ἐδέχετο ὅχι τόσον προθύμως, καὶ τὰ κατεσκεύαζε χωρὶς μέτρον, μετὰ περιφρονήσεως, καὶ κάθε φορὰν, λαμβάνων χρήματα διὰ τὴν ἐργασίαν του, ἔλεγε:

— Νὰ σοῦ πῶ, δὲν μοῦ ἀρέσει νὰ καταγίνωμαι εἰς μικροδουλειάς.

Ἐκτὸς τῆς μαστοροσύνης του ἤξευρε νὰ παίζει καὶ βιολίον καὶ εἶχε καὶ ἀπὸ αὐτὸ μικρὸν εἰσόδημα. Εἰς τὴν πολίχνην, κατὰ τοὺς γάμους ἔπαιζε συνήθως ἐβραϊκὴ ὀρχήστρα, τὴν ὁποίαν διηύθυνε ὁ κασσιτερωτὴς Μωϋσῆς

Ἡλῆς Σαγκές, λαμβάνων πλέον τοῦ ἡμίσεος ἐκ τοῦ κέρδους. Ἐπειδὴ ὁ Γιάκωβος ἔπαιζε καλὸ βιολί, ἰδίως ὥσπερ τραγούδια, ὁ Σαγκές τὸν προσεκάλει ἐνίοτε εἰς τὴν ὀρχήστραν, ἀντὶ πενήντα καπικίων τὴν ἡμέραν, μὴ συμπεριλαμβανομένων τῶν δώρων. Ὅταν ὁ Μπροῦντζος ἐκάθητο εἰς τὴν ὀρχήστραν, πρῶτον πάντων ἴδρωνε καὶ ἐκοκκίνιζε τὸ πρόσωπόν του. Ἦτο καύσων, ἀνεδίδοτο ἀποφορὰ σκόρδου μέχρως ἀποπνιγμοῦ, τὸ βιολίον ἐξεφώνιζε, παρὰ τὸ δεξιὸν οὖς ἐρρογάλλιζε ἡ βαθυβάμβιτος, παρὰ τὸ ἀριστερὸν ἐθρήνει ὁ πλαγίανλος, τὸν ὅποιον ἔπαιζε πυρρόμαλλος, λιπόσαρκος Ἰουδαῖος μὲ ὀλόκληρον δίκτυον ἐρυθρῶν καὶ κυανῶν φλεβῶν εἰς τὸ πρόσωπον, φέρων τὸ ἐπίθετον τοῦ γνωστοῦ βαθυπλούτου Ρότσιλδ. Καὶ ὁ κατηραμένος οὗτος Ἰουδαῖος, καὶ τὸ εὐθυμότερον τραγοῦδι προσεπάθει νὰ τὸ κάμνη λυπητερόν. Χωρὶς καμμίαν προφανῆ ἀφορμὴν ὁ Γιάκωβος εἶχε ποτισθῇ βαθμυδὸν μὲ μῖσος καὶ ἀπέχθειαν πρὸς τοὺς Ἑβραίους καὶ ἰδίως πρὸς τὸν Ρότσιλδ· ἤρχιζε νὰ τὸν ἐνοχλῇ, καὶ νὰ τὸν ὑβρίζῃ μὲ κακὰς λέξεις· μίαν φορὰν μάλιστα ἠθέλησε νὰ τὸν δερῇ, καὶ ὁ Ρότσιλδ προσεβλήθη καὶ τοῦ εἶπε, προσβλέπων αὐτὸν ἀγρίως:

— Ἄν δὲν σὰς ἐκτιμοῦσα γιὰ τὴν ἀξίαν σας, πρὸ πολλοῦ θὰ σὰς ἐπετοῦσα ἀπὸ τὸ παράθυρο.

Ἐπειτα τὸν ἐπῆραν τὰ δάκρυα· ὡς ἐκ τούτου τὸν Μπροῦντζον δὲν τὸν προσεκάλουν εἰς τὴν ὀρχήστραν συχνά, μόνον ἐν μεγίστῃ ἀνάγκῃ, ὁσάκις ἀπουσίαζε κανεὶς ἐκ τῶν Ἑβραίων.

Ὁ Γιάκωβος ποτὲ δὲν ἦτον εὐθυμος, διότι πάντοτε συνέβαινε νὰ ὑφίσταται τρομερὰς ζημίας. Λόγου χάριν, τὰς Κυριακὰς καὶ ἑορτὰς ἐθεώρει ἁμάρτημα νὰ ἐργασθῇ, τὴν Δευτέραν — ἦτο ἀποφράς ἡμέρα, καὶ τοιοῦτοτρόπως

καθ' ὅλον τὸ ἔτος ἠρίθμει περὶ τὰς διακοσίας ἡμέρας, καθ' ἃς ἀκουσίως τοῦ ἦτο ἠναγκασμένος νὰ κάθηται μ' ἐσταυρωμένας τὰς χεῖρας. Αἷ, αὐτὸ δὲν εἶνε μικρὰ ζημία! Ἄν κανεὶς εἰς τὴν πόλιν ἔκαμνε τοὺς γάμους τοῦ χωρὶς μουσικὴν, ἡ ὁ Σαγκές δὲν προσεκάλει τὸν Μπροῦντζον, καὶ τοῦτο ἦτο ζημία. Ὁ ἀστυνομικὸς ἐπιθεωρητὴς δύο χρόνια ἔπασχε μετὰ ζῶης καὶ θανάτου καὶ ὁ Γιάκωβος ἐπερίμενε μὲ ἀνυπομονησίαν πότε ν' ἀποθάνῃ, ἀλλὰ ὁ ἐπιθεωρητὴς ἀνεχώρησεν εἰς τὴν πρωτεύουσάν τοῦ νομοῦ πρὸς θεραπείαν, κ' ἐπῆγε κ' ἀπέθανεν ἐκεῖ. Ἴδου ζημία, κατ' ἐλάχιστον ὅρον, δέκα δρουβλίων, ἐπειδὴ τὸ φέρετρον θὰ ἐγίνετο ἀκριβόν, μὲ ὑφασμα ἀνθοποιόικιτον. Αἱ περὶ ζημιῶν σκέψεις ἠνώχλουν τὸν Γιάκωβον πρὸ πάντων τὴν νύκτα· ἔθετε παρὰ τὴν στρωμνὴν τοῦ τὸ βιολίον καὶ ὅταν κάθε ἀηδία τοῦ ἤρχετο εἰς τὴν κεφαλὴν, ἤγγιζε τὰς χορδὰς, τὸ βιολίον μέσα εἰς τὸ σκότος ἀνέδιδε ἤχους καὶ αὐτὸς οὕτω πως ἀνεκουφίζετο.

Πέρυσιν, εἰς τὰς ἑξ Μαΐου ἡσθάνησεν ἔξαφνα ἡ Μάρθα. Ἡ γραῖα ἀνέπνεε βαρέως, ἔπινε πολὺ νερὸν καὶ ἐκλονίζετο, ἐν τούτοις τὸ πρῶτ' ἀναψεν ἡ ἰδία τὴν θερμάστραν καὶ μάλιστα ἐπῆγε νὰ φέρῃ νερόν· ἀλλὰ τὸ βράδυ κατέπεσε. Ὁ Γιάκωβος ὅλην τὴν ἡμέραν ἔπαιζε βιολί· ὅταν δὲ ἐσκοτείνιασε ὁλότελα, ἐπῆρε τὸ βιβλιαρίον του εἰς τὸ ὅποιον ἐσημείωνε καθ' ἐκάστην τὴν ζημίαν του, καὶ ἀπὸ στενοχωρίαν τοῦ ἤρχισε νὰ ἀριθμῇ τὸ ἐτήσιον ἄθροισμα αὐτῶν. Εὐδρέθῃ περισσότερον ἀπὸ χίλια ρούβλια. Τόσον τὸν ἐτάραξε τοῦτο, ὥστε ἔρριψε κατὰ γῆς τὸ ἀβάκιον καὶ τὸ κατεπάτησε μὲ τοὺς πόδας του. Μετὰ ταῦτα ἐσήκωσε τὸ ἀβάκιον καὶ ἤρχισε πάλιν ἐπὶ πολλὴν ὥραν νὰ ἀριθμῇ, στενάζων βαθέως καὶ παρατεταμένως. Τὸ πρόσωπόν του ἦτο κόκκινον καὶ κἀθιδρόν. Ἐσκέπτετο ὅτι, ἂν αὐτὰ τὰ χαμένα χίλια ρούβλια τὰ ἔβαζε εἰς τὴν Τράπεζαν, εἰς τὸ τέλος τοῦ ἔτους θὰ ἐσυνάξετο ποσὸν τοῦλάχιστον σαράντα ρουβλίων. Ὅποτε καὶ αὐτὰ τὰ σαράντα ρούβλια εἶνε ἐπίσης ζημία. Μὲ ἓνα λόγον, ὅπου καὶ ἂν στραφῇ κανεὶς, παντοῦ ζημία καὶ ἄλλο τίποτε.

— Γιάκωβε! ἐκάλεσεν ἀπροσδοκῆτως ἡ Μάρθα. — Πεθαίνω!

Ὁ Γιάκωβος προσέβλεψε τὴν γυναῖκα του. Τὸ πρόσωπόν της ἦτο τριανταφυλλὶ ἀπὸ τὸν πυρετόν, ἀλλ' ἐκτάτως καθαρὸν καὶ εὐχαρὶ. Ὁ Μπροῦντζος συνειδησένος νὰ τὴν βλέπῃ αἰετοπετρῶν, δειλὴν καὶ δυστυχῇ, τώρα ἐταράχθη· ὁμοίαζε ὡς νὰ ἀπέθνησκε, πράγματι, καὶ

ἔχαιρε, διότι ἐπὶ τέλους θὰ ἔφευγε διὰ παντός ἀπὸ τὴν καλύβην αὐτὴν, ἀπὸ τὰ φέρετρα, ἀπὸ τὸν Γιάκωβον... Καὶ εἶχε προσηλωμένον τὸ βλέμμα πρὸς τὴν στέγην καὶ ἐκίνει τὰ χεῖλη καὶ ἐφαίνετο εὐτυχής, ὡς νὰ ἔβλεπε τὸν θάνατον, τὸν λυτρωτὴν της καὶ τῷ ἐπιθύριζε.

Ἦτο πλέον χαρὰν καὶ ἐκ τοῦ παραθύρου ἐφαίνετο πυρπολοῦν τὸ προῖνδον λυκαυγές. Παρατηρῶν τὴν γραῖαν ὁ Γιάκωβος, δὲν ἠξεύρω πῶς ἐνθυμήθη, ὅτι καθ' ὅλον τὸν βίον του, οὐδέποτε, νομίζω, τὴν ἐθώπευσε, οὐδέποτε τὴν ἐλυπῆθη, οὐδέποτε ἐμάντευσε τὴν ἐπιθυμίαν της νὰ τῆς ἀγοράσῃ ἓνα μανδυλάκι ἢ νὰ τῆς φέρῃ ἀπὸ τοὺς γάμους κανένα γλύκισμα, φωνὰς μόνον καὶ ὕβρεις διὰ τὰς ζημίας καὶ ἐφῶρμα κατ' αὐτῆς μὲ τοὺς γρόνθους· εἶν' ἀληθὲς οὐδέποτε τὴν ἔδειρε, τὴν ἐτρόμαξεν ὅμως καὶ ἐκάστοτε ἡ δυστυχὴς τὰ ἔχανε ἀπὸ τὸν φόβον της. Τσαὶ δὲν τῆς ἐπέτρεπε ποτὲ νὰ πίνῃ, διότι καὶ χωρὶς αὐτὸ τὰ ἔξοδα ἦσαν βαρεῖα καὶ ἔπινε μόνον ζεστὸ νερό. Καὶ ἐννόησε, διατί τὸ πρόσωπόν της τώρα ἦτο τόσον παραδόξον· καὶ συνεκινήθη.

Επερίμενε νὰ ἐξημερώσῃ, ἐζήτησε τὸ ἄλλογον τοῦ γείτονος, καὶ μετέφερε τὴν Μάρθαν εἰς τὸ νοσοκομεῖον. Δὲν εὐρήκεν ἐκεῖ πολλοὺς ἀσθενεῖς καὶ δὲν ἠναγκάσθη νὰ περιμεῖνῃ πολὺ — τρεῖς μόνον ὥρας. Πρὸς μεγάλην του εὐχαρίστησιν αὐτὴν τὴν φορὰν ἐδέχετο τοὺς ἀσθενεῖς ὅχι ὁ ἰατρός, ὁ ὁποῖος καὶ αὐτὸς ἦτον ἄρρωστος, ἀλλ' ὁ βοηθὸς του Μαξιμ Νικολάεβιτς, γέρον, περὶ τοῦ ὁποῖου ὅλος ὁ κόσμος ἔλεγε ὅτι ἂν καὶ πίνει καὶ σηκώνει καὶ χέρι, ἐνοιῶθε ὅμως περισσότερα ἀπὸ τὸν ἰατρόν.

— Καλημέρα σας, — εἶπεν ὁ Γιάκωβος, εἰσάγων τὴν γραῖαν εἰς τὸ δωμάτιον τῆς υποδοχῆς. — Μὰς συγχωρεῖτε, ὅλο σὰς ἀνησυχούμε, Μαξιμ Νικολάεβιτς, μὲ τις τιποτένιαις μας δουλειαῖς. Νά, καθὼς βλέπετε, μ' ἀρρώστησε τὸ πρᾶγμα μου, ὁ σύντροφός της ζωῆς μου, ὅπως τὸ λέγουν, μὲ συγχωρεῖτε γιὰ τὴν ἐκφρασίαν...

Συσπᾶσας τὰς πολιὰς ὀφρὺς του ὁ βοηθός, ἤρχισεν ἀξετάζῃ τὴν γραῖαν, ἐνῶ ἐκείνη ἐκάθητο κυρτωμένη ἐπὶ σκίμπος, καί, λιπόσαρκος, μὲ ὀξείαν ρῖνα καὶ μὲ ἀνοικτὸν στόμα, ὁμοίαζε πρὸς κατατομὴν πτηνοῦ, τὸ ὅποιον διψᾷ.

Βέβαια... μάλιστα... Βραδέως εἶπεν ὁ βοηθός καὶ ἐστέναξε. — Ἰμφλουέντσα, ἴσως ὅμως καὶ τυφοειδὴς πυρετός. Τώρα σέρνεται ὁ τύφος εἰς τὴν πόλιν... Αἷ... ἔζησε τὰ γρονάκια της ἡ γρηοῦλα, δόξα σοι, ὦ Θεός... Πόσων χρόνων εἶνε; — Μὰ ἓνα χρόνον θέλει ὡς τὰ ἐβδομήντα.

— Αἶ, τί ἄλλο θές, κυρούλα; Καιρὸς εἶνε πιά.

— Ἀμ' βέβαια, δίκιο ἔχετε, Μαξιμ Νικολάιτς, — εἶπεν ὁ Γιάκωβος μειδιῶν ἀπὸ λεπτότητα, — καὶ σὰς εὐχαριστοῦμε πολὺ γιὰ τὴν εὐγένειά σας, ἀλλά, μετὰ συγχωρήσεως καὶ τὸ κάθε ἔντομο κι' αὐτὸ θέλει τὴ ζωή.

— Νὰ ἡ ὥρα! — εἶπεν ὁ βοηθὸς μὲ τοιοῦτον ὕφος ὡς νὰ ἐξηριτάτο ἀπὸ αὐτὸν νὰ ζήσῃ ἡ γραῖα ἢ νὰ ἀποθάνῃ. — Ἴδου λοιπόν, ἀγαπητέ μου, θὰ τῆς βάζῃς εἰς τὸ κούτελο κρύα νερά, νὰ καὶ τὰ σκονάκια αὐτὰ νὰ πέρνῃ δύο τῆς ἡμέρας. Λοιπόν, χαίρετε.

Ἀπὸ τὴν ἔκφρασιν τοῦ προσώπου του ὁ Γιάκωβος ἐνόησε ὅτι τὰ πράγματα ἦταν ἄσχημα καὶ ὅτι κανένα σκονάκι δὲν εἰμπορεῖ ἐδῶ νὰ βοηθήσῃ. Εἶχεν ἐννοήσει καθαρά, πῶς ἡ Μάρθα θ' ἀποθάνῃ πολὺ γρήγορα, ἂν ὄχι σήμερον, αὔριον... Ὡθῆσεν ἐλαφρῶς διὰ τοῦ ἀγκῶνος τὸν βοηθόν, τοῦ ἔνευσε μὲ κλειστὸν ὀφθαλμὸν καὶ εἶπε χαμηλοφώνως:

— Δὲν θὰ ἦτον καλὸ, Μαξιμ Νικολάιτς, νὰ τῆς βάλω ἓνα - δυὸ βεντούζες;

— Δὲν ἀδειάζω, δὲν ἀδειάζω, ἀγαπητέ μου. Πάρε τὴ γρηά σου καὶ πήγαινε στὴν εὐχή τοῦ Θεοῦ.

— Κάμετέ μου τὴ χάρι, ἤρchiσε νὰ παρακαλῇ ὁ Γιάκωβος. — Ξεύρετε κι' ὁ ἴδιος, πῶς ἂν τῆς πονοῦσε, ἄς ποῦμε, ἡ κοιλιά, ἡ τὰ μέσα της, τότε ἴσως μπορούσαν νὰ τὴν ὠφελήσουν ἢ σκόνες ἢ ἡ στάλες, μὰ αὐτὴ ἔχει κρυολόγημα! Γιὰ τὸ κρυολόγημα ὅμως, πρώτη δουλειὰ εἶνε νὰ τῆς πάρουν αἷμα, Μαξιμ Νικολάιτς.

Ὁ βοηθὸς εἶχε καλέσει πλέον τὸν ἐπόμενον ἄσθενῆ, καὶ εἰς τὸ δωμάτιον εἰσῆρχετο μία γυνὴ μὲ ἓν παιδίον.

— Πήγαινε, πήγαινε... — εἶπε εἰς τὸν Γιάκωβον θυμωμένα. — Μὴ μᾶς πιάνῃς τὸν τόπο.

— Τότε διορίσετέ της τουλάχιστον βδέλλαις!

Ὁ Θεὸς νὰ σὰς χαρίσῃ τὴ ζωὴ σας!

Ὁ βοηθὸς ἐξήφθη καὶ ἐκραύγασε:

— Τὸ ξεύρετε ποῦ μ' ἐξάλισες;!

Ὁ Γιάκωβος ἐξήφθη καὶ αὐτὸς καὶ ἔγινε κατακόκκινος, δὲν εἶπε οὔτε λέξιν, ἀλλὰ ἐπῆρε τὴν Μάρθαν ἀπὸ τὴν χεῖρα καὶ τὴν ὠδήγησεν ἔξω. Μόνον ὅταν ἐκάθησαν εἰς τὴν ἀμαξάν, ἐκύτταξεν ὀργίλως καὶ ἐμπαικτικῶς πρὸς τὸ μέρος τοῦ νοσοκομείου καὶ εἶπε:

— Μωρὲ ἀνθρώπους ποῦ βάζουν! Ἄν ἦταν κανένας πλούσιος, θὰ τοῦβαζαν βεντούζαις, γιὰ τὸν φτωχὸ ὅμως καὶ μιὰ βδέλλα τὴ λυποῦνται! Θηρία!

Ὅταν ἐπέστρεψαν εἰς τὴν οἰκίαν, ἡ Μάρθα, ἐμβαίνουσα εἰς τὴν καλύβην, ἐστάθη ἐπὶ δέκα λεπτά, κρατουμένη ἀπὸ τὴν θερμάστραν. Τῆς ἐφαίνετο πῶς ἂν πλαγιάσῃ, θ' ἀρχίσῃ ὁ Γιάκωβος νὰ μουρμουρίζῃ διὰ τὰς ζημίας καὶ θὰ τὴν ὑβρίζῃ διότι κοιτεται πάντοτε καὶ δὲν θέλει νὰ ἐργασθῇ. Ὁ δὲ Γιάκωβος τὴν παρατήρει στενοχωρημένος καὶ ἐσυλλογίζετο ὅτι αὔριον εἶνε ἡ ἑορτὴ Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, μεθαύριον τοῦ Ἁγίου Νικολάου τοῦ θαυματουργοῦ, ἔπειτα Κυριακὴ, καὶ ἔπειτα Δευτέρα — ἀποφράς ἡμέρα. Ἐπὶ τέσσαρας ἡμέρας δὲν θὰ εἰμπορέσῃ νὰ ἐργασθῇ, καὶ ἡ Μάρθα χωρὶς ἄλλο θ' ἀποθάνῃ καμμίαν ἀπὸ αὐτὰς τὰς ἡμέρας· ὥστε τὸ φέρετρον ἔπρεπε νὰ τὸ κάμῃ σήμερον. Ἐλαβε τὸν σιδηροῦν πῆχυν του καὶ τῆς ἐπῆρε μέτρον. Ἀκολουθῶς αὐτὴ κατεκλίθη, ἐκεῖνος δὲ σταυροκοπηθεὶς ἤρchiσε νὰ κατασκευάζῃ τὸ φέρετρον.

Ὅταν ἡ ἐργασία ἐτελείωσε, ὁ Μπροῦντζος ἐφόρεσε τὰ γυαλιά του καὶ ἔγραψε εἰς τὸ βιβλιάριόν του:

« Φέρετρον Μάρθας Ἰβάνοβας — 2 ρ. 40 κ.

Καὶ ἀνεστέναξε. Ἡ γραῖα καθ' ὅλον τὸ διάστημα ἔκειτο μὲ κλειστὰ μάτια. Ἀλλὰ τὸ ἐσπέρας, ὅταν ἐσκοτείνιασε, ἐκάλεσεν ἔξαφνα τὸν γέροντα.

— Θυμᾶσαι, Γιάκωβε; — τὸν ἠρώτησε παρατηροῦσα αὐτὸν περιχαρῆς. — Θυμᾶσαι, ἐδῶ καὶ πενήντα χρόνια ποῦ ὁ Θεὸς μᾶς εἶχε χαρίσει ἓνα παιδάκι μὲ ξανθὰ μαλλία; Ἐκαθούμαστε τότενες μαζὺ κι' οἱ δυὸ ὅλο στὸν ποταμὸ καὶ ἐλέγαμε τραγουδάκια.. κάτω ἀπὸ τὴν ἰτιά. — Καὶ γελάσαμε γέλωτα πικρόν, προσέθηκε: — πέθανε τὸ παιδάκι μου.

Ὁ Γιάκωβος ἐπροσπαθοῦσε ἀλλὰ δὲν εἰμποροῦσε νὰ ἐνθυμηθῇ οὔτε τὸ παιδί οὔτε τὴν ἰτιά.

— Ὅνειρο βλέπεις, τῆς εἶπε.

Ἦλθεν ὁ ἱερεὺς τὴν ἐκοινώνησε καὶ τὴν ἐμύρωσε. Ἀκολουθῶς ἡ Μάρθα ἤρchiσε νὰ ψιθυρίζῃ κατὰ τὴν ἀκατάληπτον καὶ περὶ τὴν πρωτὴν παρέδωκε τὸ πνεῦμα.

Αἱ γραῖαι γειτόνισσαι, τὴν ἔπλυναν, τὴν ἐνέδυσαν καὶ τὴν ἔβαλαν εἰς τὸ φέρετρον. Διὰ νὰ μὴ πληρώσῃ περιττὰ εἰς τὸν ἀναγνώστην, ὁ Γιάκωβος ὁ ἴδιος ἀνεγίνωσκε τὸ ψαλτήριον, καὶ διὰ τὸν τάφον δὲν τοῦ ἐπῆραν τίποτε, διότι ὁ φύλαξ τοῦ κοιμητηρίου τοῦ ἦτον κουμπάρος· τέσσαρες μουζικοὶ μετέφερον τὸ φέρετρον μετὰ τοῦ κοιμητηρίου ὅχι μὲ πληρωμὴν ἀλλὰ ὡς ψυχικόν. Ἠκολούθησαν τὸ φέρετρον γραῖαι, ἐπαῖται καὶ δύο παράφρονες· οἱ συναντῶντες τὴν

νεκρικὴν συνοδίαν ἐσταυροκοποῦντο... Ὁ Γιάκωβος ἦτο πολὺ εὐχαριστημένος ποῦ ἡ κηδεῖα ἔγινε τόσον καλὴ, τόσον εὐπρεπὴς καὶ φθινὴ καὶ χωρὶς νὰ πειραχθῇ κανείς. Ἀποχαιρετῶν διὰ τελευταίαν φορὰν τὴν Μάρθαν, ἤγγισε διὰ τῆς χειρὸς τὸ φέρετρον καὶ διελογίσθη « Γερὴ δουλειά! »

Ἄλλ' ὅταν ἐπέστρεψεν ἐκ τοῦ κοιμητηρίου κατελήφθη ὑπὸ βαθυτάτης θλίψεως. Ἡσθάνετο ἀδιαθεσίαν: ἡ ἀναπνοὴ του ἦτο θερμὴ καὶ βαρεῖα, ἐχαλαρώθησαν οἱ πόδες του καὶ ἡσθάνετο δίψαν... Καὶ εἶχε καὶ ἓνα σωρὸ σκέψεις, ποῦ ἐχόνοντο εἰς τὴν κεφαλὴν του Ἐνθυμῆθη πάλιν ὅτι οὐδέποτε εἶχε λυπηθῇ τὴν Μάρθαν. Πενηνταδύο χρόνια ποῦ ἔζησαν μαζὺ εἰς τὴν αὐτὴν καλύβην ἐπέρασαν ἀργά - ἀργά, ἀλλὰ δὲν ἤξευρω πῶς, καθ' ὅλον αὐτὸ τὸ διάστημα, οὐδέποτε ἐσκέφθη περὶ αὐτῆς, δὲν τὴν ἐπρόσεξε, ὡς νὰ ἦτον καμμία γάτα ἢ σκύλος. Καὶ μολαταῦτα ἐκεῖνη καθ' ἐκάστην τοῦ ἀναπτε τὴν θερμάστραν, τοῦ ἐμαγεύερε, ἐκουβαλοῦσε νερό, ἔσχιζε ξύλα, ἐκνιμᾶτο μαζὺ τοῖς εἰς τὸ ἴδιο κρεββάτι, καὶ ὅταν αὐτὸς ἐπέστρεφε μεθυμένος ἀπὸ τοὺς γάμους, ἐκεῖνη ἐκρέμα ἐκάστοτε μὲ εὐλάβειαν τὸ βιολὶ εἰς τὸν τοῖχον καὶ τὸν ἔβαζε νὰ κοιμηθῇ, καὶ ὅλα αὐτὰ σιωπηλῶς, μὲ συστολὴν καὶ προθυμίαν. Τώρα θὰ ἦτον ἔτοιμος νὰ τὴν λυπηθῇ, νὰ τῆς ἀγοράσῃ κατὶ τι, ἀλλὰ ἦτο πλέον ἀργά - τοῦ κάκου...

Μειδιῶν καὶ χαιρετῶν ἤρχετο πρὸς συνάντησιν τοῦ Γιάκωβου ὁ Ῥότσιλδ.

— Κ' ἐγὼ σὰς ἐξητοῦσα, μπάρμπα Γιάκωβε! — τοῦ λέγει. — Σὲ χαιρετᾷ ὁ Μωϋσῆς Ἡλὶτς καὶ μοῦ 'πε νᾶρθετε, λέει, ἀμέσως ποῦ σὰς θέλει.

Ὁ Γιάκωβος τώρα δὲν ἦτον δι' αὐτά. Αὐτὸς εἶχε διάθεσιν νὰ κλαύσῃ.

— Πήγαινε ἀπ' ἐκεῖ! εἶπε καὶ ἀπεμακρύνθη.

— Πῶς γίνεται αὐτό; εἶπε ταραχθεὶς ὁ Ῥότσιλδ καὶ προχωρήσας: — Θὰ κακοφανῇ τοῦ Μωϋσῆ Ἡλὶτς, εἶπε νὰ πάτε ἀμέσως!

Ὁ Γιάκωβος ἀηδίασε διότι ὁ Ἑβραῖος ἐπνευστία, ἐσκαρδίμιζε καὶ διότι εἶχε τόσας πολλὰς ἐρυθρὰς φακίδας. Καὶ ἐβδελύσσετο νὰ βλέπῃ τὸ πράσινον σουρτοῦκον του μὲ τὰ μελανὰ ἐμβολώματα, καὶ τὴν σαθρὰν καὶ λεπτὴν φυσιογνωμίαν του.

— Τί χώνεσαι κοντά μου, διαβόλου σκόρδο; — ἐκραύγασεν ὁ Γιάκωβος. Ξεφορτώσου με!

Ὁ Ἑβραῖος ἐθύμωσε καὶ ἔβαλε κι' αὐτὸς τὴν φωνήν.

— Μοῦ κάνεις τὴ χάρι νὰ μὴ φωνάζῃς, γιατί σου δίνω μιὰ καὶ σὲ πετῶ πέρα ἀπὸ τὸ φράκτη!

— Γκρεμίσου ἀπ' ὀμπρὸς μου! ἐβουχήθη ὁ Γιάκωβος καὶ ἐφώρμησε κατ' αὐτοῦ μὲ τοὺς γρόνθους. — Γκρεμίσου, βρωμιάρη, εἰ δὲ μὴ σοῦ σπάξω τὰ συχαμένα σου μοῦτρα! Δὲν σοῦ δίδουν ἡσυχία οἱ κασίδηδες!

Ὁ Ῥότσιλδ ἐνεκρώθη ἀπὸ τὸν τρόμον, ἐχαμήλωσε καὶ ἐκίνει τὰς χεῖρας ἄνωθεν τῆς κεφαλῆς του, διὰ νὰ προφυλαχθῇ ἀπὸ τὰ κτυπήματα, ἔπειτα ἀνεπήδησε καὶ ἔδραμε φεύγων μὲ ὅσῃν ἡδύνατο ταχύτητα. Κατὰ τὴν φυγὴν τοῦ ἐπήδα, ἐκύπα τὰς χεῖρας του καὶ ἐφαίνετο πῶς ἀνεσκίρτα ἡ μακρά, ἡ ξηρά του ῥάχις. Οἱ ἀγυῖοπαῖδες ἔχαιρον εἰς τοῦτο καὶ ὤρμησαν ὀπισθέν του κραυγάζοντες « Ὁβραῖο! Ὁβραῖο! » Οἱ σκύλοι ἐπίσης τὸν κατεδίωκον γαυγίζοντες. Κάποιος ἐκάγχασε, ἔπειτα ἐσύριξε, οἱ σκύλοι ἐγαύγισαν δυνατώτερα καὶ ὁμοθυμαδόντες... Ἀκολουθῶς, φαίνεται ὅτι ὁ σκύλος ἐδάγκασε τὸν Ῥότσιλδ. ἐπειδὴ ἠκούσθη ἀπελπιστικὴ κραυγὴ.

Ὁ Γιάκωβος ἐπεριπάτησεν εἰς τὸν δρόμον καὶ ἐπῆγε μέχρι τῆς ἄκρας τῆς πόλεως — ὅπου ἔβλεπαν τὰ μάτια του, τὰ δὲ παιδιά ἐκραύγαζον: « Ὁ Μπροῦντζος ἔρχεται! Ὁ Μπροῦντζος ἔρχεται! » — Ἀλλὰ νὰ καὶ ὁ ποταμὸς· ὁ ἥλιος ἔκαιε καὶ τὸ ὕδωρ εἶχε τοιαύτην στιλπνότητα, ὥστε ἐκούραζε τοὺς ὀφθαλμούς. Ὁ Γιάκωβος διήλθε τὴν ἀτραπὸν κατὰ μῆκος τῆς ὄχτης καὶ εἶδε ἐξερχομένην ἐκ τοῦ λουτήρος εὐτραφὴ κοκκινοπάρειον κυρίαν, καὶ εἶπε καθ' ἑαυτὸν: « εἶδες τὴν τὴ νεροφεῖδα! » Οὐ μακρὰν τοῦ λουτήρος, παιδιά τινὰ ἐψάρευαν καραβίδας· ἄμα ὡς τὸν εἶδον ἤρchiσαν νὰ φωνάζουν μὲ πῆσμα: « Μπροῦντζο! Μπροῦντζο! » Ἴδου μία μεγάλη, ἀρχαία ἱτέα μὲ πελωρίαν κουφάλαν καὶ ἐπ' αὐτῆς φωλαὶ κοράκων... Καὶ αἴφνης εἰς τὴν μνήμην τοῦ Γιάκωβου, παρουσιάσθη τὰν ζωντανὸν τὸ βρέφος μὲ τὰ δολόξανθα μαλλία καὶ ἡ ἰτιά, περὶ τῆς ὁποίας ἔλεγεν ἡ Μάρθα. Ναι, εἴν' αὐτὴ ἡ ἰδιά ἰτιά —, πράσινη, ἡρεμὸς, θλιβερά... πῶς ἐγήρασεν ἡ φτωχή!

Ἐκάθισεν ὑπ' αὐτὴν καὶ ἤρchiσε ἀναπολῶν. Εἰς τὴν ἀντίπεραν ὄχτην, ὅπου εἶνε τώρα τὸ ἀπεξηραμένον ἐκ τῆς ἰλῦς τοῦ ποταμοῦ λειβάδι, ὑπῆρχε τότε μέγα δάσος σημυδῶν, ἐπάνω δὲ εἰς τὸν φαλακρὸν ἐκεῖνον λόφον, ποῦ φαίνεται εἰς τὸν ὀρίζοντα, ἐκνάνιζε ἀρχαῖον μεμονωμένον δασύλιον ἐκ πιτυῶν. Τὸν ποταμὸν διέπλεον φορτηγίδες. Τώρα ὅλα εἶνε ἴσα καὶ ὁμαλά, εἰς τὴν ἀντίπεραν δὲ ὄχτην ὑψοῦται μία μόνη σημύδα, νεαρά καὶ λιγερὰ ὡσὰν κόρη, ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ δὲ ἄλλο τίποτε ἀπὸ

πάππαις και χήνας, νομίζεις ότι έδω ποτέ δεν έταξειδευσαν πλοία και φορηγίδες. Φαίνεται και αϊ χήνες δεν είνε τόσοσ πολλαί όσον άλλοτε. Ο Γιάκωβος έκλεισε τούς οφθαλμούς και εις την φαντασίαν του έφέροντο τὸ ένπρος τὸ άλλο πελώρια σμήνη λευκῶν χηνῶν.

Ἡπόρει, πῶς συνέβη, ὥστε κατὰ τὰ τελευταῖα σαράντα ἢ πενήντα ἔτη τῆς ζωῆς του, νὰ μὴ ἔλθῃ ποτὲ εἰς τὸν ποταμόν, ἢ καὶ ἂν ἦλθε ποτέ, δὲν εἶχε δώσει καμμίαν προσοχήν. Ο ποταμός δὲν ἦτο μικρός, ἤξιζε τὸν κόπον. Εἰμποροῦσε νὰ ἐπιδοθῇ εἰς τὸ ψάρευμα καὶ νὰ πωλῇ τὰ ψάρια εἰς τοὺς ἐμπόρους, τοὺς ὑπαλλήλους καὶ εἰς τὸν κυλικιάρχην τοῦ σταθμοῦ, καὶ ἔπειτα νὰ τοποθετῇ τὰ χρήματα εἰς τὴν Τράπεζαν, εἰμποροῦσε νὰ μεταβαίνει διὰ τῆς λέμβου του ἀπὸ ἐπαύλεως εἰς ἑπαυλιν καὶ νὰ παῖξῃ βιολί. καὶ ὅλος ὁ κόσμος θὰ τοῦ ἔδιδε χρήματα· εἰμποροῦσε νὰ δοκιμάσῃ καὶ τώρα νὰ γείνῃ λεμβοῦχος — αὐτὸ εἶνε καλῆτερον παρὰ νὰ κατασκευάζῃ φέρετρα· καὶ τέλος εἰμποροῦσε νὰ τρέφῃ χήνας, νὰ τὰς σφάζῃ καὶ τὸν χειμῶνα νὰ τὰς στέλλῃ εἰς Μόσχαν· ἀπὸ τὸ πούπουλό των μοναχὰ εἰμποροῦσε νὰ συνάξῃ ἕως δέκα ρούβλια. Ἀλλὰ ἄφησε νὰ τοῦ διαφύγουν ὅλα αὐτὰ καὶ δὲν ἔκαμε τίποτε. Πόσαι ζημίαι! Ἀχ, πόσαι ζημίαι! Καὶ ἂν τὰ ἔκαμνε ὅλα — καὶ νὰ ψαρεύῃ, καὶ νὰ παῖξῃ βιολί, καὶ βαρκάρης νὰ εἶνε καὶ χήναις νὰ τρέφῃ, τί κεφάλαια μποροῦσε νὰ ἀποκτήσῃ! Ἀλλὰ τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν ἔγιναν οὔτε εἰς τὸν ὕπνον του, ἢ ζωῇ του ἐπέρασεν χωρὶς καμμίαν ὠφέλειαν, χωρὶς εὐχαριστήσιν, ἔχθη ἄδικα, δὲν εἶχε ἀξίαν οὔτε διὰ μίαν πρῆξαν ταμπάκου. Ἐδῶ κ' ἐμπρὸς δὲν ἔμεινε πλέον τίποτε, καὶ ἂν γυρίσῃς νὰ ἰδῇς ὀπίσω σου — δὲν βλέπεις ἄλλο παρὰ ζημίας καὶ τέτοιαις μάλιστα ζημίαις ποῦ σὲ πιάνει ῥίγος. Καὶ διατί νὰ μὴν ἡμπορῇ νὰ ζῇσῃ χωρὶς νὰ ὑποστῇ αὐτὰς τὰς ἀπωλείας καὶ τὰς ζημίας; Δὲν μοῦ λέτε, παρακαλῶ, γιατί νὰ κόψουν τὸν σημιδῶνα καὶ τὸν πευκῶνα; Γιατί μένει ἄσπαρτο ἀδίκως ἐκεῖνο τὸ χωράφι; Γιατί οἱ ἄνθρωποι κάμνουν πάντοτε ἐκεῖνο ποῦ δὲν πρέπει; Γιατί ὁ Γιάκωβος εἰς ὅλην του τὴν ζωὴν, ὕβριζε, ἐμουρμούριζε, ἐφῶρμα μὲ τοὺς γρόνθους του, ἠδίκηε τὴν γυναῖκα του, καὶ δὲν μοῦ λέγετε, παρακαλῶ, ποία ἡ ἀνάγκη, νὰ κατατρομάξῃς πρὸ ὀλίγου καὶ νὰ προσβάλλῃς τὸν Ἑβραῖον; Διατί ἐν γένει οἱ ἄνθρωποι δὲν ἀφίνει ὁ ἕνας τὸν ἄλλον νὰ ζήσῃ; Πόσαι ζημίαι προέρχονται ἀπ' αὐτὰ, τί τρομεραὶ ζημίαι! Ἄν δὲν ὑπῆρχε τὸ μῖσος καὶ ἡ μοχθηρία, τί μεγά-

λὴν ὠφέλειαν θὰ εἶχαν οἱ ἄνθρωποι ἀναμεταξύ τους!

Τὸ ἑσπέρας καὶ τὴν νύκτα ὠνειρεύετο τὸ βρέφος, τὴν λιγάν, τὰ ψάρια, τῆς σφαγμένης χήναις καὶ τὴν Μάρθαν, τῆς ὁποίας, ἢ κατατομὴ ὁμοίαζε μὲ πουλὶ τοῦ ἐδιψοῦσε καὶ τὸ ὠχρὸν καὶ ἄθλιον πρόσωπον τοῦ Ρότσιλδ· καὶ μούραις ζῶν ἐπρόβαλλον ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη καὶ τοῦ ἐψιδύριζον περὶ τῶν ζημιῶν. Περιεστρέφετο ἀπὸ πλευρὸν εἰς πλευρὸν καὶ πεντάκις ἐσηκώθη ἀπὸ τὴν στρωμνὴν διὰ νὰ παῖξῃ βιολίον.

Τὸ πρῶτ' ἐσηκώθη διὰ τῆς βίας καὶ μετέβη εἰς τὸ νοσοκομεῖον. Ὁ ἴδιος, ὁ Μάξιμ Νικολάιτς τοῦ διώρισε νὰ βάζῃ κρύα νερὰ εἰς τὴν κεφαλὴν. τοῦ ἔδωσε σκονάκια, καὶ κατὰ τὴν ἔκφρασιν τῆς μορφῆς καὶ τοῦ ὕφους του, ὁ Γιάκωβος ἐνόησε, ὅτι εἶνε ἄσχημα τὰ πράγματα καὶ ὅτι καμμίαν βοήθειαν δὲν εἰμποροῦν νὰ κάμουν τὰ σκονάκια. Πηγαίνων εἰς τὸ σπίτι του, ἐσκέφθη, ὅτι δὲν θὰ τρώγῃ κανεὶς, δὲν θὰ πίνῃ, φόρους δὲν θὰ πληρόνῃ, δὲν θὰ ἀδικῇ τοὺς ἀνθρώπους, καὶ ἐπειδὴ ὁ ἄνθρωπος μένει εἰς τὸν τάφον ὅχι ἕνα, ἀλλὰ ἑκατοντάδας χιλιάδων χρόνων, ἔπεται ὅτι, ἂν ὑπολογίσῃ κανεὶς, προκύπτει τεραστία ὠφέλεια. Ἀπὸ τὴν ζωὴν ὁ ἄνθρωπος ζημιούται, ἀπὸ τὸν θάνατον ὠφελεῖται. Ἡ σκέψις αὕτη, βέβαια εἶνε ὀρθή, ἐν τούτοις εἶνε ἄδικον καὶ σκληρὸν διατί νὰ ὑπάρχῃ εἰς τὸν κόσμον μίς τοιαύτη παράδοξος κατάστασις πραγμάτων, ὅτι ἡ ζωὴ, ἢ ὁποία δίδεται εἰς τὸν ἄνθρωπον ἐφάπαξ, παρέρχεται χωρὶς ὄφελος;

Δὲν ἐλυπεῖτο ν' ἀποθάνῃ, ἀλλ' ὅταν εἰς τὴν οἰκίαν του εἶδε τὸ βιολίον, συνεκινήθη καὶ ἐλυπήθη. Τὸ βιολί δὲν ἦτο δυνατόν νὰ τὸ παραλάβῃ μαζύ του εἰς τὸν τάφον καὶ τώρα θὰ μείνῃ ὀρφανὸν καὶ θὰ πάθῃ ὅ τι ἔπαθε τὸ δάσος τῶν σημιτῶν καὶ ὁ πευκὼν! Ὅλα εἰς τὸν κόσμον τοῦτον ἔχοντο καὶ μέλλουν νὰ ἐξαφανισθῶσι! Ὁ Γιάκωβος ἐξῆλθε τῆς καλύβης καὶ ἐκάθισε παρὰ τὸ κατώφλιον σφίγγων ἐπὶ τοῦ στήθους του τὸ βιολίον. Σκεπτόμενος περὶ τῆς ἀπωλεσθείσης, τῆς πλήρους ζημιῶν ζωῆς, ἤρχισε νὰ παῖξῃ, χωρὶς καὶ αὐτὸς νὰ γνωρίζῃ τί, ἀλλ' ἔπαιζε θλιβερὰ καὶ συγκινητικά, καὶ τὰ δάκρυα ἔβρεχον τὰς παρειάς του. Καὶ ὅσον βαθύτερον ἐσκέπτετο, τόσοσ θλιβερωτέρους ἤχους ἀνέδιδε τὸ βιολίον.

Ἐκρότησε μίαν δύο φορές ἡ πετούγνια καὶ εἰς τὴν ἐξώθυραν ἐνεφανίσθη ὁ Ρότσιλδ. Τὴν ἡμίσειαν ἀπόστασιν τῆς αὐλῆς τὴν διήνυσεν

οὗτος θαρραλέως, ἀλλὰ, ἰδὼν τὸν Γιάκωβον ἔστη αἴφνης, οὐνεστάλη ὅλος καί, πιθανῶς ἀπὸ φόβον, ἤρχισε νὰ κάμνῃ τοιαῦτα νεύματα διὰ τῶν χειρῶν ὥς νὰ ἤθελε νὰ δείξῃ μὲ τὰ δάκτυλά του, ποία ὥρα εἶνε.

— Ἐλα κοντά, δὲν σὲ πειράζω! — εἶπε θωπευτικῶς ὁ Γιάκωβος, τοῦ ἔνευσε νὰ πλησιάσῃ καὶ ἔστη μίαν ὀργυιὰν μακρὰν του.

— Κάμετέ μου τὴ χάρι νὰ μὴ μὲ δείρετε! — εἶπε καθίζων. — Ἐμένα μ' ἔστειλε πάλι ὁ Μωϋσῆς Ἡλίας. Μὴ φοβάσαι, λέγει, ξαναπήγαινε στὸ Γιάκωβο καὶ πέ του, λέει, πῶς χωρὶς ἐκεῖνον δὲ μποροῦμε. Τὴν Τετράδην εἶνε γάμος... ναί!... Ὁ κύριος Σαποβάλωφ παντρεύει τὴν κόρη του μ' ἕνα πολὺ καλὸ γαμπρό... Καὶ θὰ γείνῃ γάμος πλούσιος, οὐ - οὐ! — προσέθηκεν ὁ Ἑβραῖος καὶ ἔκλεισε τὸν ἕνα οφθαλμόν.

— Δὲ μπορῶ... — εἶπεν ὁ Γιάκωβος, βαρύνων ἀναπνέων. — εἶμαι ἄρρωστος, ἀδερφέ....

Καὶ ἔπαιζε πάλιν καὶ τὰ δάκρυα κατέβρεχον τὸ βιολίον. Ὁ Ρότσιλδ ἤκουε μετὰ προσοχῆς, σταθεὶς μὲ τὸ πλάγι καὶ σταυρώσας τὰς χεῖρας ἐπὶ τοῦ στήθους του. Ἡ περιφόρος, ἢ πλήρης ἀμηχανίας ἔκφρασις τοῦ προσώπου του μετεβλήθη βαθμηδὸν εἰς ἀλγεινὴν καὶ μαρτυρικὴν, περιέστρεψε τοὺς οφθαλμούς ὥς νὰ ἐδοκίμαζεν ὀδυνηρὰν ἔκστασιν καὶ εἶπε: «Ἀχχχ!» Καὶ δάκρυα ἔρρευσαν βραδέως ἐπὶ τῶν παρειῶν του καὶ ἔπεσαν ἐπὶ τοῦ πρασίνου σουρτουκού του.

Καὶ ἀκολουθῶς ὅλην τὴν ἡμέραν ὁ Γιάκω-

βος ἔμεινε πλαγιασμένος καὶ ἀνιῶν. Ὅταν τὸ ἑσπέρας ὁ ἱερεὺς, ἐξομολογῶν αὐτόν, τὸν ἠρώτησεν ἂν τὸν βαρύνῃ κανὲν σοβαρὸν ἁμάρτημα, ἐκεῖνος ἐντείνων τὴν μνήμην του, ἀνεμνήσθη καὶ πάλιν τὴν δυστυχὴ μορφήν τῆς Μάρθας καὶ τὴν ἀτέλιδα κραυγὴν τοῦ Ἑβραίου, τὸν ὁποῖον ἐδάγκασε τὸ σκυλὶ καὶ εἶπε μόλις ἀκούμενος:

— Τὸ βιολί δόσατέ το τοῦ Ρότσιλδ.

— Καλὰ, — ἀπεκρίθη ὁ ἱερεὺς.

Καὶ τώρα ὅλοι εἰς τὴν πόλιν ἐρωτοῦν: ποῦ τὸ ἠῦρε τὸ ὠραῖο αὐτὸ βιολί ὁ Ρότσιλδ; Τὸ ἠγόρασε ἢ τὸ ἔκλειψε ἢ μήπως τοῦ τὸ ἄφησε κάποιος ἐνέχυρον;

Ὁ Ρότσιλδ πρὸ πολλοῦ ἤδη ἀφῆκε τὸ φλάουτον καὶ τώρα παίζει μόνον βιολί. Ἀπὸ τὸ δοξάρι του διακρίνονται τοιοῦτοι θλιβεροὶ ἦχοι, ὅπως ἄλλοτε καὶ ἀπὸ τὸ φλάουτον, ἀλλ' ὅταν προσπαθῇ νὰ ἐπαναλάβῃ ὅ τι ἔπαιζεν ὁ Γιάκωβος, καθήμενος εἰς τὸ κατώφλιον, τὸ βιολί ἀποδίδει κατὰ τὸ μελαγχολικὸν καὶ θλιβερόν, ὥστε οἱ ἀκούοντες συγκινοῦνται μέχρι δακρύων καὶ αὐτὸς δὲ ὁ ἴδιος ἐν τέλει ἀναστρέφει τοὺς οφθαλμούς καὶ λέγει: «Ἀχχχ!» Καὶ τὸ νέον τοῦτο ἄσμα τόσοσ ἤρρεσεν εἰς τὴν πόλιν, ὥστε τὸν Ρότσιλδ τὸν προσκαλοῦν ἀλληλοδιαδόχως καὶ ἔμποροι καὶ ὑπάλληλοι καὶ τὸν ἀναγκάζουν νὰ τὸ παῖξῃ δέκα φορές..

Ἐκ τοῦ ρωσσικοῦ.

ΑΓΑΘΟΚΛΗΣ Ν. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ

Ο ΥΜΝΟΣ ΤΟΥ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ*

Κύριε Κ. Μιχαηλίδη,

Ὁ ἀρτίως εὐρεθεὶς πολυχρονισμὸς τοῦ Αὐτοκράτορος Κωσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου, ἐν τινι μουσικῷ χειρογράφῳ, ὅπερ περιέγραψεν ὁ κ. Καμπούρογλου, ἔφορος τῆς Ἑθνικῆς Βιβλιοθήκης, ἀνάγεται εἰς τὴν κλίμακα τοῦ πλαιγίου πρώτου, τὴν τοῦ ἀρχαίου ὑποδωρίου· εἶναι δὲ γεγραμμένος τοῖς σημείοις τοῖς βυζαντινοῖς, τὰ ὁποῖα φαίνονται ἀρχαιότατα, καὶ δὴ πρὸ Χριστοῦ, ὁμοιάζοντα πρὸς τὰ σημεῖα τῆς προσφῶδις, τῶν τόνων ὀξείας βαρείας καὶ περισπωμένης κτλ. ἄπερ Ἀριστοφάνης ὁ Βυζάντιος διδάσκαλος τοῦ Ἀριστάρχου παρέλαβεν ἐκ τῆς ἀρχαίας μουσικῆς· διότι κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἀρχαίου «ἑώρακεν οὗτος (Ἀριστοφάνης) καὶ τὴν μουσικὴν τούτοις τοῖς σημείοις σημειομένην τοὺς ὀρθμούς καὶ τὰ μέλη». Τὴν ὑπαρξίν τοιούτων μουσικῶν σημείων πρὸ Χριστοῦ εἰκάζομεν ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ 19ου προβλήματος τοῦ Ἀριστοτέλους διδομένων νύξεων.

* Ὁ καθηγητὴς τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς κ. Ι. Σακελλαρίδης, τὸν ὁποῖον παρακαλέσαμεν νὰ μᾶς δώσῃ πληροφορίας τινὰς περὶ τοῦ Ὑμνου τοῦ Παλαιολόγου, δημοσιευθέντος εἰς τὸ τεῦχος τῶν «Παναθηναίων» τοῦ Ἰουνίου, μᾶς ἔγραψε τὴν ἐπιστολὴν αὐτὴν συνοδευμένην ὑπὸ τοῦ Ὑμνου, μεταφερθέντος εἰς τὰ σημεῖα φθογγόσημα ὑπὸ τοῦ κ. Ι. Σακελλαρίδου καὶ ἐναρμονισθέντος ὑπὸ τοῦ κ. Θεοφράστου Ι. Σακελλαρίδου.

Τοὺς κ. Σακελλαρίδης εὐχαριστοῦμεν θερμῶς.

Σ. Τ. Δ.

Ἐν αὐτῷ ἡ καθ' ἡμᾶς «ὑψηλὴ» καὶ κατὰ Πυθαγόραν «ὀξεῖα ἢ δι' ὀξείας» ἢ ἀναβαίνουσα πέντε φωνὰς καλεῖται ὀξεῖα διότι «ἔοικε τῇ ὀξεῖα γωνίᾳ» ὡς ἡ βαρεῖα ἢ καθ' ἡμᾶς χαμηλὴ ἔοικε τῇ ἀμβλείᾳ γωνίᾳ καὶ καταβαίνει 5 φωνὰς Ἰδοὺ τὰ σχήματα

σχῆμα ὀξείας ἀναβαινούσης πέντε φωνὰς re-la
σχῆμα βαρεῖας καταβαινούσης πέντε φωνὰς la-re

ὡς καὶ τὸ «ὀλίγον» ἢ ὡς ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους φέρεται «κατὰ τὸ ὀλίγον» «διὰ τὸ ὀλίγον ἀέρα κινεῖν» καὶ ὅπερ ἀναβαίνει μίαν μόνον φωνήν· ὡς καὶ περὶ τῶν συνδέσμων, καὶ τῆς ἀποστρόφου καὶ τοῦ ἐλαφροῦ.

Τὸ «πολλὰ τὰ ἔτη τῶν βασιλέων» τὸ ἄδόμενον ὑπὸ τοῦ ἐντὸς τοῦ βήματος χοροῦ, ὁμοιάζει πολὺ πρὸς τὰ «ἐνιγήματα» ἢτοι τὰ προοίμια τὰ εἰσάγοντα εἰς τὸν ἦχον, καὶ ἔχοντα ἐντεχνόν τινα ἐπιχείρησιν πρὸς τὸ μέλλον περιένεσθαι, κατὰ Πλάτωνα, ὅστις προστίθῃσι καὶ τάδε. «Καὶ δὴ που κιθαρωδικῆς ψῆδης, λεγομένων

νόμων, καὶ πάσης Μούσης προοίμια θαυμαστῶς ἐσπουδασμένα πρόκειται. Πλ. Νόμ. βιβλ. Δ 722». Τὸ Βυζαντινὸν ἐνήχημα ἢ ἐμβολὴ εἰς τὸν ἦχον τοῦ πλ. Α . περικλείεται ἐντὸς ἐνὸς πενταχόρδου.

Καταλήγει δ' ὁ πολυχρονισμὸς εἰς τὴν μέσσην τῆς κλίμακος καὶ ἡ τοιαύτη κατάληξις ἐθεωρεῖτο παρὰ τοῖς παλαιοῖς ἐκ τῶν καλῶν· μαρτυρεῖ δ' ὁ Ἀριστοτέλης λέγων. «Τὰ γὰρ χρηστὰ τῶν μελῶν αἰεὶ τῇ μέσῃ χρῆται· καὶ πάντες οἱ ἀγαθοὶ ποιηταὶ πυκνὰ πρὸς τὴν μέσσην ἀπαντῶσι· καὶ ἀπέλθωσι ταχὺ ἐπανερχονται» προβλ. ΙΘ .

Οὕτω καταλήγει καὶ τὸ «Χριστὸς ἀνέστη» πρὸς ὃ ὁμοιάζει ὁ ὕμνος· ἀλλὰ καταπληκτικῶς ὁμοιάζει ὁ ὕμνος πρὸς τι ἀρχαῖον δημῶδες ἄσμα τοῦ Ὀλύμπου, ὃ ἀκόμη καὶ νῦν ᾄδεται καὶ χορεύεται ὑπὸ τῶν κατοίκων τῆς Μ. Μακεδονίας κατὰ τὰς μεγάλας θρησκευτικὰς πανηγύρεις εἰς τὰ εὐρέα καὶ μαγευτικὰ χηροστάσια καὶ τὸ ὅποιον φαίνεται ὅτι ἔχει σύγχρονον τὴν γέννησιν. Σὰς στέλλω τὸ ἐν λόγῳ ἄσμα, «Τὸ τραγοῦδι τοῦ Ναύτου» μετὰ τῆς μουσικῆς πρὸς δημοσίευσιν εἰς τὰ ἀγαπητὰ «Παναθήναια» .

ὑμέτερος
Ι. Θ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΔΗΣ

ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΟΥ ΝΑΥΤΟΥ

Δὲν ἔχει μάννα νὰ τὸν κλαίῃ κύρη νὰ τὸν λυπᾶται
μόν' ἔκλαιε ὁ ναύκληρος ὁ γεροκαπετάνιος

— «Γιὰ σὲ ἀπάνω, ναύτη μου, καὶ πρῶτε γεμιτζί μου» .

— «Γιὰ πιάστε με νὰ σηκωθῶ καὶ βάλτε με νὰ κάτσω
καὶ φέρτε με τὴ χάριτα μου, τὸ ἀργυρὸ κουμπάσο
νὰ κουμπασάρω τὸν καιρὸ καὶ μποῦμε σὲ λιμάνι·
βλέπετε 'κεῖνο τὸ βουνό; 'πὸ πίσω ναι λιμάνι·
'κεῖ μένα νὰ μὲ θάψετε κάτω στὸν ἅγιο Γιάννη» .

ΤΟ ΔΕΚΔΕΝΘΗΜΕΡΟΝ

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΖΩΗ

Eine neue Handschrift des Digenis Akritas von Karl Krumbacher, mit zwei Tafeln. München 1904.

Ὡς γνωστὸν, ἀκροῦται ἐκκαλοῦντο ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν οἱ φρουροὶ τῶν ἄκρων, τουτέστι τῶν ὁρίων τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας. Εἰς τὰς ἐσχάτας τῶν συνόρων πρὸς ἀπὸκρουσιν τῶν ἐπιδρομῶν τῶν ἐχθρῶν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ δικαιμένων λαῶν, κατεσκευάζοντο φρούρια καὶ πύργοι ὀχυροί. Πρὸ τῶν Βυζαντινῶν τοιαύτας μονίμους φρουράς ἐπὶ τῶν μακρυνῶν συνόρων εἶχον οἱ Ῥωμαῖοι, ἐν δὲ τῶν ὀροφρουρίων εἶνε καὶ τὸ Σαλδοῦργον, περὶ τοῦ ὁποῖου ἐν ἐκτάσει ὠμιλήσαμεν εἰς τὸν Α' τόμον τῶν Παναθηναίων, (σελ. 294-302) δημοσιεύσαντες καὶ ὁραίας εἰκόνας τῶν ἐρείπων τοῦ φρουρίου καὶ τῶν ἐν αὐτῷ εὐρεθέντων ἀξίων λόγου εὐρημάτων.

Τύπον ἰδεώδη Ἀκρίτου, ἀκατανικήτου τὴν εὐρύν καὶ ἡρώϊκον τὴν ψυχὴν, ἔπλασεν ὁ ἐλληνικὸς λαὸς ἥδη πρὸ τοῦ ἐνδεκάτου αἰῶνος, τὸν Βασίλειον Διγενῆ. Ὁ θαυμαστὸς ἥρως διετηρήθη πανταχοῦ τῶν ἐλληνικῶν χωρῶν συνυφασμένος μετὰ παραδόσεων τοπικῶν, δημοτικῶν ᾠδῶν, μύθων. Ἀπειρα εἶνε ἰδίως τὰ περὶ Διγενῆ δημοτικὰ ᾠδῶν ἀποτελοῦντα τὸν λεγόμενον Ἀκριτικὸν κύκλον.

Ἀλλὰ πλὴν τῶν ᾠδῶν τούτων καὶ ἴδιον ἔπος «Διγενῆς Ἀκρίτας» ἐξυμνεῖ τοὺς ἄθλους τοῦ πανελληνίου ἥρωος. Μέγα ἐνδιαφέρον ἐξήγειρε περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1870 ἡ ἀνεύρεσις ἐν τῇ μονῇ Σουμελάς τῆς Τραπεζοῦντος τῆς πρώτης διασκευῆς τοῦ ἐθνικοῦ βυζαντινοῦ ἔπους, σπουδαιοτάτου μνημείου τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας, τὸ ὅποιον ἐξέδωκαν ἐν Παρίσις ὁ Σάθας καὶ ὁ Λεγγραν τῷ 1875, ἐν Κωνσταντινουπόλει δὲ τῷ 1877 αὐτὸς ὁ ἀνὴρ αὐτὸ Σάθας Ἰωαννίδης.

Μετ' ὀλίγον ἄλλο χειρόγραφον περιέχον τὴν παλαιότητα ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε διασκευῶν ἀνευρέθη ὑπὸ τοῦ ἐν Τουρίῳ καθηγητοῦ Ἰωσήφ Μύλλερ ἐν τῇ παρὰ τὴν Ῥώμην μονῇ τῆς Κρυπτοφέρρης. Τὴν διασκευὴν ταύτην ἐδημοσίευσεν τῷ 1892 ἐν Παρίσις ὁ Λεγγραν. Τὸ τρίτον χειρόγραφον ἀνευρέθη ὑπὸ τοῦ Σπυρίδω-

νος Λάμπρου ἐν Ὁξφόρδῃ, ἐδημοσιεύθη δὲ ὑπ' αὐτοῦ τῷ 1880 ἐν Παρίσις ἐν τῇ Συλλογῇ τῶν Romans grecs· εἶνε δὲ ἡ διασκευὴ αὕτη εἰς στίχους ὁμοιοκαταληκτοῦς. Ταυτοχρόνως σχεδὸν ὁ κ. Ἀντώνιος Μηλιαράκης ἀνεῦρε πληθεῖς τὸ κείμενον τοῦ ἔπους ἐν Ἀνδρῶ καὶ ἐδημοσίευσεν αὐτὸ τῷ 1881.

Μετὰ τὴν ἀλλεπάλληλον καὶ γοργὴν αὐτὴν συγκομιδὴν ἐπῆλθεν ἡ ἐξάντλησις. Ἐπὶ εἴκοσιν ἔτη οὐδὲν χειρόγραφον ἀνευρέθη. Μετὰ τῆς μελέτης τοῦ ἔπους τούτου συνδέονται ποικίλα ἱστορικὰ καὶ φιλολογικὰ ζητήματα, εὐνόητος λοιπὸν εἶνε ἡ ἀδημονία τῶν βυζαντινολόγων καὶ τῶν μελετητῶν τοῦ νεωτέρου ἐλληνικοῦ βίου, διότι δὲν προσετίθετο καὶ νέον ὑλικὸν δυνάμενον ν' ἀγάγῃ εἰς ἀσφαλὴ συμπεράσματα, νὰ ρίψῃ φῶς εἰς τὴν ὁμίχλην τῶν ἀμφιβολιῶν. Ἐν τέλει ὅμως πρὸ τινος εὐρέθη καὶ πέμπτον χειρόγραφον ἐν Ἰσπανίᾳ, ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Ἐσκουριάλ περὶ τοῦ ὁποῖου πραγματεύεται ὁ κ. Κρουμβάχερ εἰς τὸ ἀνω τεῦχος, ὅπερ εἶνε ἀναπόσπαστος ἐκ τῶν Πρακτικῶν τῆς Βυζαντινῆς Ἀκαδημίας.

Ὁ κ. Κρουμβάχερ ἀφ' οὗ διηγεῖται λεπτομερῶς τὰ κατὰ τὴν εὑρεσιν καὶ μελέτην τοῦ χειρογράφου, παραθέτει συγκριτικῶς ἀποσπάσματα ἐκ τοῦ πέμπτου χειρογράφου καὶ ἐκ τῶν προηγουμένων, ὅπως καθορίσῃ τὴν θέσιν καὶ τὴν σημασίαν αὐτοῦ πρὸς τὰ τέως γνωστά, καταλήγει δὲ εἰς τὰ ἐξῆς συμπεράσματα. Ἐκ τοῦ χειρογράφου τοῦ Ἐσκουριάλ λείπει ἡ ἀρχή, (200-300 στίχοι)· ἡ διασκευὴ αὕτη ἔχει πολλὰ τὰ κοινὰ πρὸς τὰς προηγουμένας, ἰδίως τῆς Ἀνδρῶ, περισσότερον δὲ διαφέρει τῆς ὀξωνικῆς πάντως τὸ αὐτὸ ἀρχικὸν κείμενον ἐχρησίμευσεν ὡς πρότυπον δι' ἀμφοτέρως, ἀλλὰ μόνη ἡ ἀλληλουχία τῶν νοημάτων διετηρήθη ἡ αὐτή.

Ὅλος νέος στοιχεῖα τοῦ χειρογράφου τοῦ Ἐσκουριάλ, μὴ περιλαμβανόμενα εἰς τὰ ἄλλα χειρόγραφα εἶνε: α) ἡ περιγραφή τοῦ καλλιτεχνικοῦ τάφου τοῦ Διγενῆ· β) ἡ περιγραφή τοῦ θαυμασίου κρεβατιοῦ· γ) ὁ λόγος τοῦ Διγενῆ πρὸς τὰ τριακόσια παλληκάρια του· δ) ἡ ἐμφάνισις τοῦ Χάρου. Τὰ προσόντα ταῦτα προσδίδουσι μεγάλην ἀξίαν εἰς τὸ νέον χειρόγρα-

Ο ΥΜΝΟΣ ΤΟΥ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ*

Μεγαλοπρεπῶς (κλίμαξ υποδωριστί).

First system of the hymn, featuring a treble and bass staff in 2/4 time. The melody is in B-flat major. The lyrics are: Πολ- λά τὰ ε- τη τῶν βα-.

Second system of the hymn, featuring a treble and bass staff in 2/4 time. The melody is in B-flat major. The lyrics are: σι - λέ - ων.

*Επαναλαμβάνεται τρίς ὑπὸ τοῦ χοροῦ τοῦ βήματος.

Εἶτα οἱ ἐκτὸς τοῦ βήματος χοροὶ ψάλλουσι τὸν ἐπόμενον Πολυχρονισμόν τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου.

Ῥυθμὸς ὁ ἀνωτέρω.

Third system of the hymn, featuring a treble and bass staff in 2/4 time. The melody is in B-flat major. The lyrics are: Κων - σταν - τί - νου τοῦ εὐ- σε - βε-.

cres.

Fourth system of the hymn, featuring a treble and bass staff in 2/4 time. The melody is in B-flat major. The lyrics are: στά-του βα - σι - λέ - ως καὶ αὐ - το κρά-το- ρος Ρω- μαί-ων τοῦ Πα- λαι - ο -

pp

Fifth system of the hymn, featuring a treble and bass staff in 2/4 time. The melody is in B-flat major. The lyrics are: λό - γου πολ- λά τὰ ε- τη

*Μετηνέχθη ἐκ τῆς ἀρχαίας βυζαντινῆς παρασημαντικῆς εἰς τὴν νεωτέραν εὐρωπαϊκὴν ὑπὸ Ἰωάννου Θ. Σακελλαρίδου (πατρός).
Ἐνημερώσθη δὲ ὑπὸ τοῦ κ. Θεοφράστου Σακελλαρίδου (υἱοῦ).

Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΝΑΥΤΟΥ

ΧΟΡΕΥΤΙΚΟΝ ΑΣΜΑ ΤΟΥ ΛΗΤΟΧΩΡΟΥ ΤΟΥ ΟΛΥΜΠΟΥ

Ἐναρμόνισις Θεοφρ. Ι. Σακελλαρίδου.

Sostenuto

First system of the song, featuring a treble and bass staff in 4/4 time. The melody is in B-flat major. The lyrics are: Κεῖ - μα στό νηὸ π' ἄρ - ρώ - στη -

f

Second system of the song, featuring a treble and bass staff in 4/4 time. The melody is in B-flat major. The lyrics are: σε στοῦ κα - ρα βίου τὴν πλώ

I II

Third system of the song, featuring a treble and bass staff in 4/4 time. The melody is in B-flat major. The lyrics are: οὐ I οὐ II ἄλ - δὲν ε - δὲν

ε - χει μά - ἄλ - δὲν ε - χει μάν - γα

Fourth system of the song, featuring a treble and bass staff in 4/4 time. The melody is in B-flat major. The lyrics are: ε - χει μά - ἄλ - δὲν ε - χει μάν - γα

νά τὸν κλαίη.

Fifth system of the song, featuring a treble and bass staff in 4/4 time. The melody is in B-flat major. The lyrics are: νά τὸν κλαίη.

φον, ὁ δὲ συγγραφεὺς φρονεῖ ὅτι ἡ δημοσίευσίς ὁλοκλήρου τῆς διασκευῆς καὶ δι' ἄλλους λόγους ἀλλὰ διὰ γλωσσικῶν ἰδιῶν θὰ εἶχε πολλὴν σημασίαν. Διότι ἐκ τῶν πέντε χειρογράφων ἐλευθέρως δημοτικὴν γλῶσσαν ἄνευ σχολικῆς ἐπὶ τὸ ἀρχαϊκώτερον ἐπιτηδεύσεως, ἔχει τὸ τοῦ Ἑσκουριάλ.

Ὁ Κωνσταντῖνος Δαπόντες, ὁ πολυῖστωρ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος διηγέεται ὅτι εἶδε δύο ἐκδόσεις τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα, μίαν ἄνευ εἰκονῶν καὶ μίαν εἰκονογραφημένην. Τὰ ἐν τῷ χειρογράφῳ τοῦ Ἑσκουριάλ κενά, πάντως πρὸς παρένθεσιν τῶν εἰκόνων, ἐπιβεβαιῶσι τὴν μαρτυρίαν τοῦ Δαπόντες, εἶνε δὲ κατὰ δὴλον ὅτι τὸ χειρόγραφον τοῦτο εἶνε ἀντίγραφον τῆς μετ' εἰκόνων ἐκδόσεως. Θὰ εὐρεθῇ ἄρα γε ποτὲ καὶ εἰκονογραφημένος Διγενής;

Ἐν τέλει τοῦ τεύχους δημοσιεύονται ἐν πανμοιότητι φωτογραφικῇ ἀπεικονίσει δύο σελίδες τοῦ κώδικος τοῦ Ἑσκουριάλ.

ΑΓΓΕΛΟΣ ΦΙΛΑΝΘΡΩΠΙΝΟΣ

ΛΟΓΟΙ ΚΑΙ ΑΝΤΙΛΟΓΟΙ

Ἡ φιλολογία τοῦ Παλαμῆδου καὶ τῆς λαϊμητόμου, εἶπεν ὀριστικῶς τὴν τελευταίαν τῆς λέξιν. Ὁ Στραβομάτης, ὁ ὁποῖος ἔπαιζε πίπιζαν εἰς ἓνα χωρίο τῆς Ἀττικῆς, καὶ ἔσφαζε πέντε συγχωρικνοὺς του, ἐκεῖ ἐπάνω κάτω, ὅπου ἐγεννήθη μίαν φοράν ἡ τραγωδία, ἐκόπη προχθὲς εἰς τὸ Παλαμῆδι ἀφανῆ καὶ ἀφιολογήτως. Τὸν ἐγκυτέλειψαν, τὴν ὥραν ποῦ ἐκαρτομεῖτο, οἱ δημοσιογράφοι καὶ οἱ ἐκδόται φυλλαδίων. Ἀπέθανε λέγων μίαν ἀθλίαν κοινοτοπίαν «σχωράτε με καὶ Θεὸς χωρέσει», φράσιν τὴν ὁποῖαν ὅλοι οἱ προκατοχοὶ τοῦ ἀφῆκαν εἰς τὸ αὐτὸ μέρος μαζὶ μετὰ τὴν κεφαλὴν των. Καὶ τὸ πᾶν ἐτελείωσε χωρὶς νὰ ἐπακολουθήσῃ περιγραφή, ξυλογραφία ἐφημερίδος, ἢ φυλλάδιον. Εἶνε δηλαδὴ βέβαιον ὅτι ἡ ἐλληνικὴ πένα ἢ ὁποῖα παρέδωκεν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους τὰ κκυρογῆματα τοῦ Πετμεζᾶ, ἐν ἐκ τῶν κυριωτέρων βιβλίων ποῦ ἐγαλοῦχον τὴν νέαν γενεάν, περιεφρόνησε παρὰ δόξως τὴν λαϊμητόμον καὶ οὐδεὶς συγγραφεὺς ἔχει πλέον τὴν ὕψιν νὰ ἀνέλθῃ τὰ 751 σκαλοπάτια τοῦ Παλαμῆδου νὰ μαζεύσῃ ὕλην. Ἀπόδειξις εἶνε ὅτι ἓνας ληστής ποῦ ἀνεστάτωσε τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐδέχθη ἀπὸ μίαν μεγαλόπολιν ἐνθουσιώδη διαδήλωσιν μετὰ ῥώματα καὶ ριπίδων, ὁ Πανόπουλος, προτείνει ματαίως ἐπὶ τόσους μῆνας τώρα ἓνα λε-

ρωμένον χαρτὶ διὰ τοῦ σιδηροφράγματος τῶν φυλακῶν. Εἶνε τὰ Ἀπομνημονεύματά του, ἀλλὰ κανεὶς δὲν ἔρχεται νὰ τὰ παραλάβῃ.

Πῶς ἐπῆλθεν αὕτη ἡ μεταβολή, εἶνε ἀδύνατον νὰ ἐννοηθῇ. Ἡ λαϊμητόμος κατήντησε μίαν κοινοτοπίαν ποῦ δὲν ἐνδιαφέρει κανένα πλέον, οἱ δὲ κατὰ δίκην ποῦ ἐκόβοντο ἄλλοτε ὑπὸ τὰ δάκρυα τῶν γραίων καὶ ὑπὸ τὸ περίφημον «ἀδικα» τοῦ πλήθους τοῦ ἀνεκασμένου εἰς δένδρα καὶ εἰς τοίχους καὶ εἰς σκαμνιά, ἐγκατελείφθησαν ἀπὸ τὰ πάντα καὶ τοὺς πάντας μείναντες μόνον μετὰ τὸν τελευταῖον μεγάλον παρηγορητὴν, τὸν ἱερέα, βασιλεύοντα εἰς τὴν ἐρημίαν. Τρυτοχρόνως μετὰ τοὺς ἰδικούς μας οἱ Στραβομάτηδες τῶν ξένων κρατῶν, ἐκείνοι ποῦ ἡγοράσθησαν ἐν Ἑλλάδι εἰς φυλλάδιον ὡσὰν ψωμί καὶ ἐδικτάσθησαν ὡς ἐγκόλπιον, ἔχασαν καὶ αὐτοὶ τὴν γοητείαν των ἐπὶ τῶν ἐλλήνων ἀναγνωστῶν. Εἶνε ὀλίγος καιρὸς ὅπου τὸ πεντάλεπτον φυλλάδιον ἔσθυσε. Πρὸ ὀλίγων μηνῶν ἀκόμη ἔμπαινε εἰς τὰ σπήτια τῆς πρωτεύουστος μαζὶ μετὰ τὰ τρόφιμα φέρον ἐπὶ τῶν περυγῶν του δημίους, στραγγαλιστάς, μάζικας, Ροκαμβόλ, πανδοχεῖα μυστηριώδη, κόσμον ὁλόκληρον κινούμενον εἰς ἓνα σκότος ὅπου ἤστραπτον αἱ λεπίδες, καὶ ὅλα ταῦτα ἀντὶ πέντε λεπτῶν. Τὸ φυλλάδιον ἐν τούτοις δὲν ὑπάρχει αὐτὴν τὴν στιγμήν. Πῶς ἐξηφανίσθη διὰ μίας, εἶνε μυστήριον. Ἀλλ' εἶνε βέβαιον ὅτι ἐξηφανίσθη, καὶ ἂν ἐπιφάνηται πούθεν κατὰ ἀρχαῖα δικστήματα περιέχει ἀπλῶς κανὲν λεξικόν, καμμίαν λαϊκὴν γεωπονίαν ἢ μέθοδον τῶν ξένων γλωσσῶν. Τὸ φυλλάδιον ἀπέθανε, ζήτω ὁ τύπος. . . . ὁ ὁποῖος τὸ ἀναπαρήγαγεν ὑπὸ νέαν μορφήν. Διότι τίποτε δὲν ἀποθνήσκει εἰς αὐτὸν τὸν κόσμον!

Μέσα εἰς τοιαύτην ἀπουσίαν φιλολογίας τῆς λαϊμητόμου, ἡ ὁποία καταντᾷ πολὺ ἐνοχλητικὴ ἐπὶ τέλους, ἀναγκάζεται κανεὶς νὰ ἐνθυμηθῇ τὴν τελευταίαν νύκτα τοῦ Κοτρώνη, πρὸς παρηγορίαν. Δὲν εἶνε μυθιστόρημα ἢ τελευταίον νύξ τοῦ Κοτρώνη, — καρατομηθέντος πρὸ 25 ἐτῶν — ἀλλὰ μίαν ἀληθινὴν ἱστορίαν τῆς ὁποίας ὁ ἥρωας καπνίζει κάθε βράδυ εἰς τὴν πλατεῖαν τοῦ Συντάγματος καὶ τὴν ὁποῖαν ἠνγκάσθη ὁ ἴδιος νὰ μοῦ διηγηθῇ διὰ δευτέραν φοράν, ἀφοῦ τὸν ἠνώχλησα καὶ πάλιν προχθὲς.

Τὴν ἀναφέρω μόνον καὶ μόνον διὰ νὰ ἰδῇτε ὅτι πρὸ 25 ἐτῶν αἱ ἐλληνικαὶ ἐφημερίδες, αἱ ὁποῖαι ἡσχολοῦντο μόνον μετὰ τὸν Βίσημα, τὸ ἐθεώρουν ἐπιτυχίαν νὰ συνομιλήσουν μετὰ ἓνα

κατὰ δίκην μίαν ὥραν πρὶν κοπῇ. Ἐκαμε τότε μέγαν κρότον τὸ γεγονός ὅτι ἓνας συντάκτης τῆς «Καθημερινῆς» κατῴρωνε νὰ κοιμηθῇ μαζὶ μετὰ τὸν Κοτρώνη τὴν νύκτα ἢ ὁποῖα προηγήθη τοῦ ἀποκεφαλισμοῦ. Μέσα εἰς τὸ κελλίον τῆς φυλακῆς τὸ ὁποῖον ἐφώτιζεν ὁ ἀθλιέστερος τῶν λύχνων, μεγάλων καὶ τετρατοπιῶν τὴν σκιὰν τοῦ κατὰ δίκην εἰς τὸν τοῖχον, εὐρέθησαν ἐν ὅλῳ τρεῖς. Ὁ κατὰ δίκην, ὁ δημοσιογράφος καὶ ὁ δεσμοφύλαξ ἐνωμοτάρχης. Οὐδεὶς ἐκ τῶν τριῶν ἐκοιμήθη βέλαια. Ὁ Κοτρώνης ἐσυλλογίζετο ὅτι θὰ κοπῇ, ὁ δημοσιογράφος ἐσυλλογίζετο πῶς νὰ τοῦ πάρῃ συνέντευξιν. Βωβότερος ὅμως τῶν ἄλλων ἦτο ὁ ἐνωμοτάρχης ὁ ὁποῖος καθήμενος εἰς τὴν γωνίαν, μαζεμένος, ἔξαλλος ὡς νὰ εὐρίσκετο εἰς ἄλλους κόσμους, παρετήρει ἀτενῶς τὸν κατὰ δίκην. Ὁ ἐνωμοτάρχης ἦτο ματωδὴς πνευματιστής. Κάποιος τὸν εἶχε μυσήσει εἰς τὸν πνευματισμὸν καὶ εἶχε κάμει τὸν δυστυχῆ ὑπαξιώματι τῆς χωροφυλακῆς ὡχρὸν καὶ φιλάσθενον ἀπὸ τὰς νέας γνώσεις ποῦ τοῦ ἐνέβαλεν ὑπὸ τὸ πιλίκιον περὶ ἀθανασίας τῆς ψυχῆς. Εἰς τὴν θέσιν αὐτὴν εὐρισκόμενος, γεμάτος μυστήριον, παρετήρει τὸν Κοτρώνη σχεπτόμενος. Θὰ ἐπιζήσῃ τὸ πνεῦμα τοῦ Κοτρώνη μετὰ τὴν καρατόμησιν; Θὰ ἐπανεέλθῃ διὰ νὰ πνίξῃ τοὺς δημίους καὶ τὸν δεσμοφύλακα; Τί θὰ ἀπογίῃ τέλος πάντων αὕτη ἡ ζώη;

Ἦλθε τὸ λυκαυγὲς καὶ ἔξω ἤρχισε νὰ στήνεται ἡ λαϊμητόμος. Ὁ κατὰ δίκην ἦτο βυθισμένος εἰς τὸ μεταξὺ ὑπάρχειος καὶ ἀνυπαρξίας. Τότε ὁ ἐνωμοτάρχης τὸν ἐπλησίασε καὶ τοῦ εἶπεν ἱκετευτικῶς.

— Κοτρώνη, θὰ σοῦ ζητήσω τὴν τελευταίαν χάριν

— Ἐ, λέγε, εἶπεν ὁ κατὰ δίκην

— Ἐγὼ εἶμαι πνευματιστής. Θέλω νὰ ἡξεύρω ἂν ὁ ἄνθρωπος ἐξακολουθῇ νὰ ζῇ μετὰ θάνατον. Λοιπὸν τὴν ὥραν ποῦ θὰ σὲ κόψουν ἐγὼ θὰ εἶμαι μπροστὰ καὶ θὰ σὲ κυττάζω. Ἄν ἐξακολουθῇ νὰ ζῇ τὸ κεφάλι σου, ὅταν κοπῇ, σὲ παρακαλῶ πολὺ νὰ μοῦ κλείσῃς τὸ ἓνα μάτι.

Ὁ Κοτρώνης δὲν ὑπεσχέθη τοιοῦτον πρᾶγμα, διότι ἐξηγηρίωθη, ἀλλ' εὐτυχῶς παρενέβη ὁ δημοσιογράφος καὶ παραλαβὼν τὸν ἐνωμοτάρχην τοῦ εἶπεν ἰδιαιτέρως.

— Ἐννοια σου, κύριε ἐνωμοτάρχα, ὑπόσχομαι ὅτι θὰ σοῦ κλείσῃ καὶ τὰ δύο.

ΧΑΡΗΣ ΗΜΕΡΙΝΟΣ

ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑΙ

Παναγιώτης Καββαδίας.

Ἡ ἐνδοξος ἐλαία τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Κανταβριγίας, ἀπωτάτη εὐγενῆς ἐκγονος τοῦ ὀλυμπικοῦ κοτίνου καὶ τῆς ἀττικῆς ἐλαίας, ἔστεψε τὰς ἡμέρας αὐτὰς μακράν, πολὺ μακράν τῆς Ἱερᾶς Ἀλτεως καὶ τοῦ Παναθηναϊκοῦ Σταδίου μίαν ἐλληνικὴν κεφαλὴν. Καὶ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτῆς ἐστεφανώθη ἡ ἐλληνικὴ ἐπιστήμη καὶ ἡ ἐλληνικὴ φιλοκαλία.

Ὁ νικητὴς τῶν ὠραίων εἰρηνικῶν ἄθλων εἶνε ὁ κ. Καββαδίας. Θὰ ἦτο σχεδὸν περιττὸν νὰ τὸν ὀνομάσῃ κανεὶς μετὰ τοὺς τίτλους του. Κάθε παλαιὸν μάρμαρον, ὄρθιον ἐπάνω ἀπὸ τὴν γῆν, ὁμιλεῖ δι' αὐτόν, κάθε παλαιὸν μάρμαρον, θαμμένον ὑπὸ τὸ χῶμα, τὸν προκισθάνεται καὶ τὸν περιμένει. Διότι ἂν εἰς τὸ ἔργον τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ αἰωνίου λευκοῦ κόσμου ἀπὸ τὴν δουλείαν καὶ τὸ σκότος τῆς γῆς δὲν εἶνε ὁ μόνος, ἡ δόξα τῆς συνθέσεως καὶ τῆς ἐναρμονίσεως ἐνὸς κόσμου, συντριβέντος ἀπὸ τὰς λαίλαπας τοῦ χρόνου καὶ τῆς ζωῆς, ἀνῆκει καθ' ὅλοκληρίαν σχεδὸν εἰς αὐτόν. Αὐτὸς εἶνε ὁ ἔφορος, ὅχι εἰς τὴν ὑπηρεσιακὴν, ἀλλ' εἰς τὴν ἀκαδημαϊκὴν σημασίαν, τοῦ ἀνδρουμένου κόσμου. Αὐτὸς ὁ κοσμήτωρ, ὁ ρυθμιστὴς καὶ ὁ ἀρμονιστής. Τὸ Μουσεῖον τῶν Ἀθηνῶν μόνον ἐφθανε νὰ δοῦσῃ ἓνα ἄνθρωπον, χωρὶς τὰς ἐξόχους ἐργασίας τῆς Ἐπιδάουρου, τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν καὶ πληθὺς ἄλλων. Καὶ τὸ Κεντρον Μουσεῖον εἶνε καθ' ὅλοκληρίαν ἔργον τῶν χειρῶν τοῦ ἀνθρώπου αὐτοῦ, τὸν ὁποῖον ἐστεφανώσῃ ἡ ἐνδοξος ἐλαία τῆς Κανταβριγίας.

Καὶ εἶνε ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς μετὰ τὴν ἀπαιτητήν, τὴν πλέον ἀπαιτητὴν ἐμφάνισιν καὶ παρὰ στασιν, τὴν ὁποῖαν ἔδωκεν ποτὲ αἱ ἀντιθέσεις τοῦ ἐσωτερικοῦ πρὸς τὸν ἐξωτερικὸν ἄνθρωπον. Καμμία λάμψις, καμμία κίνησις, καμμία ὑπεροχή, καμμία ἀνύψωσις ὑπὲρ τὸν κοινὸν τύπον, εἰς τὸν ἐξωτερικὸν πηλόν, εἰς τὸ ἐξωτερικὸν μόρφωμα τοῦ ἐξισετιχοῦ αὐτοῦ ἀνθρώπου: Ἐνὸς οἰοσθῆποτε ἀπὸ τὸ πλῆθος, τὸν ὁποῖον εἴμπορεῖ νὰ διαγκωνίσῃ κανεὶς εἰς τὸν δρόμον, χωρὶς ἔχνος προσοχῆς. Καὶ ἂν εἰς τὴν κεφαλὴν ἐκείνην, μετὰ τὴν κοινὰ χαρκατηριστικὰ, τὴν καθλωμένην μετὰ σπασμωδικὴν δυσκινησίαν, ἐπάνω εἰς τοὺς ἀνυψωμένους ὤμους, δὲν ἦσαν δύο μικροὶ ὀφθαλμοὶ λάμποντες, ἐταστικοί, βολιτικοί, μεταπίπτοντες ἀπὸ τὴν πλέον μοναδικὴν εὐκίνησιν εἰς τὴν πλέον ληθαργικὴν

απλάνειαν—ὡς εἰς διαδοχὴν καὶ σύνθεσιν παρατηρήσεως καὶ σκέψεως—ἡ κεφαλή αὐτὴ δὲν θὰ ἔλεγε ποτὲ κανεὶς ὅτι εἶνε μία κεφαλή δαφνηφόρος.

Ἀλλὰ πόση δύναμις καὶ ἐνέργεια καὶ ἐπιβολὴ εἰς τὸ σαρκίον αὐτό. Ἐὰν ὁ κ. Καββαδίας δὲν ἦτο ἔξοχος ἀρχαιολόγος θὰ ἦτο ἔξοχος στρατηγός. Ἡ ἀρχαιολογικὴ ὑπηρεσία εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὑπὸ τὰ νεύματά του, εἶνε ἴσως ἡ μόνη εὐρωπαϊκὴ ὑπηρεσία εἰς πειθαρχίαν, εἰς τάξιν, εἰς ἀνθρωπισμόν. Εἶδεν ὑπαλλήλους του εἰς τὰς ἐπαρχίας νὰ τρέμουν ἐμπρὸς εἰς τὴν βραχυλογίαν καὶ τὴν ἐπιβολὴν του, εἶδεν ἐφόρους νὰ στέκονται ἐμπρὸς του, ὅπως δὲν στέκεται Ἑλλήνων στρατιώτης ἐμπρὸς εἰς Ἑλλήνα στρατηγόν. Καὶ ὁ ἄνθρωπος αὐτός, ὁ ὁποῖος ταξιδεύει διαρκῶς, ὁ ὁποῖος εἶνε πανταχοῦ παρών, ὁ ὁποῖος εὐρίσκειται ἀπὸ τοὺς Δελφούς εἰς τὴν Ὀλυμπίαν καὶ ἀπὸ τὴν Ὀλυμπίαν εἰς τὰς Μυκήνας, καὶ ἀπὸ τὰς Μυκήνας εἰς τὴν Ἐπίδαυρον, πανταχοῦ τῆς ἀρχαιολογικῆς Ἑλλάδος καὶ καταρτίζει μουσεῖα καὶ ἐπιβλέπει μουσεῖα καὶ ρυθμίζει μουσεῖα καὶ ἐγκυμονεῖ μουσεῖα καὶ ζῇ καὶ ἀναπνέει ἐν μέσῳ μαρμάρων καὶ ἐν μέσῳ ἀνασκαφῶν, κρατεῖ συγχρόνως μὲ τὰς στερεώτερας χεῖρας ὅλα τὰ νήματα μιᾶς πολυπλόκου διοικήσεως, εὐρίσκει τὸν καιρὸν νὰ ἀσχολῆται εἰς τὰς μελέτας καὶ τὰς ἐργασίας, αἱ ὁποῖαι τὸν ἔθεσαν εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν τῶν Ἑλλήνων ἀρχαιολόγων.

ἔχων τὴν εὐτυχίαν νὰ ζῇσιν μίαν ἐβδομάδα μὲ τὸν σοφὸν αὐτὸν διὰ μέσον τῶν ἀρχαιολογικῶν τόπων εἰς τὴν ἐκδρομὴν ἐκείνην τῶν Ῥώσων φοιτητῶν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐτίμησε ἐνώπιον εὐγενῶν ξένων τὴν ἑλληνικὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν ἑλληνικὴν φιλοξενίαν, ὡς πρόεδρος τῆς Ἀρχαιολογικῆς Εταιρίας, ἐν μέσῳ τῶν ἡλιθίων ἀντιδράσεων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, αἱ ὁποῖαι ἀπετέλεσαν αἶσχος διὰ τὸν ἑλληνικὸν ἀνθρωπισμόν. Καὶ εἶδεν τὸν ἄνθρωπον ὁ ὁποῖος ἔκχευε ἕνα πλῆθος διαλέξεων πρώτης τάξεως καὶ ὁ ὁποῖος ὑπῆρξε εἰς τὰς ἀλλεπαλλήλους πολυγλώσσους προδόσεις του—δὲν εἶδεν ἀθλιότερον εἶδος ἔως τὴν ἀπὸ τῶν Ἑλλήνων ἐπισήμων—Εὐρωπαῖος εἰς τάκτι, εὐγλωττίαν, ἀνθρωπότητα καὶ οὐσίαν, εἶδεν τὸν ἄνθρωπον αὐτὸν φροντίζοντα διὰ τὴν τελευταίαν λεπτομέρειαν τῆς φιλοξενίας, περιτρέχοντα τὴν νύκτα τὸ κατὰστρωμα τοῦ «Κανάρη» διὰ νὰ βεβαιωθῇ ἂν εἶχαν ἀρκετὰ καλύμματα οἱ ξένοι του, προσπαθεύοντα τηλεγραφικῶς γεύματα, προσεξασφαλίζοντα τηλεγραφικῶς τὴν ἐνδιαιτήσιν καὶ

τὴν ἄνεσιν εἰς ξένους τόπους, διὰ τὸς ἀνθρώπους, ὥστε νὰ μὴν ὑπάρξῃ μιὰ ἑλληνικὴ χαρμωδία, μιὰ ἑλληνικὴ ἀπρονοησία, μιὰ ἑλληνικὴ ἀθλιότης, εἰς τὴν πολυήμερον αὐτὴν ἀρχαιολογικὴν ἐκστρατείαν.

Καὶ ὁ βαρὺς καὶ βραχύλογος ἄνθρωπος, ὁ τρόμος τῶν ὑφισταμένων του, ὑπῆρξε τὸσον εὐχάριστος καὶ διαχυτικός καὶ ἀνεξάντλητος καὶ ὁμιλητικὸς εἰς τοὺς στενοὺς κύκλους, πρὸ πάντων τὸσον ὀλίγον σχολαστικὸς, ὥστε νὰ κατακτήσῃ ὅλον ἐκεῖνον τὸν συμμιγῆ κόσμον ἰδικῶν μας καὶ ξένων καὶ νὰ καταστήσῃ ἀληθινὸν τὴν ἐβδομάδα ἐκείνην ἀνὰ τοὺς ἀρχαιολογικοὺς τόπους. Ἐτέλεσε τὰ καθήκοντα τῆς ξενίας ὡς σπάνιος τύπος Ἑλλήνος gentleman, καθ' ὅλην τὴν ἑκτασιν, διότι μεταξὺ τῶν ἀρχαιοτήτων εὐρίσκειτο εἰς τὸν οἶκον του, εἰς τὸν οἶκον τοῦ ὅπου ἐξένισεν ἔως τὴν ὥδῃ τὰς μεγαλειτέρας δόξας τοῦ κόσμου, αὐτοκράτορας καὶ βασιλεῖς καὶ σοφοὺς, εἰς πολυμέρους συμβιώσεις μεταξὺ μαρμάρων καὶ ἐρειπίων.

Ὁ γλύπτης κ. Σῶχος εἰς ἕνα ἀτυχέστατον ἔργον του, παρέστησε τὴν νέαν Ἑλλάδα, ἐφορεύουσιν καὶ φρουροῦσιν καὶ περιέπουσιν οὕτως εἰπεῖν κύκλῳ τῆς τὸν κόσμον τῆς συντετριμμένης Ἑλλάδος. Ἐὰν ἀντὶ τῆς Ἑλλάδος, εἰς μίαν ἀπρεπῆ καὶ ὀλίγον κωμικὴν παράστασιν, ἔθετε τὸν κ. Καββαδίαν, τὸ ἔργον του θὰ εὐρίσκειτο ἴσως πλησιέστερον καὶ πρὸς τὴν ἀλήθειαν καὶ πρὸς τὴν τέχνην.

ΠΑΥΛΟΣ ΝΙΡΒΑΝΑΣ

ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΤΕΧΝΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

ΔΗΜΟΣΙΕΥΟΜΕΝ τὴν ἐπομένῃ ἐπιστολὴν τοῦ Τσέχοφ πρὸς τὸν συνεργάτην μας κ. Ἀγαθοκλή Κωνσταντινίδην, ζητοῦντα τὴν ἀδειαν μεταφράσεως ἔργων του διὰ τὰ «Παναθήναια».

11 Ὀκτωβρίου 1900 - Γιάλτα.

Φίλε Κύριε,

Εἰς τὴν ἐπιθυμίαν σας, τοῦ νὰ μεταφράσῃ μερικὰ διηγήματά μου διὰ τὸ περιοδικὸν «Παναθήναια», σπεύδω νὰ σὰς δώσω τὴν πλήρη συγκατάθεσίν μου καὶ νὰ σὰς εὐχαριστήσω. Αἰῶνιον ἢ κατ' αὐτὰς τὰς ἡμέρας, ἂν μεταβῶ εἰς τὴν πόλιν θὰ πάω εἰς τὸ φωτογραφεῖον καὶ θὰ σὰς στείλω τὴν εἰκόνα ποὺ ἐπιθυμεῖτε νὰ ἔχετε. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν αὐτοβιογραφίαν μου, ἰδοὺ αὐτὴ ἐν συντομίᾳ. Ἐγεννήθην εἰς τὸ Ταϊγάνι τῷ 1860. Ἐφοίτησα εἰς τὸ ἑλληνικὸν σχολεῖον, πλησίον τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου, ὅπου ἔμαθα νὰ ὁμιλῶ τὴν νεοελληνικὴν (ροήγορα ὅμως μετὰ τὴν ἐκ τοῦ σχολείου τούτου ἀποφοίτησίν μου ἐλησμένη τὴν γλῶσσαν ταύτην), κατόπιν ἐνεγράφη εἰς

τὸ γυμνάσιον, τὸ δὲ 1879 εἰς τὴν Ἱατρικὴν Σχολὴν τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Μόσχας, ἀπὸθεν ἀποφοίτησα τὸ 1884 ἱατρός. Τὸ 1890 ἐπεχείρησα ταξιδεῖν εἰς τὴν νῆσον Σαχαλῖν ἐφ' ὅπως δὲ ἐξελέγην ἐπίτιμον μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν. Διαμένω ἐν Γιάλτᾳ τῆς Κοιμαίας, ἕνεκα τῆς ἀπὸ 2-3 ἐτῶν κλονισθεῖσης υγείας μου.

Σὰς εἶχομαι πᾶν ἀγαθὸν καὶ μένω πρόθυμος.

Α. Τσέχοφ

ΘΕΑΤΡΟΝ

Αἱ «Ἐκκλησιαζούσαι» εἰς τὴν Νέαν Σκηνὴν.

ΘΑ ἦτο ἀδικία, ἂν ἠθέλαμεν νὰ κρίνωμεν τὴν «Νέαν Σκηνὴν» ἀπὸ τὴν βιαστικὴν αὐτὴν παράστασιν τῶν «Ἐκκλησιαζουσῶν» τοῦ Ἀριστοφάνους. Οἱ ἐνθυμούμενοι τὰς παραστάσεις τῆς «Ἀλκήστιδος» καὶ αὐτῆς ἀκόμη τῆς «Ἀντιγόνης», ὑπέστησαν τῶντι μεγάλῃ ἀπογοήτευσιν. Οὐτε αἱ σκηνογραφίαι, οὐτε αἱ ἐνδυμασίαι. οὐτε ὁ διάκοσμος. οὐτε ἡ ὑπόκρισις οὐτε ἡ μετάφρασις ἦσαν εἰς τὸ ὕψος τῆς «Νέας Σκηνῆς». Ἀλλ' ἀντὶ νὰ τὴν κατηγορήσωμεν διὰ τοῦτο, αἰσθανόμεθα μᾶλλον τὴν ἀνάγκην νὰ τὴν δικαιολογήσωμεν.

Διότι ἐξακολουθοῦμεν νὰ τρέφωμεν ὅλην τὴν ἐκτίμησιν καὶ ὅλην τὴν συμπάθειαν πρὸς τὸ ἔργον τῆς Ν. Σκηνῆς, καὶ ἀκόμη ὅλην τὴν πεποίθησιν εἰς τὰς δυνάμεις τῆς—ἐκ τῶν ὁποίων πρώτη βέβαια εἶνε ἡ γνώσις καὶ ἡ καλαισθησία τοῦ διευθυντοῦ τῆς, καὶ δευτέρα τὸ ἀναμφισβήτητον τάλαντον τῶν μυστῶν. Ἀλλ' ἂν δὲν γίνετο τίποτε χωρὶς χρήματα, πολὺ περισσότερον δὲν γίνετο θέατρον. Ὁ κ. Χρηστομάνος καλλίτερον ἀπὸ κάθε ἄλλον κριτικὸν καὶ φωνασκόν, θὰ ἤξευρε πὺς παίζεται μία ἀρχαία κωμωδία· ἀλλ' ἀφοῦ δὲν εἶχε τὸν καιρὸν καὶ τὰ ὑλικά μέσα, τί καλλίτερον ἡμποροῦσε νὰ κάμῃ;

—Νὰ μὴ παῖξῃ διόλου «Ἐκκλησιαζούσας», θάπαντοῦσαν οἱ αὐστηροί. Ναί, ἀλλ' αἱ «Ἐκκλησιαζούσαι» ἦτο μία μεγάλη ἔλξις διὰ τὸν μέγαν κοινόν.—ἔστω καὶ ἄνευ κυριῶν.—καὶ τῆς ἑλξεως αὐτῆς εἶχεν ἀπὸλυτον ἀνάγκην ἡ πτωχὴ «Νέα Σκηνή», τὴν ὁποίαν οἱ Ἀθηναῖοι, μολοντί τώρα δίδει κατὰ προτίμησιν φάρος, δὲν ὑποστηρίζουν οὐτε ὅπως ἄλλοτε, ὅταν ἐδίδοτε κατὰ προτίμησιν ἔργα σοβαρώτερα.

Εἶνε σύμπτωσις τοῦτο; εἶνε εἰρωνεία; εἶνε σκληρὸν διδάγμα διὰ τοὺς ὑποτιμῶντας τὴν ἀντίληψιν τοῦ ἐκλεκτοῦ κοινού καὶ νομιζόντας,—ὅπως τὸ νομίζουν, φαίνεται, οἱ σύμβουλοι τοῦ κ. Χρηστομάνου,—ὅτι ἂν ὁ πολὺς κόσμος γελᾷ καὶ χειροκροτῇ περισσότερον μίαν φάρσιν, τοῦτο σημαίνει ὅτι καὶ ὁ καλὸς κόσμος ἀπαιτεῖ ἀπὸ τῆς «Νέας Σκηνῆς» ὅλο φάρος.

Δὲν ἤξευρα. Ἡθέλα μόνον νὰ ἐξηγήσω πὺς αἱ «Ἐκκλησιαζούσαι» ἐδόθησαν τὸσον βιαστικὰ καὶ ἐκ τῶν ἐνόντων. Τοῦτο ἐξέπληξε δυσχερῶς τοὺς μὴ γνωρίζοντας τὰ πράγματα· ἀλλ' οἱ γνωρίζοντες τὴν οἰκονομικὴν κατάστασιν τῆς Ν. Σκηνῆς, ἡ ἐξέπληξιν οὐκ ἔναντίας ἂν ἔβλεπαν αἰφνης τὸν πλοῦτον, τὴν ἀκρίβειαν, τὴν ἐπιμέλειαν, τὴν μελέτην καὶ τὴν εὐσυνειδησίαν τῶν παλαιότερων παραστάσεων. Διότι αὐτοὶ ἤξευραν καλὰ, ὅτι ἄλλο ἀπὸ τὰς χονδροειδεῖς ἐκείνας σκηνογραφίας, καὶ τὰ πτωχὰ ἐνδύματα, καὶ τὴν ἀτελεῖ ἕνεκα τῆς σπουδῆς ὑπόκρισιν, ἡ «Νέα Σκηνή» δὲν θὰ ἦτο εἰς θέσιν νὰ κάμῃ.

Ἐπὶ τὴν ψυχὴν μου, ὅταν εἶδα εἰς μίαν γωνίαν τοῦ θεάτρου τὸν κ. Χρηστομάνον, μόνον, μελαγχολικόν, μὲ ὁράτα δάκρυα εἰς τὰ μάτια, νὰ παρακολουθῇ τὴν παράστασιν. Ὡ, εἰμὶ βέβαιος ὅτι ἡ ψυχὴ τοῦ καλλιτέχου, ὁ ὁποῖος ἠναγκάσθη νὰ γονατίσῃ ἀπὸ τὴν ἀνάγκην, ἐπονόουσε τὴν ὥραν ἐκείνην πολὺ, πολὺ σκληρότερα.

Καὶ τώρα τί θέλετε; Νὰ κρίνω τὴν μετάφρασιν; τοὺς ἠθοποιούς; τὴν ὑπόκρισιν; τὴν μουσικὴν; Ὁχι, σὰς παρακαλῶ νὰ μὲ ἀφίστετε ἥσυχον.

Ἐνα πρᾶγμα μόνον ἠθέλα νὰ εἶπω, καὶ πὺς ἠθέλα νὰ εἶχα τὴν φωνὴν ἰσχυράν! Ἡ «Νέα Σκηνή», χωρὶς ὑλικά μέσα, χωρὶς ὑποστήριξιν, χωρὶς χρήματα, δὲν ἔχει λόγον ὑπάρξεως. Ἡ «Νέα Σκηνή», ἂς το ἐνοήσουν καλὰ ὅλοι—καὶ ὁ κ. Χρηστομάνος, ἂν ποτε τὸ ἐλησμένην καὶ ἤλπισεν ὁ ἴδιος, ἡ «Νέα Σκηνή» δὲν εἶνε κερδοσκοπικὴ ἐπιχείρησις. Δὲν εἶνε θέατρον διὰ νὰ ἐλκῇ τὸ πλῆθος καὶ νὰ κέρδῃ κέρδη. Ἀφότου ἔβαλεν εἰς τὸν νοῦν τῆς αὐτοῦ, ἐπεσεν ἔξω. Διότι δὲν ἀντέχει εἰς τὸν συναγωνισμόν τῆς προστυχίας εἰς τοῦτο τὰ ἄλλα θέατρα τὴν ἀφίνουν ὅπως καὶ τὴν δαίτουν περικτήν. Ὁ κόσμος πάλιν ποῦ ἐννοεῖ εἶνε τὸσον ὀλίγος ἐδῶ, ὥστε καὶ ὅλην τὴν καλὴν διάθεσιν ἂν ἔχῃ δὲν ἀρκεῖ διὰ νὰ τὴν ζήσῃ μὲ τὸ εἰσιτήριο. Θέλει νὰ ζήσῃ; Ἀς προσπαθῇ νὰ ὑποστηρίξῃ διαφορετικὰ, ἂς ἐξέσῃ τὰ μέσα, διὰ νὰ ἐξακολουθήσῃ ὅπως ἄρχισε, διὰ νὰ κάμῃ ἐκεῖνα τὰ ὠραία πράγματα, τὰ ὁποῖα ἐλκύουν τὴν ἐκτίμησιν τῶν ὀλίγων, καὶ δὲν ἐπιβάλλονται εἰς τοὺς πολλοὺς παρὰ ὀλίγον κατ' ὀλίγον καὶ μὲ τὸν καιρὸν. Αὕτη εἶνε ἡ ὑψηλὴ, ἡ μεγάλη, ἡ ἐθνικὴ ἀποστολὴ τῆς. Θὰ εὐρεθῇ κανένας πλούσιος φιλόπατρις καὶ φιλόμουσος τὸσον, ὥστε νὰ γίνῃ ὁ χορηγὸς τῆς θεατρικῆς αὐτῆς ἀναγεννήσεως; Ἡ «Νέα Σκηνή» ὑπάρχει. Οἱ πλούσιοί μας θὰ φροντίζουν μόνον διὰ νοσοκομεῖα καὶ φρενοκομεῖα; Ἡ «Νέα Σκηνή» ναυαγεῖ, ὅπως ὅλα τὰ καλὰ καὶ ὠραία εἰς τὸν δυστυχὴ αὐτὸν τόπον.

Φ.

ΕΠΙΣΤΗΜΗ

ΤΗΝ 26 Ἰουνίου ἔγιναν εἰς τὸ Παρίσι τὰ ἀποκαλυπτήρια τοῦ ἀνδριάντος τοῦ μεγάλου Ἑλλήνου ὀφθαλμολόγου Φωτεινοῦ Πανά. Πρόεδρος τῆς ἐπιτροπῆς ἦτο ὁ ὑπουργὸς τῆς Παιδείας κ. Σωμῆ. Ὁ ἀνδριάνς ἐστήθη δι' ἐράνων τῶν μαθητῶν του εἰς τὸ προαύλιον τοῦ νοσοκομείου Hôtel-Dieu ὅπου τόσα ἐτὴ ἐδίδασκε ὁ Πανάς, καὶ πλησίον τῆς Ὀφθαλμολογικῆς Κλινικῆς, ἡ ὁποία φέρει καὶ τ' ὄνομά του ὡς ἱδρυτοῦ. Ἐπὶ τῇ ἐορτῇ τῶν ἀποκαλυπτηρίων ἐκόπη ἀνιμνηστικὸν μετάλιον, τὸ ὁποῖον δημοσιεύομεν κατ' εὐγενὴ παραχώρησιν τοῦ ὀφθαλμολόγου Ἀθηνῶν κ. Σπήλιου Χαράμη πρὸς τὸν ὁποῖον, ὡς μαθητὴν καὶ ἐπὶ τρία ἐτὴ ὡς βοηθὸν τοῦ Πανά, ἐστάλη ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ τῆς Παιδείας. Ὁ κ. Χαράμης ἔνας ἀπὸ τοὺς καλλιτέρας ὀφθαλμολόγους μας, πολὺ ἐκτιμώμενος ὑπὸ τοῦ Πανά, μᾶς ἔλεγε περὶ τοῦ Ἑλλήνου διδασκάλου, τὸν ὁποῖον τὸσον ἐτίμησε ἡ Γαλλία: «Ὁ Πανάς ἔγινε ἀφορμὴ ἀπὸ τοῦ 1870 καὶ ἐντεύθεν νὰ διαμορῇ ἡ ἱατρικὴ ἐν Γαλλίᾳ εἰς ἐδικόνητα, πρῶτος χάραξας τὸν δρόμον. Μετὰ τὸν Πανάν ἱδρύθη ἡ γυναικολογία, ἡ λαρυγγολογία κλπ. Ὅλοι γνωρίζουν ποῖον καλὸν πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα ἐπήγαγεν ἐκ τούτου».

Ὁ Πανάς ἦτο Κεφαλληνός. Ἐγεννήθη τὸ 1832 καὶ ἀπέθανε τὴν 6 Ἰανουαρίου 1903. Δεκαοκτὼ ἐτῶν ἐπῆγε εἰς τὸ Παρίσι διὰ νὰ σπουδάσῃ τὴν ἱατρικὴν, διακρίθεις ἀμέσως καὶ γενόμενος, μετὰ διαγωνισμόν, πρῶτος ἐσωτερικὸς ἱατρός τοῦ Νοσοκομείου τῶν Παρισίων. Τὸ πρῶτον ὀφθαλμολογικὸν ἔργον του, ὅπως πρῶτον, ἔγραψε τὸ 1858. Ἀπὸ τοῦ 1860, βλέπων ὅτι ὁ κλάδος τῆς ὀφθαλμολογίας ἦτο ἐντελὲς παρημελημένος ἤρχισε νὰ ὁμιλῇ περὶ ἱδρύσεως ἑδρας ὀφθαλμολογικῆς. Τὸ 1863 ἔγινε ὑφηγητὴς τῆς ἱατρικῆς σχολῆς τῶν Παρισίων, ἀπὸ δὲ τοῦ 1869 ἤρχισε καταρτίζων εἰδικὴν κλινικὴν εἰς ἐν τῶν μεγαλειτέρων Νοσοκομείων. Ἡ διδασκαλία του προσελάμβανε καθ' ἡμέραν μεγαλειότερον ἀριθμὸν ἱατρῶν καὶ ἡ γαλλικὴ Κυβέρνησις ἀπεφάσισε τέλος τὸ 1878 νὰ

Ὁ γῶσπος στρατηγὸς Κουροπάτιν.

Οἱ ἐν Ἀθήναις ὀθωνισταὶ ἔσπευσαν ν' ἀναγγείλουν τὸ πρᾶγμα εἰς τοὺς ἐν Βαμβέργῃ ἐξορίστους. Καὶ ἡ Ἀμαλία λέγεται ὅτι στραφεῖσα δακρυσμένη πρὸς τὸν Ὀθωνα τοῦ εἶπεν ἴσως διὰ μυριοστήν φορὰν:

— Πόσους ἀληθινούς μας φίλους παρεγνωρίσαμεν ἐκεῖ κάτω!

Καὶ με δάκρυα καὶ με ἀπορίας ἀνωφελεῖς ἐπληρώνοντο τὰ σφάλματα τὰ ἀνεπανόρθωτα καὶ τὰ παιδαριώδη πείσματα καὶ αἱ προκαταλήψεις τοῦ παρελθόντος.

Καὶ ἐπειδὴ εὐρισκόμεθα ἀκόμη εἰς τὸ κεφάλαιον αὐτό, εἶνε ἀνάγκη ν' ἀναφέρωμεν ἀκόμη ἐν ἐπισόδιον.

Αἱ ἑλληνικαὶ ἐφημερίδες, αἵτινες ἐλήφθησαν μίαν ἡμέραν εἰς τὴν Βαμβέργην, ἀνέφερον, ὅτι εἰς ἐν δάσος τῆς Εὐρυτανίας ἐξεραγή πυρκαϊὰ καὶ ἐξ ἀμελείας τῶν ἀρχῶν τὸ ἀπετέφρωσεν.

Ἡ Ἀμαλία κατελήφθη ἀπὸ τὴν παραφορὰν, ἡ ὁποία δὲν τὴν ἀφήκε μέχρι τοῦ θανάτου τῆς καὶ κυττήσασα κάτω τὸν πόδα τῆς ἐφώναξε:

— Νὰ παύσωμεν αὐτοστιγμὴ τὸν ἔπαρχον!

Ταχέως ὅμως ἐνεθυμήθη ὅτι δὲν ἦτο πλέον εἰς θέαν νὰ παύῃ ἐφόρους καὶ κατελήφθη ἀπὸ λυγμούς, ἐνῶ ὁ Ὀθων ἐφιθύριζε:

Καὶ νὰ ἐνθυμούμεθα εἶνε θλιβερόν καὶ ἀκόμη θλιβερώτερον εἶνε νὰ λησμονοῦμεθα!

Ἡ «**Ἀκρόπολις**» ἀνακινούσα τὸ ζήτημα τῆς ἐγκληματικότητος καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι πρέπει νὰ συστηθῇ ἀντιεγκληματικὸς σύλλογος πρὸς περιορισμὸν τῶν κακουργημάτων. Εἰς τὸ ἐν λόγῳ ἀρθρον τῆς δημοσιεύει καὶ τὸ ἐπόμενον ἀπόσπασμα ἐπιστολῆς τοῦ Λομπρόζο πρὸς τὴν «**Ἀκρόπολιν**» ἐν ᾧ σέ-σει μετὰ τὸ ἀπασχολοῦν αὐτὴν ζήτημα: «**Ἐπειδὴ ὁ μεγαλειότερος ἀριθμὸς τῶν διαπρατιτομένων ἀπορρομετή-τος κατὰ τῆς ζωῆς ἐγκλημάτων, συμβαίνει συνεπείᾳ τῶν θρησκευτικῶν ἐορτῶν καὶ πανηγύρεων, νὰ μειωθῇ ὁσον τὸ δυνατόν περισσότερον διὰ βαρυτάτης φορο-λογίας ὁ ἀριθμὸς τῶν κατηλειῶν καὶ ἰδίως τῶν κατὰ**

τὰς πανηγύρεις στηνομένων προχείρως τοιοῦτων
«**Ἐπειδὴ δὲ οἱ νόμοι οἱ ἀπαγορευόντες παλαιὰς λαϊκὰς συνηθείας δὲν γίνονται εὐκόλως ἀποδεκτοί, οὔτε ὑπακούει εἰς αὐτοὺς ὁ λαός, ἂν δὲν δοθῇ ὡς ἀντάλλαγμα ἄλλο τι, εἶνε ἀνάγκη ἡ μείωσις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν οἰνοπωλείων ν' ἀντικατασταθῇ δι' αἰθου-σῶν, ὅπου θὰ δίδονται λαϊκὰ θεάματα καὶ ἄλλαι δι-ασκεδάσεις, ὡς μόνον δὲ ποτὰ καφεὲς ἢ τέιον καὶ πάντα ταῦτα εἰς τιμὰς προσιτὰς καὶ εἰς τὰ πτωχότερα βα-λάντια. Ἰδίως ὁμῶς διὰ γυμνασμάτων, σφαιροβολίας καὶ πρὸ παντὸς γυμναστικῆς ἀκόμη δὲ καὶ δι' εὐχα-ρίστων διαλέξεων μετ' φωτεινὰς προβολάς, μεγάλως πάντων τούτων συντελούντων εἰς τὴν ἐν γένει μόρ-φωσιν καὶ διαπαιδαγώγησιν τοῦ λαοῦ.**

ΟΔΙΓΟΣΤΙΧΑ

Ὁ δήμαρχος Σπετσῶν κ. Λεωνίδας ἀνέλαβε τὴν ἀνέλ-κυσιν τῶν παρὰ τὰ Ἀντικύθηρα ἀρχαιοτήτων. Διὰ μηχανήματος τὸ ὁποῖον θὰ φέρῃ ὁ κ. Λεωνίδας, θ' ἀνασκαφῇ ὁ βυθὸς τῆς θαλάσσης ὁ δὲ δύτες θὰ δύ-νεται νὰ παραμένῃ εἰς βάθος 100 μέτρων ἐργαζόμε-νος ἐπὶ δύο ὁλοκλήρους ὥρας. Μετὰ τὴν ψήφισιν τῆς συμβάσεως ὑπὸ τῆς Βουλῆς θ' ἀρχίσουν αἱ ἐργασίαι.

Ὁ κ. Φόλκχαφ περατώσας τὰς παρὰ τὸ Ἄργος ἀρχαιολογικὰς ἀνασκαφάς, μεταβαίνει εἰς Ἰθάκην ἐλ-πίζων νὰ δυνήθῃ νὰ διαφωτίσῃ δι' ἀνασκαφῶν τὸ ζή-τημα τῆς Ἰθάκης ἢ Λευκάδος. Χορηγὸς τῶν ἐργα-σιῶν εἶνε ὁ Ολλανδὸς κ. Γκέκοπ.

Κατὰ τοὺς ἀθλητικὸς ἀγῶνας τοῦ Ἀγίου Λουδο-βίκου τῆς Ἀμερικῆς, νικητὴς εἰς τὴν ἄρσιν βαρῶν ἀνεκηρύχθη ὁ Ἕλλην ἀθλητὴς Κακούσης τοῦ «**Πανελ-ληνίου Συλλόγου**».

Καθ' ἐκάστην νέαν εἰσφοράν ἀγγέλλονται ὑπὲρ τοῦ ἐθνικοῦ στόλου. Ἰδιώται καὶ σωματεῖα προθυμοποι-οῦνται εἰς τὸ πατριωτικὸν ἔργον.

Ἀπὸ τῆς 15 Αὐγούστου ἤρχισε ἐν Κωνσταντινου-πόλει ἡ ἐκδοσις τῆς «**Προόδου**», τὴν ὁποίαν πρὸ και-ροῦ εἴχαμεν ἀναγγελεῖ. Ἡ «**Προόδος**» τοῦ φίλου διευ-θυντοῦ κ. Σπανοῦδῃ, ἐκτὸς τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει θὰ περιέχῃ συχνότατα ἀρθρα τῶν ἀθηναίων λογίων.

Διωρίσθη διευθυντὴς τῆς Βιβλιοθήκης Μαρασλῇ ὁ ἐν Ὀδησσῷ φίλος καὶ ἀνταποκριτὴς μας καθηγητὴς κ. Ἀναστάσιος Μάλτος.

NEA BIBLIA

ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΙΚΟΝ ΛΕΞΙΚΟΝ, ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑ
21ον τεῦχος, περιέχον διπλοὺν πῖνακα τῶν Ἰωαν-νίνων, καὶ ἀρθρα ἀπὸ τοῦ Μοστενίτσα, μέχρι τοῦ Νεοχωρίου. ἔξ ὧν ἀναφέρομεν ὡς ἐκτενέστερα τὰ ἑξῆς: Μοσχάκης, Μουντανία, Μπαλάνος, Μουσούρος Πασάς, Μυξοῖδημα, Μύρα, Μύρλεια, Μύρον, Νά-τριον, Νεάπολις, Νέγρης Νέκρωσις, Νεόφυτος. Ἐκα-στον τεῦχος τιμᾶται ἐν Ἀθήναις λεπτὰ 80, εἰς τὰς ἐπαρχίας λ. 90, εἰς τὸ ἐξωτερικὸν δρ. 1. Ἐκδόται Μπέν καὶ Μπάρτ Ἀθήναι.

ΤΟ ΕΚΘΕΤΟ ὑπὸ Ζ. Φυτίλη δρᾶμα. Ἀθήνα 1904 σχ. 16ον σελ. 135 φρ. 2.

Διόρθωσις:

Εἰς τὸ προηγούμενον τεῦχος σελίς 234, στίχος 46 ἀντὶ *κακκινον* στανρόν γράφε *λευκόν στανρόν*. — Παρε-λείφθη δὲ καὶ ἡ περιγραφή τοῦ ὑπ' ἀριθ. 7 σήματος. Ἰδοὺ αὕτη: χρῶμα κυανοῦν, εἰς δὲ τὸ παρὰ τὸν κον-τόν ἄκρον στανρὸς ἐρυθρὸς ἐπάνω εἰς βάθος κίτρινον.

ΑΓΟΡΑ ΕΝ ΜΟΣΧΑ 18ος ΑΙΩΝ
ΕΡΓΟΝ Α. ΒΑΣΝΕΤΣΟΦ

